

Filosofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze

Katedra pedagogiky

Diplomová práce

Bc. Kateřina Vorlíčková

Penitenciární péče ve Věznici Kynšperk nad Ohří z hlediska sociálně pedagogického

The penal carew in the prison in Kynšperk nad Ohří in light of social pedagogic

V Praze 2012

Vedoucí práce: PhDr. Jitka Lorenzová, Ph.D.

Poděkování:

Touto cestou děkuji především vedoucí práce PhDr. Jitce Lorenzové, Ph.D., za její odbornou pomoc a poskytnuté rady při psaní této diplomové práce. Poděkování patří též i vedení Věznici Kynšperk nad Ohří za vytvoření podmínek pro realizaci mé práce a umožnění provedeného šetření.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Lokti dne 28.3.2012

podpis

Abstrakt

Tématem diplomové práce bylo teoreticky i prakticky představit činnost Vězeňské služby České republiky v oblasti resocializace odsouzených z pohledu sociální pedagogiky.

V teoretické části diplomové práce jsou vymezena základní teoretická východiska související s problematikou resocializace odsouzených, je podán výklad o zákonných opatřeních, metodách výchovného působení a práci pedagogických pracovníků podílejících se na převýchovné činnosti s odsouzenými.

V empirické části jsou pak analyzovány jednotlivé aktivity programu zacházení ve Věznici Kynšperk nad Ohří z pohledu sociálně pedagogického a jejich reflexe očima odsouzených.

Klíčová slova

Penitenciární péče, resocializace odsouzených, věznice, sociální pedagogika, program zacházení, trest, výkon trestu odnětí svobody, výchovný pracovník, pracovní aktivity, vzdělávací aktivity, volnočasové aktivity.

Abstract

The theme of this thesis is presentation of the theoretical and practical activities of the Czech Republic Prison Service in a resocialization of convicts from the social pedagogy perspective. The theoretical part of the thesis is defined by the basic theoretical issues related to rehabilitation of prisoners, an interpretation of the legal measures, methods of educational function and activities of teaching staff involved in a re-education of prisoners.

An activity treatment program of prison Kynšperk nad Ohri in terms of socio-pedagogical and convicted points of view is analyzed in the empirical part of this thesis then.

Keywords

Penitentiary care, prisoners' resocialization, prison, social pedagogy, programmes of handling, punishment, execution of a punishment forfeiture of liberty, educational worker, working activities, educational activities, leisure activities.

Obsah

1. Úvod	7
2. Teoretická část.....	9
2.1 <i>Vývoj pojetí trestu a trestání.....</i>	<i>9</i>
2.1.1 Retributivní teorie	9
2.1.2 Teorie odstrašení.....	9
2.1.3 Rehabilitační (nápravná) teorie.....	10
2.1.4 Eliminační (vylučující) teorie	10
2.1.5 Restorativní teorie.....	10
2.1.6 Současnost v České republice.....	11
2.2 <i>Zákonná opatření výkonu trestu odnětí svobody</i>	<i>13</i>
2.2.1 Vězeňská služba České republiky a její hlavní úkoly v oblasti penitenciární péče.....	14
2.2.2 Účel a funkce výkonu trestu odnětí svobody.....	14
2.3 <i>Osobnost pachatele trestných činů jako faktor účinné penitenciární péče.....</i>	<i>15</i>
2.3.1 Dopady uvěznění na osobnost pachatele	19
2.3.1.1 Prizonizace.....	20
2.3.1.2 Psychologické důsledky výkonu trestu.....	21
2.3.1.3 Dopady uvěznění na odsouzené po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody	22
2.4 <i>Výchovný proces ve věznicích.....</i>	<i>23</i>
2.4.1 Fáze a specifika výchovného procesu ve věznicích.....	24
2.4.2 Kázeňská praxe jako výchovný prostředek výkonu trestu.....	27
2.5 <i>Program zacházení, jako speciální metoda zacházení s odsouzenými</i>	<i>29</i>
2.5.1 Aktivita programu zacházení:.....	31
2.5.1.1 Pracovní aktivity programu zacházení.....	31
2.5.1.2 Vzdělávací aktivity programu zacházení	34
2.5.1.3 Speciálně výchovné aktivity programu zacházení.....	36
2.5.1.4 Zájmové aktivity programu zacházení.....	37
2.5.1.5 Oblast utváření vnějších vztahů	39
2.6 <i>Pracovníci podílející se na realizování programu zacházení.....</i>	<i>41</i>
2.6.1 Kompetence výchovných pracovníků.....	43
2.6.2 Psycholog.....	45
2.6.3 Sociální pracovník	46
2.6.4 Speciální pedagog	46
2.6.5 Vychovatel	47
2.6.6 Vychovatel – terapeut	48
3. Empirická část.....	49
3.1 <i>Cíle a metodologie výzkumu</i>	<i>49</i>
3.2 <i>Charakteristika výzkumného vzorku</i>	<i>50</i>
3.3 <i>Popis terénu šetření - Věznice Kynšpek nad Ohří jako instituce podílející se na resocializaci odsouzených.....</i>	<i>51</i>

3.4	<i>Vyhodnocení empirického šetření</i>	51
3.4.1	Vyhodnocení cíle č. 3 - Zhodnocení personálního zabezpečení výchovnými pracovníky ve Věznici Kynšperk nad Ohří.....	51
3.4.2	Vyhodnocení cíle č. 1 a 2 – Vyhodnocení aktivit programu zacházení z hlediska sociálně pedagogického a jejich reflexe očima odsouzených.....	54
3.4.3	Závěry šetření k cíli č. 1.....	73
3.4.4	Závěry šetření k cíli č. 2.....	74
3.4.5	Doporučení pro zkvalitnění výchovné praxe ve Věznici Kynšperk nad Ohří	75
4.	Závěr	77
	Seznam použitých zdrojů	80
	<i>Seznam tabulek a grafů</i>	83
	<i>Seznam příloh</i>	84

1. Úvod

Zacházení s lidmi, kteří se dopustili protispolečenského jednání, prošlo v historii svým vývojem. Retributivní model, jejímž hlavním cílem byla především ochrana společnosti a odplata za spáchaný trestný čin, se postupem času jevil jako neefektivní a zastaralý a tak bylo nutné hledat jiné formy působení na pachatele trestných činů. Model, který se v České republice začal uplatňovat především po roce 1989, nese název restorativní a jeho cílem je mimo jiné i náprava delikventních jedinců tzv. resocializace podle nejnovějších penologických poznatků.

Resocializace odsouzených se po roce 1989, kdy se začalo hovořit o tzv. humanizaci vězeňství, stala jednou z priorit Vězeňské služby ČR. Způsob působení na odsouzené tak prošel výraznou změnou. Především se tak děje v souladu s Listinou lidských práv a svobod a přijatými úmluvami týkajícími se zacházení s odsouzenými. Snahou ve vězeňství je systematicky, kvalifikovaně a individuálně působit na jedince páchající trestné činy tak, aby po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody nepáchali trestnou činnost, jejich jednání nebylo nebezpečné pro společnost a byli schopni samostatného života bez nutnosti páchání další trestné činnosti. Cílem uvěznění není tedy pouze ochrana společnosti, ale především pomoc odsouzeným, kteří se dostali do konfliktu se společností a narovnání narušených vztahů se společností.

Pro zaměstnance a především výchovné pracovníky Vězeňské služby ČR toto pojetí znamenalo velkou změnu. Zaměstnanci Vězeňské služby ČR museli změnit přístup k odsouzeným, kteří již nebyli vnímáni jen jako nositelé zla, ale jako nositelé problému, který je potřeba s jejich pomocí řešit. Aby však byli schopni odsouzeným pomoci, bylo zapotřebí, aby se naučili novým znalostem a dovednostem podle nejnovějších sociálně-pedagogických poznatků. Mnozí výchově působící zaměstnanci byli ochotni zvýšit si vzdělání podle požadavků Vězeňské služby a v současné době tak již většina z nich kvalifikovaně a kompetentně s odsouzenými pracuje.

Ve své diplomové práci bych chtěla mimo jiné poukázat i na skutečnost, že právě vysokoškolsky vzdělaný sociální pedagog může v oblasti převýchovy odsouzených najít své uplatnění, kdy obor sociální pedagogika se zabývá i resocializací, která je v širším smyslu jak

uvádí Kraus (2008, str. 152) „... chápána jako jakási zpětná socializace s cílem vrátit člověka do normálního života společnosti, ke společensky přijatelnému způsobu chování.“

Hlavním cílem mé diplomové práce je pak zjistit, zda Věznice Kynšperk nad Ohří realizuje dostatečné množství aktivit programu zacházení tak, aby byly v souladu s výchovnými požadavky směřujícími k resocializaci odsouzených a vyhovovaly svým rozsahem samotným odsouzeným za dostatečného počtu kvalifikovaného výchovného personálu. Dílčími cíli je pak analyzovat nabídky aktivit programu zacházení ve Věznici Kynšperk nad Ohří, získat hodnocení nabízených aktivit samotnými odsouzenými umístěnými ve Věznici Kynšperk nad Ohří a zhodnotit personální zabezpečení výchovnými pracovníky Věznice Kynšperk nad Ohří.

Po jejím přečtení by měl čtenář získat alespoň základní přehled o aktivitách, pedagogických metodách a postupech, které pedagogičtí pracovníci uplatňují vůči lidem, kteří svým jednáním a chováním překračují zákonné normy a zároveň byla reflexí pro výchovné pracovníky podílejících se na resocializaci odsouzených a to nejen ve Věznici Kynšperk nad Ohří.

2. Teoretická část

2.1 Vývoj pojetí trestu a trestání

Tak jako celá společnost, tak i trestní spravedlnost se s rozvojem společnosti a s vývojem pojetí lidských práv měnila. Ke změně dochází nejen na základě právního vědomí a sociálních hodnotách společnosti, ale také na základě politického a ekonomického vývoje. „Ukládání trestů implikuje ovšem řadu otázek: zda je trest cílem „sám o sobě“ nebo prostředkem k dosažení jiného či dalších výsledků (převýchovy pachatele, odstrašení dalších potenciálních pachatelů aj.) jak určit přiměřenost trestu, jaký je vztah mezi spravedlivostí trestu a jeho zákonností aj.“ (Novotný, 2004, str. 213) Mimo jiné i tyto otázky daly vzniknout několika teoriím o účelu trestání.

2.1.1 Retributivní teorie

Retributivní model trestní spravedlnosti je založen na principu, kdy trest musí být odplatou za spáchaný trestný čin. „Trest musí znamenat pro pachatele určitou újmu, jejíž velikost vyjádřená výši a druhem trestu má odpovídat závažnosti spáchaného činu“ (Novotný, 2004, str. 214) Retributivní teorie je tedy založena pouze na represii, výchovným účelem trestu s možností nápravy se tato teorie nezabývá.

To sebou přináší negativa především u pachatelů méně závažných trestných činů, kdy dochází k negativním jevům spojených s výkonem trestu odnětí svobody, kterými jsou např. posílení delikventních sklonů, ztráta a přerušení pracovních aktivit, přetrhání rodinných vazeb, stigmatizace v podobě nálepky „kriminálního“ atd.

2.1.2 Teorie odstrašení

Teorie odstrašení je založena na předpokladu, že pachatel trestné činnosti po potrestání zanechá kriminálního jednání a zároveň je odstrašující pro potencionální pachatele. „Proces odstrašení je však velmi individuální záležitostí. Každý jedinec jinak vnímá a pociťuje újmu,

která mu uloženým trestem vzniká“ (Novotný, 2004, str. 215) Zejména u odsouzených recidivistů se ukazuje, že vězení nemá odstrašující charakter.

2.1.3 Rehabilitační (nápravná) teorie

Tato teorie spatřuje cíl v tom, aby u pachatele během trestního řízení a především v době výkonu trestu, prostřednictvím odborného působení, došlo k odstranění příčin trestního chování.

Postupy, kterými se docílí požadovaného výsledku, jsou však velmi náročné nejen finančně, ale především na odbornou úroveň personálu, kdy je zapotřebí účast řady specialistů.

2.1.4 Eliminační (vyklučující) teorie

„Eliminační teorie spatřuje účel trestání v dočasné nebo trvalé izolaci pachatele od ostatní společnosti“ (Novotný, 2004, str. 218) Zajisté je žádoucí, aby společnost byla chráněna před pachateli trestné činnosti, nelze však výkon trestu chápat pouze jako prostředek k ochraně společnosti. Tuto teorii lze uplatnit snad pouze u odsouzených na doživotí, případně odsouzené k trestu smrti, u nichž by se jakékoliv působení ze strany výchovného personálu míjelo účinkem.

Dalším negativem této teorie je i to, že v případě, kdy by byl každý jedinec, který spáchal trestný čin umístěn do výkonu trestu, bylo by to pro stát velice finančně náročné a v mnoha případech i kontraproduktivní.

2.1.5 Restorativní teorie

„Restorativní justice je proces, jenž v maximální možné míře zapojuje všechny, kterých se daná trestná činnost dotkla. Restorativní justice usiluje o maximální možnou míru uzdravení a obnovu trestným činem narušených vztahů a za tímto účelem účastníkům umožňuje společně identifikovat způsobené újmy a vzniklé potřeby a od nich se odvíjející povinnosti a závazky.“ (Zehr, 2003, str. 26)

Tato teorie by dle Závěrů z 1. Mezinárodní konference o restorativní justici pro mladistvé, Belgie 1997 měla vycházet z těchto principů:

- Zločin nemá být považován za porušení společenského pořádku ani za překročení abstraktních právních a morálních pravidel, ale má být chápán především jako škoda (újma), která byla způsobena oběti a jako hrozba pro společnost,
- škodu způsobenou oběti je třeba chápat široce, jde o újmu materiální, fyzickou, psychickou, o ztrátu společenského postavení, narušení sociálních vazeb, osobního a rodinného života,
- reakce na zločin má přispět ke snížení (odstranění) této škody a hrozby,
- hlavním účelem společenské reakce na spáchaný čin nemá být potrestání pachatele, ani jeho převýchova nebo odstrašení, ale vytvoření podmínek k odstranění následků trestné činnosti,
- tendence ke zpřísnování trestní represe (ukládání přísnějších trestů) je kontraproduktivní, zejména u mladistvých pachatelů,
- pachatel se má aktivně podílet na náhradě způsobené škody (na odstranění škodlivých následků trestného činu) a mají mu při tom být zachována všechna práva jako ostatním občanům,
- jestliže pachatel nehodlá participovat na tomto odstranění následků (na náhradě škody), je k tomu donucen soudem, státní orgány (orgány činné v trestním řízení) se mají v systému restorativní justice angažovat pouze tehdy, jestliže čistě vyjednávací postup mezi pachatelem a obětí nevede k cíli nebo jestliže spáchaný trestný čin je takového druhu (závažnosti), že je klasický proces nezbytný. (Novotný, 2004, str. 221)

Tento model se v současné době snaží uplatňovat i Česká republika.

2.1.6 Současnost v České republice

V souvislosti s výše uvedenými teoriemi dochází i v České republice k vývoji pojetí trestu. Pachatelé trestných činů nejsou odsuzováni pouze k tradičním trestům, do té doby uplatňovaných, ale začíná se využívat i alternativních trestů. V České republice byla k tomuto účelu zřízena na základě přijetí zákona č. 257/2000 Sb. o probační a mediační službě k 01.01.2001 Probační a mediační služba. Její hlavní úkoly jsou uvedeny v Příloze č. I.

V roce 2009 byl přijat nový Trestní zákoník, který vstoupil v platnost 01.01.2010 a nahradil zastaralý Trestní zákon z roku 1961. Jednou ze změn, které přinesl, bylo nové rozdělení trestných činů na zločiny a přečiny. Trestní řízení u přečinů (trestné činy z nedbalosti a úmyslné trestné činy, za něž zákoník stanovuje horní hranici trestní sazby do pěti let) je vedeno ve zrychlené formě řízení s možností alternativního řešení, včetně uplatnění probace a mediace. Pozitivní na tom je mimo jiné i rychlejší uplatnění sankce, kdy trest, aby měl výchovný účinek, má následovat co nejrychleji po spáchaném trestném činu.

Ačkoliv snaha o zavedení nových postupů a řešení trestné činnosti se nedá popřít, přesto však má trest uvěznění v případě pachatelů určitých druhů trestné činnosti své opodstatnění. „Tento trest by měl být uplatňován především v těch případech, kdy společnost potřebuje izolovat nebezpečné pachatele, kteří se dopustili závažných trestných činů, u nichž je změna kriminální kariéry málo pravděpodobná.“ (Matoušek & Kroftová, 2003, str. 174) Neznamená to však, že by Vězeňská služba měla za úkol pouze izolovat pachatele dopouštějící se závažné trestné činnosti a tím chránit společnost, ale naopak, jejím dalším a neméně důležitým úkolem je dosáhnout u těchto lidí pozitivní osobnostní změny s cílem nápravy jejich poruchového chování na chování společensky přijatelné a žádoucí.

Po roce 1989, kdy v Československu došlo k politickým změnám, bylo nutné reformovat i české vězeňství. Dochází k tzv. humanizaci vězeňství, s ohledem na dodržování Listiny základních lidských práva a svobod. V rámci výchovné práce s odsouzenými je kladen důraz na rozvoj výchovně-vzdělávacích aktivit, na posilování kontaktu odsouzených s vnějším světem i prostřednictvím extramurálních aktivit, jejímž prostřednictvím jedinec snáze přechází do civilního života. Byla zřízena mnohá specializovaná oddělení pro jedince se specifickými potřebami, jakými jsou například oddělení pro odsouzené s duševními poruchami a poruchami chování, oddělení pro invalidní odsouzené, pro matky s dětmi do tří let, drogově a alkoholově závislé apod..

Změnami a vývojem si ve vězeňství prošla i sociální práce, v 90. letech začala být uplatňována tzv. kontinuální sociální práce, která zahrnuje práci s klientem ve všech fázích trestního řízení, včetně soudního řízení, výkonu trestu a postpenitenciární péči. Jak uvádí Hendrych (2010, str. 26) „Uschopňuje klienta převzít odpovědnost za své rozhodnutí, jednání a volbu životní cesty....“ Na této práci se podílí jak sociální kurátoři při městských úřadech, tak sociální pracovníci výkonu trestu s cílem působit na klienta tak, aby byly upevněny, eventuálně vytvořeny jeho pozitivní vazby na okolí, aby nedocházelo k jeho sociální izolaci a aktivizuje klienty k větší samostatnosti v řešení vzniklých problémů.

Další významnou změnou ve vězeňství bylo zcivilňování zaměstnanců věznic, kdy v uniformách byli ponecháni pouze zaměstnanci podílející se na ostraze věznic, s cílem zlepšit sociální klima ve věznicích.

2.2 Zákonná opatření výkonu trestu odnětí svobody

Umístění odsouzeného do výkonu trestu odnětí svobody je velkým zásahem do práv jedince. Omezení osobní svobody může být uplatňováno pouze ze zákonných důvodů a jeho uplatnění musí být v souladu s platnou legislativou každého demokratického státu. V české republice trest odnětí svobody zabezpečuje Vězeňská služba ČR, přičemž při své činnosti musí dodržovat a respektovat mnohá zákonná opatření, ve kterých jsou stanovena jak její práva a povinnosti, tak práva a povinnosti odsouzených.

Základními zákony, které upravují výkon trestu odnětí svobody, jsou Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, který je doplněn Vyhláškou Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody.

Výkon vězeňství je v ČR uplatňován v souladu s Listinou základních práv a svobod a v souladu s přijatými úmluvami, kterými jsou např. Evropská úmluva o lidských právech, Úmluva proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání a Evropská úmluva o zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání.

Základními principy, které se v roce 2005 promítli i do zpracování vládní Koncepce rozvoje českého vězeňství do roku 2015 z roku 2005 a vycházejícími především z Listiny základních práv a svobod a Doporučení rady Evropy jsou:

- a) se všemi osobami, jež jsou omezeny na svobodě, musí být zacházeno s ohledem na jejich lidská práva a lidskou důstojnost;
- b) důstojný a humánní výkon trestu odnětí svobody a výkon vazby lze realizovat pouze ve věznicích, které zajišťují bezpečnost a bezpečí celé společnosti stejně jako vězňům a vězeňskému personálu;
- c) omezení osob vykonávajících trest nebo umístěných ve výkonu vazby mají být uplatňována jen v rozsahu nezbytně nutném k dosažení účelu trestu odnětí svobody a účelu výkonu vazby;
- d) život ve věznicích má být v co nejvyšší míře blízký pozitivním aspektům života ve společnosti;
- e) rizika představovaná jednotlivými vězni mají být posuzována přísně individuálně a pouze podle toho má být s nimi jednáno;

f) výkon trestu odnětí svobody má být plánován individuálně s důrazem na vytváření nejlepších možných podmínek pro reintegraci po propuštění. (Koncepce rozvoje českého vězeňství, 2005, str. 8)

Ze všech uvedených principů je patrné, že výkon trestu odnětí svobody musí být realizován s ohledem na jedinečnost každého odsouzeného, s potřebou efektivního výchovného působení při zachování lidské důstojnosti a dodržování bezpečnosti. Přitom by měla Vězeňská služba dbát, aby se jedinci umístění do výkonu trestu byli schopni po výstupu co nejrychleji zapojit do běžného života.

2.2.1 Vězeňská služba České republiky a její hlavní úkoly v oblasti penitenciární péče

Vězeňská služba České republiky byla zřízena k 1. lednu 1993 zákonem České národní rady č. 555/1992 Sb., o vězeňské a justiční stráži, v platném znění (dále jen „zákon o vězeňské a justiční stráži“). V rámci své činnosti mimo jiné plní tyto úkoly:

- prostřednictvím programů zacházení soustavně působit na osoby ve výkonu trestu odnětí svobody a obdobně i na některé skupiny osob ve výkonu vazby s cílem vytvořit předpoklady pro jejich řádný způsob života po propuštění,

- provádí výzkum v oboru penologie a využívá jeho výsledky a vědecké poznatky při výkonu vazby a při výkonu trestu odnětí svobody,

- vytváří podmínky pro pracovní a jinou účelnou činnost osob ve výkonu vazby, ve výkonu trestu odnětí svobody a ve výkonu zabezpečovací detence,

- zabezpečuje vzdělávání osob ve výkonu vazby a ve výkonu trestu odnětí svobody, které provádí Střední odborné učiliště Vězeňské služby.

Celý výčet úkolů je pak uveden v příloze č. II.

2.2.2 Účel a funkce výkonu trestu odnětí svobody

Účelem výkonu trestu odnětí svobody bylo dle ustanovení § 23 zákona č. 140/1961 Sb., trestního zákona, které se již v novém trestním zákoníku neobjevuje, ale stále má své uplatnění, „...chránit společnost před pachateli trestných činů, zabránit odsouzenému v dalším páchaní trestné činnosti a vychovat jej k tomu, aby vedl řádný život, a tím působit

výchovně i na ostatní členy společnosti.“ Samotný výkon trestu je také odplatou za spáchaný trestný čin a měl by zůstat trestem, přesto však trest nesmí mít pouze funkci represivní, ale stále více je kladen důraz na funkci výchovnou. Výchovnou funkcí se rozumí „opuštění nežádoucích návyků, sociálních skupin, vazeb, způsobů chování, hodnotové orientace apod.,....“ (Hendrych, 2010, str. 11) Neméně důležité je pak odstrašení pachatelů od další trestné činnosti. Podle Vágnerové (1999, str. 422) se tohoto dosahuje mnohem hůře převážně u recidivistů, kteří jsou na způsob života ve vězeňském prostředí již přizpůsobeni, a hrozba nového uvěznění je u nich zcela neúčinná. U těchto případů má tedy výkon trestu převážně funkci izolační, kdy jakákoliv snaha o nápravu se mívá účinkem a je potřeba chránit především společnost. Naproti tomu u socializovaných lidí je odstrašující již hrozba sankcí a s tím spojený pocit viny a hanby.

Shrnutí

Trest odnětí svobody je zásadním zásahem do práv jedince, a proto jeho výkon musí být legislativně upraven. Základním zákonem, který upravuje výkon trestu odnětí svobody je Zákon č. 169/1999 o výkonu trestu odnětí svobody. Výkon trestu je uskutečňován v souladu s Listinou základních práva a svobod a dalších úmluvách. Veškeré újmy musí být uskutečněny s ohledem na dodržování lidské důstojnosti, pouze v rozsahu, který je nezbytně nutný, za dodržování bezpečnosti a vždy individuálně. Důležitým úkolem vězeňské služby je nejen izolace pachatelů trestné činnosti, ale i nutnost výchovného působení na odsouzené, aby jejich prostřednictvím došlo k nápravě delikventně jednajících a jejich bezproblémovému přechodu do civilního života.

2.3 Osobnost pachatele trestných činů jako faktor účinné penitenciární péče

Znalost osobnosti pachatele je nejen důležitá při soudním rozhodování o druhu a výši trestu a jeho adekvátnosti, ale i při následné penitenciární práci. Jak je již výše uvedeno, proces převýchovy je u každého jedince individuálním procesem. Aby tento proces mohl probíhat co nejefektivněji, je potřeba znát příčiny, které měly vliv na protiprávní jednání těchto jedinců a na základě těchto poznatků pak i přizpůsobit práci výchovných pracovníků ve vězeňství.

Osobnost delikventních jedinců nelze jednoznačně definovat. Jak uvádí (Čírtková, 2004, str. 67) „...na současné úrovni zkoumání se nepodařilo prokázat existenci typických psychických charakteristik, které by nutně předurčovaly jedince ke kriminálnímu vývoji, a proto by se vykytovaly pouze v populaci pachatelů. [...] Na druhé straně však existují určité studie, které potvrzují vyšší pravděpodobnost kolize určitého jedince se zákonem, právě v důsledku vysoce rizikové kombinace zcela určitých vlastností.“

Dle Matouška a Kroftové je jedním z často zkoumaným znakem osobnosti, o němž se předpokládá, že se podílí na kriminálním chování mládeže impulzivita nebo-li neschopnost odložit uspokojení. Mnoho studií prokázalo, že osoby chovající se delikventně dávají přednost okamžitému uspokojení před uspokojením vzdáleným, a to i v případech, kdy odměna za oddálené uspokojení potřeby je mnohokrát vyšší než zisk, který přinese okamžité uspokojení potřeby.

Dalším často zkoumaným znakem osobnosti v souvislosti s delikventním jednáním je sebehodnocení. Bylo zjištěno, že většina delikventně jednajících lidí má negativní sebehodnocení. Delikventní chování je některými autory přímo vysvětlováno jako pokus člověka s nízkým sebehodnocením zvýšit vlastní hodnoty kriminálním činem.

Průměry delikventně a nedelikventně jednajících lidí se dále podle Matouška a Kroftové (2003, str. 59) liší v komunikačních dovednostech a způsobech řešení konfliktů, kdy mají v průměru nižší schopnost vnímat sociální významy lidského chování, řadí je do méně kategorií, hůře tolerují dvojznačnost v sociální komunikaci, na sociální chování reagují méně přiměřeně a konflikty řeší méně konstruktivně, zkratovitěji a agresivněji.

Typologie delikventní subkultury podle Čírtkové (2004):

Socializovaný typ – u jedinců spadající do této skupiny ve většině případů nedochází k recidivě a spáchaný trestný čin je pouze epizodický. Osobnost pachatele je v normě jak po stránce emoční, tak myšlenkové. Jsou to jedinci s vybudovaným zázemím s pracovními návyky a dovednostmi.

Neurotický typ – tito pachatelé se vyznačují v menší či větší míře neurotickými poruchami v důsledku nesprávného působení rodiny a to především z důvodu emoční deprivace, týrání a nesprávného působení rodiny. Dalšími důvody mohou být nedostatek uznání, pocit samoty a přehlížení okolím. Trestný čin má v mnoha případech charakter protestu vůči rodině a blízkým.

Typ psychopatický – tito jedinci se projevují svérázným, nápaditým a zvláštním způsobem chování a prožíváním. Některé vlastnosti, které jsou u běžné populace běžné, u psychopata chybí a naopak mohou být příliš intenzivní. Mnohdy jednají v rozporu se sociálními a právními normami.

Mentálně nedostačivý typ – u těchto osob je charakteristická nižší úroveň rozumových schopností, čemuž odpovídají i sociální dovednosti. Tito pachatelé se nezřídka dopouštějí trestných činů sexuálního charakteru a násilí.

Psychotický typ – jedná se o pachatele, kteří v průběhu trestné činnosti, tak i během výkonu trestu trpí některým psychickým onemocněním nebo poruchou (psychózou). Nejčastěji se pak jedná o schizofrenii a poruchy afektivity. Tato onemocnění (poruchy) mohou vzniknout v důsledku závislostního chování. (Čírtková, 2004, str. 68-74)

V rámci penitenciární péče, pro co neúčinnější zacházení s vězni, bere vězeňská služba v úvahu mnohá hlediska při umisťování odsouzených do jednotlivých věznic a oddílů. Kromě toho, že musí být ze zákona od sebe odděleni ženy, muži a mladiství, jsou v rámci jednotlivých věznic zřizována i specializovaná oddělení pro práci s odsouzenými s převažujícími osobnostními rysy.

U odsouzených, které lze přiřadit k typu socializovanému a kde spáchání trestného činu má epizodický charakter, je zapotřebí dbát ze strany zaměstnanců především na to, aby vlivem prostředí nedocházelo k degradaci osobnosti v důsledku prizonizace. Tito odsouzení by měli být ubytováni odděleně od odsouzených s bohatou kriminální zkušeností a důraz je kladen na uchování a posilování pozitivních sociálních vazeb, dovedností a znalostí.

Odsouzení mentálně nedostačiví jsou umisťováni do oddělení pro mentálně retardované vězně. Tito odsouzení mají často problémy s dodržováním požadované kázně, v udržování osobní hygieny a pořádku. U spoluodsouzených jsou častými oběťmi posměchu a šikanování, a proto jsou u nich prováděna četnější lékařská a psychologická vyšetření, která mají za úkol odhalit případné fyzické a psychické ataky ze strany spoluodsouzených. Práce s těmito odsouzenými vyžaduje specializované zacházení s přihlédnutím k jejich možnostem, schopnostem a potřebám.

Práce s odsouzenými, kteří by se dali zařadit mezi typy neurotické a psychopatické, je trvalým problémem pro vězeňský personál. „Osoby psychopatické a neurotické jsou vždy charakteristické svými provokačními, obtěžujícími a trvale nepřátelsky zaměřenými reakcemi verbálními a indikačními, zaměřenými především vůči vězeňskému personálu a není vždy jednoduché najít vhodný model komunikace a zacházení s nimi.“ (Černíková & Sedláček, 2002,

str. 70) Tlumení negativních projevů se vězeňská služba snaží prostřednictvím speciálních terapeuticko-vzdělávacích programech a v dodržování zásad, které jsou důsledně vymáhány.

Jak uvádí Netík „...jednou z nejlépe propracovaných typologií odsouzených je klasifikační schéma Jesnessovo(1965) určené pro mladistvé a mladé dospělé. Zahrnuje tyto typy:

Socializovaný, nepřizpůsobivý

Nezralý, pasivní

Neurotický, úzkostný

Nezralý, agresivní

Kulturou podmíněný

Vůdce

Neuroticky se odreagovávající

Neurotický, depresivní“ (Netík, 1997, str. 36)

Při práci s mladistvými pachateli je pozitivem jejich tvárnost a přístupnost k výchovným a vzdělávacím metodám, a právě proto je důležitá systematičnost, důslednost a vytrvalost všech výchovných zaměstnanců. Důraz je kladen především na doplnění vzdělání, prioritou a povinností mladistvých odsouzených je ukončení základního vzdělání, ale i možnost učňovského a středoškolského vzdělání. Mladiství by měli mít dále co největší pestrost v nejrůznějších sportovních a volnočasových aktivitách, které podporují jejich rozvoj, potlačují agresivitu a úzkost.

Další typologii rozpracoval Jiříčka (2011, str. 15) **podle motivace vězně ke změně**

„V ideálním případě, který samozřejmě neodpovídá reálnému světu, ale je užitečným modelem, můžeme pracovat se čtyřmi základními populacemi odsouzených:

1. Skupina méně rizikových odsouzených, páchajících např. nedbalostní či majetkové trestné činy, s nízkou reálnou potřebou změny a bez zvláštní motivace, bude patrně největší.“ Zacházení s těmito vězni by mělo být totožné jako u odsouzených socializovaných, tzn. co nejvíce se snažit o zmírnění prizonizace, pokusit se o zamezení styku s recidivisty a čas ve věznici využít k smysluplné činnosti.

2. Méně početnou skupinu jak dále uvádí Jiříčka (2011, str. 15) tvoří odsouzení, kteří sice nejsou z pohledu společnosti vysoce nebezpeční, avšak mají vysoký potenciál ovlivnitelnosti a nápravy. Patří sem řada úzkých specifických skupin, např. pachatelé dopravních nehod, kteří jsou velmi dobře responzivní k cíleným vzdělávacím a terapeutickým programům.

3. Třetí skupinou jak uvádí Jiříčka jsou odsouzení vysoce riziková a málo ovlivnitelní pachatelé. Jakákoliv snaha výchovných pracovníků o resocializaci je považována za ztrátovou. „..... tito lidé se nechtějí, neumějí nebo z vnitřních příčin (např. psychická porucha) nemohou poučit ze svých chyb.“ Tato skupina by se dala přiřadit do skupiny psychopatické a neurotické viz. typologie Čírtkové.

4. „Čtvrtou a největší skupinou jsou odsouzení, kteří vykazují relativně vysoká rizika, avšak současně jsou relativně dobře ovlivnitelní. Patří sem pachatelé násilí nebo třeba sexuální delikventi.“ (Jiříčka, 2011, str. 15) Jejich náprava probíhá většinou ve specializovaných oddělení prostřednictvím psychoterapeutických metod.

2.3.1 Dopady uvěznění na osobnost pachatele

Míra adaptability na podmínky vězeňského prostředí je závislá na připravenosti odsouzeného zvládat náročné životní situace, poznat svou osobnost a na ochotě korigovat nežádoucí projevy chování, odbourávat stereotypy a dosavadní nežádoucí způsob života. Svou roli hraje též zdravotní stav, celkový i aktuální. Významné jsou rovněž podmínky výkonu trestu, tzn., v jakém typu vězeňského zařízení se nachází, jaké sociální klima v daném prostředí panuje apod.

Důležité je také, jestli nároky, požadavky na jedince kladené, jsou pro něj naprosto nové, nebo už má nějaké zkušenosti s dřívějším pobytem ve výkonu trestu odnětí svobody nebo s výkonem vazby. Člověk, který přichází do výkonu trestu odnětí svobody z předchozí vazby, může samotný výkon trestu vnímat i jako určitou úlevu.

2.3.1.1 Prizonizace

Adaptaci na podmínky výkonu trestu odnětí svobody významně ovlivňuje neformální vězeňská subkultura, tzv. „druhý život“ odsouzených. Jedná se ojev vlastní všem vězeňským zařízením. V podmínkách českého vězeňství je navíc umocněn způsobem ubytování v početných skupinách. Při tomto uspořádání lze jen stěží sledovat bujení nočního života vězňů, kdy se vězňice po uzavření kadrů (18:00-19:00) stává královstvím s vlastními pravidly a vlastním zorným úhlem na spravedlnost.

Jakkoli Vězeňská služba ČR činí opatření na ochranu potenciálních objektů násilí, sleduje případné agresory, při kolektivním ubytování vězňů je proti výše zmíněným projevům tzv. druhého života vězňů v podstatě bezmocná. Odstranění nejzávažnějších konfliktů mezi vězňi spočívá v přechodu z kolektivního ubytování na celový systém. Ideální by bylo ubytování vězňů v samostatných celách, které by zaručilo řád v nočních hodinách. Vzhledem k tomu, že toto řešení předpokládá značné náklady na přestavbu stávajících věznic, nelze v nejbližších letech předpokládat výrazná zlepšení.

Ve věznicích bylo k 31.01.2011 umístěno dle Vězeňského informačního systému 21 028 odsouzených, přičemž kapacita věznic je stanovena na 18 244 odsouzených. Přeplněnost věznic je tak překročena více než o 15%. „Fyzická blízkost, v níž jsou nuceni žít jeden vedle druhého, ničí veškeré soukromí, vězeňské předpisy a rutina je nutí ke konformismu a izolace omezuje jejich život. Clemmer při předkládání pojmu prizonizace tvrdí, že vězeňské hodnoty se mohou přebírat v té či oné míře. Jakmile je však odsouzený uznán za svoje, stává se odolný vůči působení konvenčního hodnotového systému. To znamená, že proces prizonizace mění nováčka na „plnohodnotného“ trestance. Jde o kriminalizační proces, který jde proti nápravě nebo resocializaci..“ (Clemmer dle Karabec & Blahníková, 2004) Dále jak uvádí Netík (1997, str. 28) uvádí „Úspěšné přežití tradičního výkonu trestu odnětí svobody vyžaduje adaptaci na život ve vězeňském prostředí. Adaptace v tomto smyslu znamená přijetí subkulturních norem a pravidel, značně odlišných od obecně platných, dále osvojení si nových, z hlediska „přežití“ výhodnějších vzorců chování a postupné vyhasínání adaptivního chování potřebného k životu mimo vězení. Takto adaptovaný jedinec má po delší době strávené ve vězení horší kriminální prognózu, tzn. vyšší pravděpodobnost recidivy kriminálního chování.“ Z tohoto by se dalo tedy usoudit, že výkon trestu má pro osobnost umístěnou ve výkonu trestu devastující účinek. Přesto však existuje několik hledisek, které mají vliv na míru prizonizace každého jednotlivce. Především

rozhoduje sama osobnost vězněného, jeho motivace k resocializaci, dosažené vzdělání a jeho dřívější životní styl. Přizpůsobování se životu ve věznicích lze z psychologického pohledu rozdělit na dvě hlediska. Jako první se hovoří o institucionalizaci, kdy se jedinec adaptuje na vysoce organizovaný vězeňský život, předstírá slušnost a poslušnost a jejím výsledkem je ztráta aktivity a iniciativy. „Je třeba poznamenat, že i první příznaky změn chování odsouzeného, které se projevují přijetím programů a cílů, nemusejí znamenat počátek požadovaných změn, může jít pouze o přizpůsobení se podmínkám.“ (Karabec & Blahníková, 2004) Rozeznat však, kdy odsouzený prochází změnou a kdy se pouze přizpůsobil životu ve věznici, je pro výchovné pracovníky poměrně složité. „Druhým hlediskem je pak „ideologizace, která se projevuje identifikací s kriminální subkulturou.“ (Karabec & Blahníková, Kriminální psychologie, 2004) Mezi její projevy patří například užívání vězeňského jazyka (argotu), tetování a lhaní. Pro odsouzené má desocializační charakter.

Z výše uvedeného je patrné, že prizonizace postihne téměř každého odsouzeného. Zaměstnanci věznic tak mají za úkol snížit tento dopad na co nejnižší úroveň. Především prostřednictvím individuálně sestavovaných programů zacházení viz. kapitola „Program zacházení jako speciální metoda zacházení s odsouzenými“. Dále se snažit o přizpůsobení života ve věznicích co nejvíce běžnému životu a v neposlední řadě sledovat sociální klima v jednotlivých věznicích.

2.3.1.2 Psychologické důsledky výkonu trestu

Trest je důsledkem nežádoucího chování, které je pro společnost nepřijatelné. Svými důsledky, ať již sociálními nebo psychickými se reálně projevuje odmítnutím jedince, který se takto choval, a následným vyloučením ze společnosti.

Umístění odsouzeného do výkonu trestu, případně do výkonu vazby je pro člověka náročnou životní situací, změnou a to především u odsouzených, kteří se ve výkonu trestu ocitli poprvé. „Jádrem krize z uvěznění je deformovaný, odchylný a nezřídka i náhradní způsob uspokojování potřeb, a to jak některých primárních, tak naprosté většiny sekundárních.“ (Fischer & Škoda, 2008, str. 172) Tato skutečnost pro odsouzeného představuje zátěžovou situaci, nejistotu a obavy z toho co bude dál. Podle Vágnerové nová role „kriminálního“, do které se dostal, sebou přináší i společenskou stigmatizaci, čím může dojít k narušení sociálních vazeb, rozpadu rodiny, ztráty zaměstnání a v neposlední řadě i

ztráty pozitivních dovedností, návyků a vědomostí. Jedinec se najednou ocitá ve zcela novém prostředí s jedinci, které si k soužití nevybral dobrovolně, musí se podrobit přísně organizovanému systému, ztrácí možnost zcela rozhodovat o svém volném čase a zcela uspokojit své dřívější zájmy a potřeby, ztrácí autonomii, soukromí i intimitu. Je nucen se podrobit vězeňským pravidlům a naučit jiným vzorcům chování. Stal se součástí systému, do jehož organizace lze zasáhnout pouze minimálně. (Vágnerová, 1999, stránky 421,422)

Podle Fischera a Škody jsou reakce na uvěznění různé, přesto ve většině případů dochází k neurotickým psychickým poruchám, jako je nespavost, bolest hlavy, bušení srdce, bolest na prsou úzkost, obsese atd. Obranným mechanismem se pak mnohdy stává agresivita, kterou lze z hlediska orientace rozdělit na chování heteroagresivní (agresí vůči personálu, agresí vůči spoluvězňům) a autoagresivní (sebeпоškozování, suicidální jednání, odmítání stravy).

2.3.1.3 Dopady uvěznění na odsouzeného po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody

Snahou Vězeňské služby, jak již bylo uvedeno, je snaha o nápravu odsouzených a co nejméně problémový přechod do civilního života, to je však v mnoha případech pouze ideál. „V době výkonu trestu má být odsouzený připravován pro život na svobodě, učit se sociálně přijatelným způsobům chování, sebeovládání, vytváření vhodných strategií apod. To lze samozřejmě úspěšně činit především tam, kde má uvězněný perspektivu propuštění. Vězeňské prostředí je však jiné, mnohé dovednosti a návyky zde člověk ztrácí a ztratil, a tak je potřeba pokračovat v podpoře a vedení i po propuštění.“ (Vágnerová, 1999, str. 424,425) Jedinec, který opustí brány věznice, mnohdy nemá sociální zázemí, kdy během výkonu trestu došlo k přetrhání rodinných vazeb. Takovýto jedinec nezdědka najde „azyl“ u některého ze spoluvězňů a tím se zvyšuje riziko opětovného páchání trestné činnosti.

Kromě absence pozitivního rodinného zázemí chybí u odsouzených po výstupu z výkonu trestu také finanční prostředky. Pouze zlomek odsouzených je schopno si během výkonu trestu naspořit alespoň minimální část prostředků, které by mu v začátku jeho nového života zajistily alespoň základní životní potřeby. Opět se tak ocitají v bludném kruhu a mnohdy jako nejjednodušší a nejrychlejší způsob získání prostředků vidí v páchání další kriminální činnosti.

Rovněž vyhlídka zaměstnání není u propuštěných odsouzených příznivá. Většina zaměstnavatelů dnes požaduje i u nekvalifikovaných prací čistý výpis z rejstříku trestů, potvrzení o praxi a pracovní návyky, které bývají nedostatečné.

Největší dopad má uvěznění jistě na prvotrestané odsouzené, kteří byli uvěznění za nedbalostní trestné činy. Nejhůře nesou nálepku „kriminálního“ a mnohdy ani jejich blízcí, kteří neměli nikdy ve své blízkosti jedince umístěného ve vězení, se s tímto faktem nedokážou smířit a dochází k rozpadu rodiny. Uvězněním také přicházejí o možnost návratu do svého zaměstnání. To sebou samozřejmě přináší nejistotu odsouzeného, který neví, kam se po výkonu trestu vrátí a na koho se obrátí o pomoc. Tito jedinci jsou však schopni a pozitivně motivováni k opětovnému začlenění do společnosti bez nutnosti páčání další trestné činnosti. Otázkou je, zda tito lidé skutečně do vězení patří a zda by nebylo vhodnější využívat alternativních forem práce s nimi.

Shrnutí

Znalost osobnosti pachatele trestných činů je důležitá při výchovné činnosti s odsouzenými, aby na jejím základě bylo možno co nejučinnějšího zacházení s nimi. Ačkoliv neexistuje jednoznačné stanovení příčin delikventního chování, přesto existuje několik teorií, které se jimi zabývají. Kromě příčin, které měly za následek delikventní chování jedince je znalost osobnosti pachatele důležitá i při samotném výkonu trestu. Osobnost pachatele má individuální vliv na dopady z uvěznění, s tím spojenou prizonizací a také na důsledcích výkonu trestu.

2.4 *Výchovný proces ve věznicích*

Spácháním trestného činu se odsouzený dostal do konfliktu se společností, kdy pro společnost je jeho chování neakceptovatelné a bylo proti němu použito zákonných sankcí – trest odnětí svobody. Proto, aby byl schopen po propuštění vést řádný život podle požadavků společnosti, je potřeba, aby si uvědomil závažnost svého jednání a byl připraven změnit své nežádoucí chování na žádoucí. K dosažení tohoto cíle je potřeba nejen vlastní aktivita odsouzených, ale i výchovné působení ze strany pedagogických pracovníků oddělení výkonu trestu. Proces, který vede k nápravě těchto jedinců, se nazývá resocializace.

Resocializací se zabývá hned několik vědních disciplín. Jednou z nich je speciální pedagogika a její subdisciplína „Etopedie – zabývá se edukací, reedukací a zkoumáním mládeže sociálně narušené a obtížně vychovatelné, především s deficitem v chování a v sociálním styku.“ (Průcha, 2000, str. 81) Další vědou, která má ve svém předmětu resocializaci je penologie. „Penologie se zabývá trestem a trestáním a jejich účinky z hlediska volby adekvátního působení – zacházení s pachatelem trestného činu, aby nedocházelo k opakování trestného činu.“ (Černíková & Sedáček, 2002, str. 7) Poslední, avšak pro naše účely nejdůležitější, je sociální pedagogika. Jak uvádějí Průcha, Walterová a Mareš (1995, str. 203) sociální pedagogika je „.....aplikované odvětví pedagogiky, zabývající se výchovným působením na rizikové a sociálně znevýhodněné skupiny mládeže a dospělých.“ Sociální pedagogika má dle Krause, Poláčkové, & al. (2001, str. 46) dvě základní funkce a to funkci preventivní a funkci terapeutickou (kompenzační). Resocializace je tedy součástí sociální pedagogiky a má funkci kompenzační. „V širší podobě se v případě resocializace hovoří o zbavování se zažitých návyků a vzorců chování, které se v kontextu nových a významových změn v životě člověka stávají nepotřebnými a do značné míry komplikujícími novou životní situací. Současně však musí nastoupit vzorce nové, které jsou této situaci adekvátní.“ (Hendrych, 2010, str. 21) Pro penitenciární péči lze pak podle Černíkové & Sedláčka (2002, str. 101) resocializaci chápat jako strukturovaný, široce pojatý a velmi cílevědomě realizovaný proces celkové obnovy (rekonstrukce) kriminální infekcí narušené, rozvrácené a dysfunkční socializace. A dále pak podle Krause (2008, str. 152) je resocializace „ostrahování těch relativně trvalých zaměření vychovávaného jedince, jež způsobují výchovné potíže. V širším smyslu je chápána jako jakási zpětná socializace s cílem vrátit člověka do normálního života společnosti, ke společensky přijatelnému způsobu chování.“

2.4.1 Fáze a specifika výchovného procesu ve věznicích

Při každém výchovném procesu, aby byl účinný, je zapotřebí dodržovat určité fáze, ne jinak je tomu u resocializace. Podle Černíkové (2008, str. 150,151) je první etapou pedagogicko-psychologická diagnostika, která se provádí při nástupu do výkonu trestu, na základě získaných anamnestických údajů, pedagogického posouzení a psychologického vyšetření. Zvláštní důležitost je přitom věnována možným příčinám vzniku delikventního chování.

Druhou etapou je pedagogické plánování, kdy se stanovují formy a metody pedagogického působení. Zahrnují konkrétní vzdělávací, pracovní a zájmové aktivity potřebné.

Třetí etapou je regulace výchovného působení, které spočívá v dílčím hodnocení, usměrňování, případně ve změně a doplňování stanovených cílů.

Čtvrtá a poslední etapa vyhodnocuje program zacházení. Jakým způsobem se podařilo jedince odklonit od delikventního chování.

Jak uvádějí Černíková a Sedláček (2002, str. 100) „Výchova v trestu odnětí svobody má své charakteristické zvláštnosti, které ji zásadně odlišují od výchovy v běžném životě“ Výchovný proces ve věznicích probíhá téměř nepřetržitě 24 hodin denně. Odsouzení jsou neustále pod dohledem personálu, který je má možnost kontrolovat, ovlivňovat a hodnotit. Na výchovném procesu ve výkonu trestu se v ideálním případě musí stejnou měrou podílet jak výchovní specialisté, tak odsouzený sám. Také podmínky a režim ve věznicích umožňují zaměstnancům prosazovat výchovné vlivy na odsouzeného prostřednictvím přísnějších a méně dobrovolných požadavků, než je tomu běžné v civilní sféře.

Nutno je také zmínit, že výchovný proces ve věznicích má i další specifika. „Při hlubším pohledu lze rozdělit programovou realizaci výchovy a vzdělávání do tří podoblastí:

Výchova v širším smyslu znamená výchovné působení etickým a pozitivně motivovaným chováním a jednáním všech členů a zaměstnanců vězeňského personálu. Odsouzený musí nabýt přesvědčení, že „druhá strana mince“ tedy svět spoluvězňů a vězeňské subkultury má pro něho menší nebo žádnou důležitost, než výchovné a vzdělávací snahy a aktivity těch, která jej vedou a vychovávají.“ (Černíková & Sedláček, 2002, str. 104) Jak je uvedeno, na výchovném působení na odsouzené se ve věznici musí podílet všichni zaměstnanci bez rozdílu. Znamená to tedy, že by všichni měli být seznámeni a proškoleni v oblasti převýchovy, což je v reálném prostředí věznice problematické. Vězeňská služba sice v rámci vzdělávání svých zaměstnanců pořádá nástupní kurzy, kde se příchozí zaměstnanci podílející se na přímé činnosti s odsouzenými, seznamují se základy pedagogiky, ovšem praktické zkušenosti a dovednosti získávají tito zaměstnanci až v reálném prostředí věznic. K tomu bych ráda podotkla, že se nezřídka stává, že přebírají i nevhodné způsoby působení a komunikace od služebně starších kolegů. Také je ve vězeňství stále patrná rivalita mezi výchovnými pracovníky tzv. civilními a uniformovanými. Dozorci mnohdy nevidí v aktivitách programu zacházení smyslu a v civilních zaměstnancích vidí spojení

odsouzených, kdy někteří toto prezentují i před odsouzenými a může to mít za následek i třeba neúmyslnou degradaci určitých profesí v očích odsouzených.

Další podoblast jak dále uvádějí Černíková a Sedláček (2002, str. 104) „spočívá v individuálním přístupu vychovatele k odsouzenému, v motivovaném zájmu na jeho sociálních a psychických problémech, ve snaze pomoci při zvládnání obtížných životních situací odsouzeného.“ K této problematice se obšírněji budu věnovat v kapitole páté.

Poslední a neméně důležitou programovou realizaci vidí Černíková a Sedláček (2002, str. 104) v systému vzdělávání, kdy řada odsouzených má nedostatečné nebo zcela chybějící vzdělání, které prakticky vylučují jakoukoli šanci v získání zaměstnání na svobodě. Nicméně, já bych neupřednostňovala tuto část programu zacházení před těmi ostatními, právě vzhledem k jedinečnosti každého jedince a jeho specifickým potřebám.

Důležité při resocializaci jsou také využívané výchovné metody. Dle Stankowského (2003, str. 40-45) mohou být v každodenní výchovné práci mimo jiné využívány tyto metody:

Přesvědčování – tato metoda předpokládá bezprostřední vliv vychovatele na vychovávaného. K tomu je však potřeba navázání pozitivního vztahu mezi vychovávaným a vychovatelem, což v prostředí, které si vychovávaný nevybral je obtížné. „Aby přesvědčování bylo účinné, je dobré poznat zájmy, potřeby pochybnosti, způsob myšlení – zkrátka – dosavadní životní zkušenosti vychovávaného jedince.“ (Stankowski, 2003, str. 40) Úspěšnost přesvědčovací metody závisí také na komunikačních schopnostech vychovatele a na jeho atraktivitě.

Metody pozitivních příkladů – „Cílem osobního vlivu je inspirovat vychovávané jedince k reakcím, které jsou adekvátní situaci, dokonce i nápodobou, aby se žádoucí reakce upevnily.“ (Stankowski, 2003, str. 42) Tato metoda vyžaduje společné aktivity vychovávaného i vychovatele, existenci emocionálního pouta, které se docílí opravdovostí, starostlivostí a zájmem o vychovávaného jedince.

Metody situační – využívají konkrétní situace, v kterých se vychovávaný může ocitnout. Vychovatel při nich využívá instrumentální podmiňování a sociální modelování. „Aby mohl vychovatel situaci účinně využívat, musí být dobrý pozorovatel, ovládat se, chovat se přirozeně – dokonce i v obtížných situacích – předvídat vedlejší důsledky, vyplývající z událostí a také z následků s kladným i záporným znaménkem (prospěšnými i škodlivými pro výchovné cíle).“ (Stankowski, 2003, str. 43)

2.4.2 Kázeňská praxe jako výchovný prostředek výkonu trestu

Pro dosažení stanovených cílů napomáhá jak zaměstnancům tak odsouzeným kázeňská praxe. Kázeňská praxe přispívá k dodržování vnitřního řádu věznice, má výchovný a regulativní účinek. Při udělování kázeňských odměn a ukládání kázeňských trestů by měly být dle Vyhlášky 345/1999 Sb. respektovány pedagogické zásady, kterými jsou zásada individualizace, přiměřenosti, stupňování, důslednosti a spravedlivosti. Jak je uvedeno v Černíkové a Sedláčkovi (2002, str. 83) „Odměna posiluje kladné chování, trest je demotivujícím fenoménem, pokud jsou však v negativní rovnováze, jsou pro odsouzeného důležitým vodítkem úspěchů a neúspěchů a signálem, kam zaměřit nebo kde regulovat a utlumit své úsilí o sebenápravu.“

Kázeňskými odměnami realizovanými ve věznicích jsou:

- a) pochvala,
- b) mimořádné zvýšení doby trvání návštěv během jednoho kalendářního měsíce až na 5 hodin,
- c) povolení jednorázového nákupu potravin a věcí osobní potřeby odsouzenému, který jinak tyto nákupy nemůže provádět,
- d) zvýšení kapesného nejvýše o jednu třetinu až na dobu 3 kalendářních měsíců,
- e) věcná nebo peněžitá odměna až do výše 1 000 Kč,
- f) rozšíření osobního volna na sportovní, kulturní nebo jiné zájmové aktivity až na dobu 1 měsíce,
- g) povolení opustit věznici až na 24 hodin v souvislosti s návštěvou nebo s programem zacházení,
- h) přerušování výkonu trestu.

Kázeňskými tresty jsou:

- a) důtka,
- b) snížení kapesného nejvýše o jednu třetinu až na dobu 3 kalendářních měsíců,
- c) zákaz přijetí jednoho balíčku v kalendářním roce,
- d) pokuta až do výše 1 000 Kč,

- e) propadnutí věci,
- f) umístění do uzavřeného oddělení až na 28 dnů, s výjimkou doby stanovené k plnění určených úkolů programu zacházení,
- g) celodenní umístění do uzavřeného oddělení až na 20 dnů,
- h) umístění do samovazby až na 20 dnů,
- i) odnětí výhod vyplývajících z předchozí kázeňské odměny.

„Trest je jedním z prostředků výchovy, jehož užití je vhodné pečlivě vážit. Trest špatné chování jen zastavuje, sám o sobě nic dobrého nebuduje. Přitom účinky trestu jsou výrazně individuální.“ (Štěrbá, 2007, str. 16) U některých jedinců vede ke korekci jednání žádoucím směrem, u jiných pak může vyvolat negativistické reakce a pokračování v nežádoucím chování.

Kázeňská praxe společně s vyhodnocováním programu zacházení má pro odsouzené velký motivační význam. Na základě hodnocení programu zacházení a kázeňské praxe je totiž odsouzený v rámci věznice zařazen do určité prostupné skupiny vnitřní diference. Podmínky pro zařazení odsouzeného stanoví vnitřní řád každé konkrétní věznice. Dále jsou pak ve vnitřním řádu každé věznice uvedeny motivační činitele pro každou prostupnou skupinu vnitřní diference. Může se jednat např. o možnost uskutečnit návštěvu bez zrakové a sluchové kontroly, zvýšení kapesného, možnost navštěvovat posilovnu, nosit v osobním volnu civilní oděvy apod.

Dle Vyhlášky 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody:

„Do první prostupné skupiny vnitřní diference se zařazují odsouzení, kteří převážně aktivně plní program zacházení i své další povinnosti a chovají se a jednají v souladu s vnitřním řádem.

Do druhé prostupné skupiny vnitřní diference se zařazují odsouzení s nevyjasněným a kolísavým postojem a přístupem k programu zacházení a svým povinnostem.

Do třetí prostupné skupiny vnitřní diference se zařazují odsouzení, kteří převážně

- a) program zacházení neplní nebo jej odmítají,
- b) neplní své povinnosti,
- c) chovají se a jednají v rozporu s vnitřním řádem.“

V případě pozitivního hodnocení programu zacházení a pozitivní kázeňské praxe může podat k příslušnému soudu ředitel věznice návrh na přeřazení odsouzeného do mírnějšího typu věznice. Naopak pak při dlouhodobém neplnění programu zacházení a neustálého porušování vnitřního řádu věznice, může ředitel věznice podat návrh k příslušnému soudu na přeřazení do přísnějšího typu věznice.

Dalším motivačním činitelem pro odsouzené je možnost podmíněného propuštění, o kterém rozhoduje také příslušný soud s přihlédnutím k hodnocení, které zpracovává věznice.

Tak jako je důležitá kázeňská praxe pro odsouzené, je neméně důležitá i pro pedagogické pracovníky. Pomáhá nejen regulaci chování odsouzených, ale je odrazem i práce všech pracovníků podílejících se na resocializaci.

Shrnutí

Resocializace odsouzených je výchovný proces, prostřednictvím něhož dochází k potlačení nežádoucího chování delikventních jedinců na chování žádoucí, které jsou slučitelné s požadavky společnosti. Tohoto cíle se snaží docílit odborní zaměstnanci ve věznicích prostřednictvím výchovného procesu, který má svá specifika vzhledem k místu a prostředkům, které výchovní pracovníci uplatňují. Při výchovném procesu, aby byl účinný, je důležité dodržovat jednotlivé fáze a využívat výchovné metody. Jedním z prostředků, které výchovným pracovníkům pomáhá k dosažení cíle resocializace, je kázeňská praxe, která má funkci jak regulativní tak výchovnou.

2.5 Program zacházení, jako speciální metoda zacházení s odsouzenými

Vězeňská služba, jak je již uvedeno výše, má jako jeden z hlavních úkolů, působit na odsouzené prostřednictvím programu zacházení tak, aby byl po propuštění schopen vést řádný život v souladu s požadavky společnosti a nedopouštěl se dále delikventního jednání. Program zacházení je tedy jeden z prostředků, který napomáhá k dosažení resocializace.

Dle Zákona č 169/1999 o VTOS „Program zacházení obsahuje konkrétně formulovaný cíl působení na odsouzeného, metody zacházení s odsouzeným, směřující k dosažení cíle, a způsob a četnost hodnocení“. Součástí programu zacházení je stanovení pracovních aktivit,

vzdělávacích aktivit a jiných činností, které odsouzenému vytvoří předpoklady pro samostatný způsob života. Odsouzený si může, v případě, že existuje více variant, vybrat s nabídky.

Program zacházení zpracovává po příchodu do věznice speciální pedagog ve spolupráci se sociálním pracovníkem, psychologem a vychovatelem a vždy individuálně pro každého odsouzeného. Prvotním cílem je adaptace na podmínky věznice. Cíle by měly být formulovány konkrétně tak, aby při jejich vyhodnocení vychovateli bylo možné stanovit, zda odsouzený tento cíl plní, neplní či plní částečně. Při stanovování programu zacházení by měl být brán zřetel především k charakteru trestné činnosti a osobnostních rysech, které měly za následek páchaní trestné činnosti. Veškeré aktualizace a změny v cíli programu zacházení provádí speciální pedagog po dohodě s vychovatelem, psychologem či sociální pracovnící, kteří mají odsouzeného ve své péči. (České vězeňství, 2011-). Ukázka komplexní zprávy a programu zacházení je uvedena v příloze č. III.

Po nástupu do výkonu trestu odnětí svobody se odsouzený umístí na nástupní oddělení, které je samostatné a oddělené od ostatních. Během pobytu na tomto oddělení se odsouzený seznamuje s předpisy a nařízeními platnými pro výkon trestu, chodem a režimem věznice. Na tomto oddělení je odsouzený umístěn zpravidla po dobu dvou týdnů.

Programy zacházení se pravidelně hodnotí podle typu věznice:

- věznici pro mladistvé měsíčně;
- ve věznici s dohledem a dozorem vždy jedenkrát za dva měsíce;
- ve věznici s ostrahou vždy jedenkrát za tři měsíce;
- a ve věznici se zvýšenou ostrahou jedenkrát za šest měsíců.

Vyhodnocování programu zacházení provádí kmenový vychovatel, který má konkrétního odsouzeného ve své péči. S vyhodnocením pak vychovatel odsouzeného seznámí, což mu odsouzený stvrdí svým podpisem.

Další důležitou funkci mají programy zacházení také v případě eliminace prizonizace ve věznicích.

2.5.1 Aktivita programu zacházení:

Program zacházení se člení na:

- a) Pracovní aktivity.
- b) Vzdělávací aktivity.
- c) Speciálně výchovné aktivity.
- d) Zájmové aktivity.
- e) Oblast utváření vnějších vztahů.

2.5.1.1 Pracovní aktivity programu zacházení

Pracovní činnost je výrazným výchovným prostředkem s obecnou platností. Hlavním jejím úkolem ve věznicích je především vytvářet a zpevňovat pozitivní vztah k práci a získávat nové pracovní dovednosti a tím zvyšování pracovní kvalifikace. Jak uvádí Poláčková “Práce je základním sociálním faktorem, práce a zaměstnání mají v našem životě ústřední roli. Nejen v uspořádání společnosti, ale také v psychice člověka.“ (Kraus, Poláčková, & al., 2001, str. 165) Potřeba je o to větší, vzhledem k tomu, že se zvyšuje počet odsouzených, kteří nikdy nepracovali a práce ve věznici je pro ně prvním pravidelným a řádným zaměstnáním.

Mezi pracovní aktivity se ve věznicích řadí tyto činnosti:

- zaměstnávání,
- práce potřebná k zajištění každodenního chodu věznice,
- pracovní terapie, vedená zaměstnanci Vězeňské služby s potřebným odborným vzděláním.

Práce odsouzených má pozitivně výchovnou funkci, napomáhá k jejich resocializaci a zároveň přispívá k chodu vězeňských zařízení. Jak uvádějí Fischer a Škoda (2009, str. 190) „Práce jako významný výchovný a etopedický fenomén významně přispívá ke korekci vzorců chování a k dosažení požadovaných změn v osobnostních charakteristikách delikventních jedinců.“ Kromě výchovné funkce má práce ve věznicích i pozitivní ekonomický dopad, kdy dochází k snížení výdajů státního rozpočtu. Odsouzení se v případě pracovního zařazení spolupodílejí na nákladech výkonu trestu, přispívají svým rodinám, hradí sociální a zdravotní pojištění, případně dluhy vzniklé trestnou činností apod.

Odsouzený, kterému byla ve věznici nabídnuta práce je povinen, pokud to jeho zdravotní stav dovolí, pracovat. Tato povinnost je stanovena v § 28 zákona č. 169/1999 o VTOS a je v souladu s čl. 9 odst. 1 čl. 2 písm. a) Listiny základních práv a svobod, v platném znění. Pracovní příležitosti a nabídky však v současné době neumožňují zaměstnat všechny odsouzené tak, jak by si přála samotná Vězeňská služba a i odsouzení, kteří projevují zájem o práci. Průměrná zaměstnanost odsouzených v listopadu 2011 činila dle statistických údajů vězeňské služby 60,00 %. Jak je uvedeno v Matouškovi a Kroftové (2003, str. 174)“.....je u nás zatím jen málo zaměstnavatelů ochotno podstoupit rizika spojená se zaměstnáváním vězňů (spočívající v nižší spolehlivosti pracovní síly, nižší kvalifikaci, vyšší pravděpodobnosti úrazů a jiných mimořádných událostí).“ Velká část odsouzených je tedy téměř celodenně na ubytovnách, v ustálených interpersonálních podmínkách a účastní se pouze mimopracovních aktivit organizovaných odbornými zaměstnanci výkonu trestu. Tento stav pak může mít negativní vliv na prizonizaci a ideologizaci.

Zaměstnávání odsouzených ve věznicích probíhá v souladu s doporučením Rady Evropy č. R(87), která doporučuje:

- práce má být pozitivním prvkem při výchově odsouzených,
- práce má být od odsouzených vyžadována v souladu s jejich tělesnými a duševními schopnostmi, které stanoví lékař,
- věznice by měla zajistit dostatečné pracovní uplatnění pro odsouzené, případně jiné aktivity, které jsou smysluplné a nahrazovaly by odsouzeným pracovní činnosti,
- práce by měla mít takový charakter, který umožní odsouzeným po propuštění uplatnit se na trhu práce i po výstupu z výkonu trestu odnětí svobody a tím zajistit svou obživu,
- především mladistvým odsouzeným a odsouzeným blízkým věku mladistvých nabídnou možnost odborného vzdělání takových oborů, které zvýší pravděpodobnost pracovního uplatnění po výstupu do civilního života,
- v rámci možností věznice umožnit odsouzeným vybrat si druh práce, kterou by chtěli vykonávat
- pracovní činnost a její organizace ve věznicích by se co nejvíce měla podobat práci na svobodě.

Význam práce pro člověka

Jak je již výše uvedeno, mnozí odsouzení, kteří do výkonu trestu odnětí svobody přicházení nemají s prací a trvalým zaměstnáním téměř žádnou zkušenost. Na pracovních věznicích je tedy, aby motivovali odsouzené k získávání pracovních návyků, nových dovedností, znalostí a zkušeností tak, aby odsouzení přijali práci jako důležitou součást svého života. Jak uvádí Vágnerová (1999, str. 398) „**Motivy k práci** mohou být různé a mohou mít individuálně rozmanitý, relativní význam.“

Peníze. Prostřednictvím finančních prostředků dochází k uspokojování fyzických a duševních potřeb a požitků.

Aktivita. Práce je vnímána jako smysluplná činnost uspokojující především duševní stav pracujících.

Seberealizace. Pracovní činností lze dosáhnout úspěchu, sociální pozice, sebehodnocení. Potřeba člověka ukázat, že něco umí a je užitečný. V mnoha případech je pak práce smyslem života. Opakem je pocit zbytečnosti, neúspěchu a izolovanosti.

Sociální kontakt. Prostřednictvím práce se člověk setkává s řadou lidí, navazuje kontrakty a stýká se s různými lidmi.

Samostatnost a nezávislost. Pracující jedinec se stává ekonomicky soběstačný a nezávislý na společnosti či rodině.

Všechny uvedené motivy k práci mají ve vězeňském prostředí svoje uplatnění. Mnohdy jediným možným příjmem ve věznicích je odměna za vykonanou práci, pouze malá část odsouzených disponuje vlastními prostředky z civilního života a proto motivace k práci za účelem získání alespoň nějaké částky k uspokojení svých potřeb je vysoká. Dalším důležitým motivačním faktorem pro odsouzené ve snaze získat během výkonu trestu zaměstnání, je z důvodu krácení a smysluplného vyplnění času stráveného ve vězení. Zaměstnaným odsouzeným rychleji ubíhá samotný výkon trestu. Rozvrh jejich dne se podobá životu na svobodě, práce v nich posiluje sebedůvěru, ovlivňuje jejich sebekázeň, tlumí agresivitu, která se může projevat jak ve vztahu k spoluodsouzeným, zaměstnancům nebo sobě samému a snižuje prizonizaci odsouzených. Vytrhuje je ze stereotypu na ubytovnách a umožňuje jim také možnost setkávat se s větším množstvím lidí a to nejen z řad odsouzených, ale i civilních zaměstnanců, kteří mohou pro odsouzené představovat určitý sociální vzor.

2.5.1.2 Vzdělávací aktivity programu zacházení

Společně s pracovními aktivitami jsou i vzdělávací aktivity považovány za nejmýsluplnější vyplnění volného času ve výkonu trestu. V možnostech vězeňské služby bohužel zatím není možnost, aby se dostalo vzdělání každému odsouzenému, ačkoliv odborné vzdělání výrazně zvyšuje možnost uplatnit se v zaměstnání jak během VTOS, tak především po výstupu odsouzeného na svobodu. Jak uvádějí Fischer a Škoda (2008, str. 182), „...vzdělávání vězňených osob má klíčovou roli. Hlavní cíl vzdělávání spočívá ve zvýšení pravděpodobnosti následné reintegrace delikventního jedince do společnosti, ve zlepšení úrovně jejich morálních vlastností a v korekci jejich chování do sociálně přijatelných nebo dokonce požadovaných forem.“ Potřeba vzdělávání je o to větší, vzhledem k faktu, že mnozí odsouzení mají ukončené pouze základní vzdělání bez jakéhokoliv dalšího odborného růstu.

Složení vězňených osob podle dosaženého stupně vzdělání k 31. 12. 2010

Vzdělání	Počet odsouzených	%
bez základního vzdělání	53	0,24
zvláštní škola	608	2,78
nedokončené základní	622	2,84
základní vzdělání	8860	40,47
vyučení bez maturity	8800	40,20
vyučení s maturitou	536	2,45
střední škola bez maturity	137	0,63
střední škola s maturitou	1672	7,64
vyšší odborné	13	0,06
vysokoškolské BC.	64	0,29
vysokoškolské Mgr., Ing.	253	1,16
vysokoškolské Dr.	47	0,21
cizinec – nezjištěno	227	1,04
Celkem	21892	100

Tab. č. 1 Vzdělanost odsouzených ve VS ČR

Jak je z tabulky patrné, největší počet odsouzených má dosažené pouze základní vzdělání. Právě tyto lidé jsou na trhu práce nejméně žádáni a stávají se nezaměstnatelnými. Jsou odkázáni na příjem od státu, což těmto lidem v mnoha případech nestačí a tak se uchylují k získávání finančních prostředků nelegální cestou. Z toho důvodu by vzdělání mělo být prioritou vězeňské služby. Počet otevřených vzdělávacích oborů a uskutečněných vzdělávacích kurzů je ovšem limitován přidělenými finančními prostředky, které na vzdělávání v takovém počtu, jaký by byl potřeba, nestačí. Dle vyhlášky Ministerstva spravedlnosti č. 345/ 1999 Sb. §46, kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody: „Vzdělávání odsouzených je součástí programů zacházení s odsouzenými. Vzdělávání zajišťují zpravidla odloučená pracoviště středního odborného učiliště, učiliště a odborného učiliště. Ve věznicích, v nichž nejsou zřízena odloučená pracoviště středního odborného učiliště, učiliště a odborného učiliště, zajišťuje vzdělávání odsouzených oddělení výkonu trestu (oddělení výkonu vazby a trestu).“ Stále častěji se odsouzení vzdělávají i formou korespondenčních kurzů a dálkového studia na vysokých školách. Při zabezpečování povinné školní docházky u odsouzených mladistvých, kde je výuka povinná, spolupracuje věznice vždy se školskými zařízeními v místě příslušném.

Jak je uvedeno ve statistické ročence VS ČR za rok 2011 ve Středním odborném učilišti si zvýšil kvalifikaci tento počet odsouzených:

Druh kvalifikace	dospělí	mladiství
Absolventi středního vzdělání s výučním listem	95	9
Studující	261	51
Absolventi rekvalifikačních kurzů	571	38
Celkem	927	98

Tab. č. 2 Počty odsouzených vzdělávajících se v roce 2011 ve SOU VS ČR

Prioritou Vězeňské služby je zařadit do vzdělávacího procesu zejména odsouzené, kteří se blíží věku mladistvého tj. do 26 let a kteří stojí na počátku své profesní kariéry. Z vysvědčení případně osvědčení, které věznění osoba získá, není přitom patrné, kde bylo získáno.

Důležitost v oblasti vzdělávání odsouzených je patrný i z Evropských vězeňských pravidel (1996). Ta mimo jiné požadují:

- uspokojit nabídkou vzdělávacích programů všechny vězněné osoby, nebo alespoň umožnit některé individuální zájmy v oblasti vzdělávání,
- realizovat takové vzdělávací programy, které u odsouzených budou posilovat sebeúctu, kultivovat jejich chování v různých životních situacích a rozvíjely morální vlastnosti,
- vzdělávací činnost pokládat za činnost srovnatelnou s pracovní a tak jí také hodnotit a odměňovat,
- v každé věznici zřídit knihovnu, tu doplňovat a udržovat a pobízet odsouzené k jejímu využívání.

Při samotném vzdělávacím procesu dospělých odsouzených se musí brát v úvahu proces stárnutí, kdy dochází k poklesu jak fyzických tak psychických schopností, které ovlivňují schopnost vnímání, snižují výkonnost jedince v důsledku únavy, koncentraci (pozornost) a paměť. Důležitá je pak motivace vzdělávajícího se jedince, podmínky, při kterých se dospělý učí a práce vyučujícího.

2.5.1.3 Speciálně výchovné aktivity programu zacházení

Jedná se o aktivity programu zacházení, kdy prostřednictvím individuálních či skupinových působení odborných zaměstnanců dochází k eliminaci či odstranění kriminogenních projevů. Jedná se především o sociálně právní poradenství, terapeutické činnosti a trénink zvládnání agresivity. Tyto aktivity vedou především psychologové, pedagogové a sociální pracovníci věznice.

Účast odsouzených na zmíněných aktivitách může být buď individuální, kdy závisí na momentálním psychickém stavu odsouzeného a potřebě vyhledat pomoc určitého odborného zaměstnance oddělení výkonu trestu. Jde především o poradenství v oblasti sociálně právního poradenství, které provádějí odborní zaměstnanci na základě vlastních žádostí odsouzených, intervenci v krizových situacích apod.

Dalšími speciálně výchovnými aktivitami programů zacházení jsou různé tréninkové a terapeutické aktivity. Jak uvádějí Fischer a Škoda (2009, str. 191) „...jsou zaměřeny na rozvoj mravních a morálních dovedností potřebných k nedelikventnímu způsobu života“. Jejich

realizací je sledováno odstranění či snižování těch projevů, které vedli k delikventnímu chování. Za tímto účelem jsou ve věznicích pořádány specializované kurzy, kterými jsou např.:

Motivační program ZZ (Získej zaměstnání)- tento program je rámci projektu Život po vězení a realizátorem je Sdružením pro probaci a mediaci v justici, o. s. Jeho cílem je přimět odsouzené k zamyšlení nad příčinami vzniku trestné činnosti, nad důsledky pro ně samotné, ale i pro oběť a společnosti. Dalším dílčím cílem v tomto programu je pomoci odsouzeným naučit se orientovat na trhu práce, získat dovednosti, které napomohou uspět při žádostech o zaměstnání a naučit se jednat s úřady a zaměstnavateli.

Dalším programem, který v současné době probíhá ve věznicích je *Resocializační program „Zastav se, zamysli se a změň se“*. Tento program byl převzat z Velké Británie, kdy se odborně vyškolení pracovníci pomocí technik kognitivně-behaviorální terapie snaží o změnu postojů a myšlení odsouzených, s cílem odstranit takové vzorce chování, které měli za následek páchaní trestné činnosti a připravit je na uplatňování takto získaných dovedností i v následném životě.

Důležitým kurzem je také *Motivační a komunikační kurz pro odsouzené*, který má za cíl pomocí nácviku zvládnání každodenních stresových a konfliktních situací, které mohou nastat jak ve vězeňském prostředí, tak v civilním životě.

Nikoli nevýznamné je také zákonné opatření v podobě ustanovení § 41 odst. 4) zákona o výkonu trestu, které vězeňské službě ukládá, aby v rámci programu zacházení minimálně tři měsíce před propuštěním odsouzeného z výkonu trestu odnětí svobody vytvořila podmínky pro jeho samostatný způsob života. V rámci speciálně sestaveného programu pak je možné, aby se odsouzení (týká se to většinou osob, které byly odsouzeny k dlouhodobým trestům odnětí svobody) učili vyplňovat např. tiskopisy související se žádostmi o vydání osobních dokladů, poskytnutím sociálních dávek, daňová přiznání, eventuálně tito odsouzení za doprovodu odborných zaměstnanců věznice navštíví příslušný úřad, kde se s jeho činností mohou seznámit.

2.5.1.4 *Zájmové aktivity programu zacházení*

Mezi volnočasové aktivity lze zařadit především individuální a skupinové zájmové aktivity organizované a realizované odbornými zaměstnanci výkonu trestu, které mají za cíl

rozvítet schopnosti a sociální dovednosti v oblasti trávení volného času odsouzených tak, aby tyto byli jedinci schopni realizovat i po výkonu trestu v civilním životě. Jak uvádějí Dvořáček, Kuranda a Pavlíková „... volný čas je doba, po kterou člověk patří sám sobě, může se svobodně rozhodnout o činnostech, které mu přinášejí potěšení či odpočinek“. (Hradečná & kolektiv, 1998, str. 65) Přesto by se však mělo jednat o činnosti, které přinášejí jedinci určitý užitek, přínos. Dalším cílem zájmových aktivit ve věznicích je redukovat vnitřní napětí odsouzených, kultivovat a formovat osobnost a budovat pozitivní vztahy s okolím. Jak uvádí Poláčková, „Volnočasové aktivity jsou ovlivněny biologickým zráním a jsou odrazem dosažené úrovně sociálního, mentálního a psychického zrání. Zároveň jsou stimulem dalšího zrání jedince a posunem v hodnotové orientaci.“ (Kraus, Poláčková, & al., 2001, str. 166) Řada odsouzených před nástupem do výkonu trestu neumí smysluplně využívat svůj volný čas. Dle Pávkové (2008, str. 15) „Je zřejmé, že způsob využívání volného času u dětí je ovlivněn sociálním prostředím. Zvláště silný je vliv rodiny. [...] Rodiny, které neplní dobře svoji výchovnou funkci, se velmi často vyznačují nezájmem o to, jak dítě tráví svůj volný čas.“ Taková mládež pak v období dospívání tráví většinu času ve vrstevnických skupinách, kdy většinu tráví v restauračních zařízeních, pitím alkoholu, užíváním drog a nicneděláním. Může docházet k prvním zkušenostem s drobnou kriminalitou a posléze s uvězněním. Jak dále Pávková (2008, str. 17) uvádí „Pedagogické ovlivňování volného času by mělo podporovat aktivitu dětí a mládeže, poskytovat prostor pro jejich spontaneitu, uspokojovat potřeby nových dojmů, seberealizace, sociálních kontaktů, kladné citové odezvy[.....]“ Jak je již výše uvedeno, řada odsouzených neumí a nedokáže smysluplně trávit svůj volný čas. Je tedy na zaměstnancích věznic, aby jim nabídli takové volnočasové aktivity, kterými u odsouzení vzbudí zájem se jich účastnit. Volnočasové aktivity programu zacházení pak sledují zejména tyto cíle:

- udržet a rozvíjet fyzické a duševního zdraví
- eliminovat v co největší míře negativní důsledky výkonu trestu
- zajistit bezproblémový výkon trestu, kdy volnočasové aktivity mají preventivní funkci proti mimořádným událostem jako výsledek reakce na uvěznění (snižování agresivity)

Volnočasové aktivity ve vězeňství lze rozdělit jak na volnočasové aktivity pasivní, kdy odsouzení mají povoleno v určitém čase sledovat předem schválené televizní pořady a na aktivity aktivní, které vyžadují určitou aktivitu ze stran odsouzených. Mezi aktivity aktivní řadíme především tyto aktivity:

Tělovýchova a sport – sportovní činnosti ve vězeňství má kromě zvyšování fyzické kondice odsouzených také za cíl snižování agresivity, kompenzaci objemu a intenzity pohybových aktivit, vzhledem ke snížené fyzické aktivitě a omezenému pohybu, vlastní sebepoznání, výchově k fair play, udržení a rozvíjení dovedností z doby na svobodě atd.

Rukodělné aktivity- mezi takovéto aktivity programu zacházení patří aktivity, které rozvíjejí manuální zručnost a jemnou motoriku. Učí odsouzené novým dovednostem, kreativitě a trpělivosti.

Přírodovědné aktivity – patří sem pěstování okrasných i užitkových rostlin, chov akvariálních ryb apod. Tyto aktivity učí odsouzené odpovědnosti, kdy je potřeba každodenní péče jak o rostliny, tak o zvířata.

Kultura a umění – kreslení a malování je jednou z nejoblíbenějších činností ve věznicích, také promítání filmů tzv. náročného diváka je hojně využívanou volnočasovou aktivitou.

Veškeré aktivity, které jsou ve vězeňství provozovány, by měly především přispět k rozvoji odsouzených. Setkala jsem se s názorem, že volnočasové aktivity by rozhodně neměly být pro odsouzené nějakou zábavou a zpříjemněním času ve vězeňství, zastávám však opačný názor, protože vše, co odpoutá odsouzené od druhého života ve věznicích a přispěje k eliminaci negativních vlivů vězení je přínosné. Je však přitom důležité, aby aktivity byly prováděny soustavně a vedli je zaměstnanci s dostatečnými znalostmi, zkušenostmi a vhodným materiálním vybavením.

2.5.1.5 *Oblast utváření vnějších vztahů*

Oblast utváření a udržování vnějších vztahů mimo věznic je dalším důležitým úkolem výchovných pracovníků vězeňské služby. Cílem je udržení pozitivních vztahů s osobami mimo vězení.

Pro minimalizaci negativních dopadů výkonu trestu odnětí svobody na odsouzeného je velmi důležité, aby si udržel, respektive rozvíjel pozitivní sociální vazby se svým blízkým sociálním okolím. Soudržnost rodiny a její podpora v náročné životní situaci je pro většinu jedinců významná nejen v průběhu výkonu trestu, ale i v období, kdy se jedinec začleňuje zpět do občanské společnosti po jeho vykonání. Pro udržení kontaktu s rodinou a blízkými

osobami jsou v souladu se zákonem o výkonu trestu realizovány návštěvy, jejichž forma se liší s ohledem na možnosti věznice a charakteristiku odsouzeného. Velmi vítané jsou návštěvy „bez zrakové a sluchové kontroly“, spočívající v možnosti realizovat návštěvu ve zvláštní místnosti, odděleně od ostatních odsouzených, a bez přítomnosti zaměstnanců Vězeňské služby České republiky. Tento typ návštěvy je však umožněn pouze určité skupině odsouzených, dle předem stanovených kritérií ředitelem věznice, zohledňujících individuální přístup k odsouzeným, osobnost odsouzeného, charakter spáchané trestné činnosti, délku trestu, typ věznice a další kritéria.

Dalšími aktivitami orientovanými na posilování sociálních vazeb odsouzených jsou aktivity konané mimo objekt vězení v rámci plnění programu zacházení. Jedná se například o akce konané za účasti zaměstnanců Vězeňské služby České republiky (takovými mohou být např. exkurze, návštěva kulturních nebo sportovních akcí), eventuálně o cílené využívání systému kázeňských odměn, udělovaných dle předem stanovených kritérií. V daném případě jde především o kázeňské odměny „povolení opustit věznici v souvislosti s programem zacházení či v souvislosti s návštěvou“ nebo o kázeňskou odměnu „přerušeni výkonu trestu odnětí svobody“.

Shrnutí

Program zacházení má, jak je již uvedeno výše, jasně dané aktivity, které musí být s odsouzeným dle legislativního zakotvení realizovány. Stanovování a realizace těchto aktivit by mělo být v první řadě na základě individuálních potřeb jednotlivých odsouzených. Důležitost každé aktivity je pro rozvoj osobnosti důležitá, ať už je osobnost pachatele a příčina vzniku delikventního chování jakákoliv. Přesto však existují názory, že resocializovat lze pouze osoby méně narušené a jakákoliv snaha o nápravu recidivistů je zbytečná a nákladná. Osobně zastávám názor, že ačkoliv je toto tvrzení z části i opodstatněné, existuje stále určité procento odsouzených, pro které jsou tyto programy účinné, a proto by se jim měla věnovat adekvátní pozornost. Za důležité také považuji zmínit, že kvalita, kvantita a vhodnost nabízených aktivit programu zacházení závisí na materiálním, prostorovém a především personálním zabezpečení jednotlivých věznic.

2.6 Pracovníci podílející se na realizování programu zacházení

Tak jak se po roce 1989 začalo měnit vězeňství, kdy se pozornost začala soustředit nejen na ochranu společnosti před pachateli trestných činů, ale také na jejich nápravu, bylo nutné doplnit vězeňský personál především výchovnými pracovníky podílejícími se na přímé činnosti s odsouzenými.

Vězeňský personál se výraznou měrou podílí na procesu adaptace odsouzených na podmínky a požadavky výkonu trestu odnětí svobody. Kvalita a charakter vztahů mezi personálem věznice a vězni podmiňuje efektivitu resocializačního procesu. To vyžaduje profesionálně zdatný personál s patřičnou úrovní znalostí a rozvinutými sociálními dovednostmi v jednání s narušenými jedinci. Manipulativní přístup, neakceptace zásad společenského chování, neosobní, benevolentní, případně necitlivé až bezohledné chování a jednání ve vztahu k odsouzeným a jejich problémům vede ke vzájemné averzi. To ve svých důsledcích jednak znemožňuje formovat optimální sociální klima v jednotlivých oddílech a ve věznici jako celku napomáhající resocializačnímu procesu a jednak posiluje antisociální postoje vězňů, jejich zahořklost, případně i nenávisť a napomáhá rozvoji „druhého života“ u odsouzených.

Proces adaptace vězňů na podmínky výkonu trestu je do určité míry ovlivňován i charakterem interpersonálních vztahů uvnitř daného personálu věznice. Zde zejména nejednotnost v působení na vězně, nekoncepčnost a nesoustavnost v realizaci programů zacházení, vzájemná nevraživost a neakceptace požadavků daných rolí vyplývajících ze zastávané funkce má kontraproduktivní efekt.

Mezi tzv. odborné pracovníky výkonu trestu se řadí především psycholog, sociální pracovník, vychovatel a speciální pedagog. Všechny tyto profese by se daly zařadit mezi profese vykonávající výchovnou sociální pomoc. Spektrum činností, které tyto pracovníci vykonávají je velice rozmanité. Především se však jedná o činnosti, které mají napomoci odsouzeným k resocializaci a následné bezproblémové integraci do společnosti a tyto činnosti se obecně řadí do základních činností sociálního pedagoga.

Při této činnosti by tyto pracovníci měli dbát na individuální přístup, motivovaný zájem na problémech odsouzených a pomoci zvládnout jejich tíživou životní situaci. Zainteresovaný, citlivý a lidský přístup k odsouzenému není sice nejsnazší, ale je pro tuto práci nezbytný.

Když se zamyslíme nad postavením výchovných pracovníků ve vězeňství, je jejich postavení poměrně složité. Na jedné straně jsou to zaměstnanci státu v poměrně přísně organizované složce, kde jsou povinni dodržovat veškeré normy, zákony a požadavky, které jsou na ně ze strany zaměstnavatele kladeny, na druhou stranu patří do skupiny pomáhajících profesí, kdy musí brát zřetel především na zájmy svých klientů. V zájmu klienta se pak nemyslí pouze pomoc vyžádaná ze strany odsouzených, ale v mnoha případech i pomoc v zájmu klienta, o kterou odsouzený nestojí. „Každý klient, který se, zvláště je-li to nechtěné, stane předmětem zájmu pracovníka, je v situaci velmi nepříjemné a nelehké, protože se může snadno cítit, že je obviněn, pronásledován, nucen, a to i když nic takového pracovník nemá v úmyslu.“ (Úlehla, 1996, str. 139) Podle systematického přístupu se tak nejedná o pomoc v pravém slova smyslu, ale o kontrolu. Přesto však i kontrola může ve svém důsledku pomoci. Aby však nevzniklo riziko ztráty důvěry a komunikace doporučuje se dle Kopřivy (1997, str. 42) následující:

1. Neslučovat situaci výkonu pravomoci a situaci pomáhání.
2. Osoba, které je pro klienta důvěrníkem a čeká od něj oporu, by neměla být zároveň tou, která o něm dělá administrativní rozhodnutí.
3. Při rozhovoru by mělo být klientovi jasné, zda hovoří s pracovníkem jako s důvěrníkem či zda rozhovor patří do výkonu pravomocí.
4. Veškerá rozhodnutí, která jsou pro klienta třeba i nepříjemná by měla být pracovníkem podávána tak, aby klient rozpoznal, že se jedná o pracovní úkol, které bylo nutno vyřešit a nesouvisí s osobním vztahem ke klientovi.

Ve vězeňství však není lehké výše uvedená doporučení dodržovat. Především funkce vychovatele je v tomto ohledu náročná. Vychovatel je v neustálém každodenním kontaktu se svěřenými odsouzenými, mnohdy je jediným, který je v danou chvíli přítomen a také prvním s kým odsouzení řeší své problémy a také je ten, který nad odsouzenými vykonává kázeňskou pravomoc. Tento střet pak může mít vliv na důvěru odsouzeného ve svého vychovatele a tím pádem i na celkový průběh a úspěšnost resocializace odsouzeného.

2.6.1 Kompetence výchovných pracovníků

Zaměstnanci podílející se na sociálně pedagogické činnosti by měli být vybaveni určitými kompetencemi, kterými podle Havrdové (1999, str. 45) mimo jiné jsou:

- rozvíjet účinnou komunikaci
- orientovat se a plánovat postup;
- podporovat a pomáhat k soběstačnosti;
- zasahovat a poskytovat služby;
- odborně růst.

Komunikace je velmi důležitou kompetencí výchovných pracovníků ve věznici. Odsouzení po umístění do výkonu trestu v mnoha případech odmítají jakoukoliv pomoc ze strany personálu, staví se k němu negativisticky, vnímají je jako nepřítele a snaží se vyhnout jakékoliv komunikaci s nimi. Je tedy na zaměstnancích, aby odsouzené přesvědčili o potřebě společně komunikovat s cílem dosáhnout žádoucího výsledku. Stejně jako u všech pomáhajících profesí, tak i ve věznici je potřeba poskytnout odsouzenému důvěru, že se může se svým problémem obrátit na kompetentní osobu. Problémem však je, že odsouzený má pouze malou možnost volby, kdy je vždy přiřazen k určitému vychovateli, speciálnímu pedagogovi, sociální pracovníci a psychologovi. Pokud u těchto zaměstnanců nenajde důvěru, je jeho šance na změnu malá. Je proto důležité, aby zaměstnanci tuto komunikační kompetenci rozvíjeli a posilovali. Je nutné, aby výchovní pracovníci přijali odsouzené takové, jací jsou. Podle Havrdové (1999, str. 49-60) mezi základní komunikační dovednosti patří navázání kontaktu, umění přizpůsobit komunikaci věku, individualitě a podmínkám, rozlišovat shodná a rozdílná hlediska, hodnoty, cíle a respektovat je, poskytovat přiměřený prostor pro vyjádření a vyjasnění názorů a cílů klienta a motivovat klienty k překonávání překážek v dosahování vlastních hodnot a cílů apod.

K tomu, aby mohl být stanoven a poté i smysluplně realizován program zacházení je třeba, aby zaměstnanci byli schopni vyhodnotit příčiny a podmínky vzniku delikventního chování. Jejich možnosti jsou však omezené na údaje získané během výkonu trestu, případně ze spisů, které pouze zřídka obsahují i psychiatrický posudek. Jsou tak odkázáni za získávání dat prostřednictvím rozhovorů s odsouzenými, anamnestických dat sociálních pracovníků a psychologického posouzení z věznice. Je tedy důležité, aby při stanovování konkrétního programu zacházení na jednotlivé odsouzené bylo využito co možné nejvíce informací, které

lze získat a program zacházení sestavovat společně s odsouzeným tak, aby cíle, které jsou v něm stanoveny, i on sám viděl jako reálné a smysluplné.

Podporovat a pomáhat k soběstačnosti je dalším důležitým úkolem zaměstnanců vězeňské služby. V důsledku prizonizace, která souvisí s vysoce organizovaným životem ve věznici, dochází u odsouzených ke ztrátě vlastní aktivity. Je proto více než žádoucí, aby odsouzení byli neustále ze strany zaměstnanců podporováni k vlastní aktivitě a soběstačnosti. K dosažení tohoto úkolu je potřeba dle Havrdové (1999, str. 69-78) umět poskytovat emoční podporu, pomáhat lidem rozeznávat a vyjadřovat jejich přednosti, schopnosti a silné stránky, umět objasnit lidem jejich práva a způsoby jejich uplatnění, pomáhat účasti klientů na rozhodování, přejímání odpovědnosti a uplatnění práv a v neposlední řadě i podporovat získání rozšíření informací, dovedností a schopností, které posilují soběstačnost. Je také důležité připomenout, že možnosti, které odsouzený ve výkonu trestu odnětí svobody má, jsou pouze omezené a v mnoha případech závisí na možnostech věznice a angažovanosti personálu.

Jak je výše uvedeno, hodnocení plnění cílů stanovených v programu zacházení vyhodnocují odborní zaměstnanci podle typu věznice v různých časových intervalech. Ať je to je to však jedenkrát měsíčně, nebo jedenkrát za půl roku, je vždy potřeba dodržovat určité zásady. Především je potřeba při hodnocení respektovat osobnost odsouzeného, jeho schopnosti, dovednosti, možnosti a aktivitu s jakou přistupoval k dosažení stanovených cílů. Hodnotitel by měl být při této činnosti objektivní, důsledný, spravedlivý a měl by dodržovat zásady individualizace, přiměřenosti a stupňování. Hodnocení pak poskytuje důležité informace odsouzenému o sobě samém a zároveň jej stimuluje k dalšímu rozvoji a stanovují se při něm i další a nové výchovné cíle.

Všechny tyto kompetence je potřeba v rámci profesního růstu zaměstnanců rozvíjet ať už v rámci samostudia nebo prostřednictvím organizovaných seminářů v rámci organizace. Získávání nových vědomostí a dovedností by mělo být samozřejmostí, ať již v oblasti legislativní, tak i v oblasti sociálně pedagogické. Dalším velice důležitým úkolem zaměstnanců je udržovat se v co nejlepší duševní a fyzické kondici. Vzhledem k faktu, že patří do skupiny ohrožené syndromem vyhoření, je žádoucí, aby dbaly o zdravý životní styl, pěstovaly zdravé a pozitivní vztahy, příjemně využívaly volný čas a učili se říkat „ne“.

K úspěšné realizaci programů zacházení je potřeba dostatečného a kvalifikovaného personálu. Aby tohoto cíle dosáhli, je nutné, aby byli dostatečně vybaveni nejen vědomostmi

a dovednostmi, ale důležité jsou i psychické a fyzické předpoklady pro výkon takové práce. Vězeňská služba usiluje o neustálé zvyšování kvalifikace svých zaměstnanců. V posledním desetiletí si většina vychovatelů a sociálních pracovníků zvýšila kvalifikaci formou individuálního studia především v bakalářských studijních programech zaměřených na pedagogiku a sociální práci. Také v rámci celoživotního vzdělávání realizuje vězeňská služba mnohé specializované kurzy, které vedou k vyšší odborné způsobilosti zaměstnanců.

2.6.2 Psycholog

Psycholog je odborný zaměstnanec oddělení výkonu trestu, který garantuje u odsouzených odbornou psychologickou činnost a odbornou úroveň realizace programu zacházení. Mezi základní činnosti psychologa působícího ve vězeňství patří posouzení psychického stavu odsouzeného a schopnosti adaptace na podmínky výkonu trestu, zpracovávání komplexních charakteristik odsouzených a psychologických závěrů.

Metody, které psycholog využívá ke zpracování posouzení, jsou pozorování, rozhovor, studium spisové dokumentace, dotazník SPARO, Baum test (kresba stromu) a Hand test (test ruky).

Metodicky vede v rámci své odbornosti vychovatele-terapeuty v oblasti přípravy a vedení jednotlivých aktivit a průběžného hodnocení programu zacházení. Z podnětu odsouzených, zaměstnanců nebo na základě vlastních poznatků provádí s odsouzenými orientační psychologické pohovory. Poskytuje poradenskou psychologickou pomoc, popřípadě péči, formou individuální nebo skupinové psychoterapie nebo s jejími prvky, a to podle povahy daného případu a podmínek. Zabezpečuje individuální psychologickou péči o odsouzené, kteří odmítají stravu, sebepoškozují se, pokoušejí se o sebevraždu a o odsouzené, kteří jsou v krizových psychických stavech. (NGŘ č. 16, 2009)

Pro úspěšnou resocializaci odsouzených je tato profese důležitá především v diagnostické oblasti na základě níž se stanovují programy zacházení. S přihlédnutím k psychologickému posouzení jsou odsouzení zařazováni do psychoterapeutických aktivit, do skupin vyžadujících speciální zacházení (např. odsouzení s nízkou mentální úrovní, odsouzení, u kterých je předpoklad, že budou vzhledem ke své váze a fyzickým dispozicím terčem násilí, nebo naopak odsouzení vytipováni jako možní pachatelé násilí ve věznici apod.), je jim přidělena vhodná práce na základě jejich rozumových a psychomotorických

schopností a pro ostatní výchovný personál jsou cenná doporučení týkající se vhodného přístupu k jednotlivým odsouzeným právě na základě psychologické diagnostiky.

2.6.3 Sociální pracovník

Sociální pracovník ve věznici je odborný zaměstnanec oddělení výkonu trestu, jehož základním úkolem je samostatná sociální práce, která je zaměřená zejména na plynulý přechod odsouzených do řádného občanského života. Jeho činností je sociálně právní poradenství, včetně sociální pomoci pro odsouzení ve výkonu trestu odnětí svobody. Jedná se především o pomoc při vyřizování platných osobních dokladů, státního občanství, zajišťování sňatků ve výkonu trestu, pomoc při rozvodovém řízení, pomoc při žádosti o snížení výživného, při žádosti o přiznání důchodu apod.

Spolupracuje s Probační a mediační službou, vede evidenci o spolupráci Probační a mediační služby a odsouzených, kteří zahájili spolupráci s PMS. Vypracovává sociální anamnézy. Společně s ostatními specialisty a vychovateli se podílí na zpracovávání konkrétních programů zacházení svěřených odsouzených, vyhodnocování účinnosti těchto programů a v oblasti své působnosti navrhování jejich změn. (NGŘ č. 16, 2009)

Jak je již z výčtu patrné, sociální pracovník provádí ve věznicích především sociálně-právní poradenství na základě individuálních potřeb odsouzených. Je tedy nutné, aby byl vybaven dostatečnou odbornou úrovní v oblasti sociální práce a znal možnosti, které mohou vést k řešení problémů odsouzených. Jak je uvedeno (Matoušek & kol., 2003, str. 85) „Pomáhat znamená pomoci lidem, aby si dokázali pomoci sami“. V prostředí věznice je toto však omezeno na možnosti, které odsouzení mají. V naléhavých krizových situacích např. úmrtí v rodině, přerušení kontaktu s rodinou bez zjevných příčin apod. pak mohou sociální pracovníci přebírat aktivitu podle možností a schopností odsouzených.

2.6.4 Speciální pedagog

Speciální pedagog je odborný zaměstnanec oddělení výkonu trestu, který garantuje u svěřených odsouzených odbornou úroveň realizace programu zacházení a vnitřní diferenciaci.

Provádí pedagogickou diagnostiku a zpracovává pedagogické posouzení v rámci komplexní zprávy s příslušným doporučením pro program zacházení.

Speciální pedagog sleduje kvalitu účasti svěřených odsouzených v programu zacházení a změny v jejich chování, přičemž vhodné změny podněcuje a upevňuje, podílí se na zpracování průběžného hodnocení programu zacházení. Vede osobně podle svého odborného zaměření nejméně jednu průběžnou aktivitu programu zacházení z oblasti speciálních výchovných nebo vzdělávacích aktivit a zajišťuje k tomu nezbytnou dokumentaci. Metodicky usměrňuje výkon práce vychovatelů. (NGŘ č. 16, 2009)

Kromě již uvedených činností vykonává speciální pedagog také kázeňskou pravomoc nad odsouzenými. Je členem komise, která rozhoduje o zařazení, přeřazení či vyřazení odsouzených ze zaměstnání, dále je členem komise, která rozhoduje o povolení opuštění věznice odsouzených v souvislosti s návštěvou, programem zacházením či přerušením trestu.

2.6.5 Vychovatel

Vychovatel je členem týmu, jehož základním úkolem je komplexní výchovná, vzdělávací, diagnostická a preventivní činnost zaměřená na celkový rozvoj osobnosti a na socializaci, resocializaci a reedukaci včetně cílených opatření k optimalizaci vzdělávacího procesu odsouzených. Vykonává komplexní vychovatelkou činnost rozvíjející zájmy, znalosti a tvořivé schopnosti odsouzených včetně usměrňování a hodnocení jejich činnosti. Zná osobně a pedagogicky usměrňuje jemu svěřené odsouzené. Podílí se ve spolupráci s odbornými zaměstnanci na sestavení konkrétních programů zacházení jemu svěřených odsouzených. Zajišťuje ve spolupráci se sociálním pracovníkem intenzivní kontakt se sociálním zázemím odsouzeného za účelem řešení problémů spojených s přechodem do občanského života. (NGŘ č. 16, 2009)

Činností vychovatele je především každodenní práce s odsouzenými. „Na profesních a lidských kvalitách a jeho osobní angažovanosti v pedagogickém poslání do značné míry záleží úspěšnost procesu žádoucích změn chování a osobnosti vězněného člověka.“ (Hála, 2005, str. 36) Zajišťuje pro odsouzené vše potřebné tak, aby mohli plnit stanovený program zacházení. Motivuje je ke změně dosavadního životního stylu, seznamuje a nabízí jim možnost účasti ve vhodných aktivitách programu zacházení, podporuje je v jejich pozitivním

kontaktem s vnějším světem, zajímá se o jejich problémy, sleduje sociální klima na oddíle, který má na starosti apod.

2.6.6 Vychovatel – terapeut

Nejčastější činností vychovatele - terapeuta je skupinová práce zaměřená na různé psychosociální výcviky, psychoterapie nebo skupinové rozhovory. Těžiště jeho pracovní náplně lze tedy spatřovat ve skupinových terapiích nejrozličnější orientace - arteterapie, pracovní terapie, muzikoterapie, relaxační techniky, jóga a další. Vychovatelé - terapeuti většinou s odsouzenými tráví více času než ostatní zaměstnanci, a tak mohou zásadně ovlivnit jejich hodnocení v programu zacházení.

Shrnutí

Výchovní pracovníci, a to především vychovatelé a speciální pedagogové, kteří se podílejí na přímé výchovné činnosti, výrazně ovlivňují proces resocializace odsouzených. Na základě jejich znalostí a osobním přístupem k odsouzeným mnohdy závisí úspěšnost či neúspěšnost celého resocializačního procesu a bezproblémového přechodu odsouzených do civilního života. Tuto skutečnost si uvědomuje i vedení Vězeňské služby a tak pro výkon všech výše uvedených profesí požaduje adekvátní vzdělání. Zaměstnanci, kteří nesplňovali požadované vzdělání a byli již zaměstnanci věznic, byli podporováni ve snaze doplnit si vzdělání podle potřeb věznic. U vychovatelů v stupni bakalářském, u speciálních pedagogů v magisterském stupni, a to především v oborech pedagogických, sociálních a v posledních letech i v oboru sociální pedagogiky. Vysokoškolsky vystudovaný sociální pedagog má tak ve věznicích své místo, vždyť právě sociální pedagogika se zabývá rizikovými skupinami, pomocí při zvládnání těžkých životních situací, resocializací a integrací jedinců do společnosti.

3. Empirická část

V teoretické části své práce jsem se zaměřila na proces resocializace odsouzených, který by měl vést ke kultivaci jedince za pomoci výchovných pracovníků a prostřednictvím programů zacházení. V empirické části se zaměřím na realizování aktivit programů zacházení ve Věznici Kynšperk nad Ohří. Kladu si následující výzkumnou otázku: Realizuje Věznice Kynšperk nad Ohří dostatečné množství aktivit programu zacházení tak, aby byly v souladu s výchovnými požadavky směřujícími k resocializaci odsouzených a vyhovovaly svým rozsahem samotným odsouzeným za dostatečného počtu kvalifikovaného výchovného personálu?

3.1 Cíle a metodologie výzkumu

Cílem této práce je:

- 1) Analyzovat nabídky aktivit programu zacházení ve Věznici Kynšperk nad Ohří
- 2) Získat hodnocení nabízených aktivit samotnými odsouzenými umístěnými ve Věznici Kynšperk nad Ohří
- 3) Zhodnotit personální zabezpečení výchovnými pracovníky Věznice Kynšperk nad Ohří

Při výzkumném šetření byly využity tyto metody kvalitativního výzkumu:

- dotazníkové šetření – tato metoda byla vybrána k „zjištění dat a informací o respondentovi, ale i jeho názorů a postojů k problémům, které dotazujícího zajímají“ (Pelikán, 2007, str. 105) V tomto případě se jevil jako nejvhodnější i z důvodu zachování anonymity respondentů. Dotazník pro odsouzené v celém znění je uveden v příloze č. IV.

- analýza spisové dokumentace – jejímž prostřednictvím docházelo k ověření pro nás významných skutečností, týkajících se konaných vzdělávacích aktivit odsouzených v daném časovém rozmezí s využitím evidence vedené oddělením výkonu trestu ve Věznici Kynšperk. Bylo možné zjišťovat čestnost a délku jednotlivých aktivit.

- strukturovaný rozhovor – tohoto jsme použili pro získání informací ze strany výchovných pracovníků. V našem případě nám rozhovor nahrazoval dotazníkové šetření, vzhledem k poměrně malému počtu respondentů a otázek na které výchovní pracovníci odpovídali. Schéma rozhovoru je uveden v příloze č. V.

Časový harmonogram výzkumu:

Výzkumné šetření bylo prováděno během měsíců prosinec 2011 a ledna 2012 ve Věznici Kynšperk nad Ohří. Nejprve probíhal sběr všech dostupných dat o realizovaných aktivitách programu zacházení a poté byla realizována šetření prostřednictvím dotazníků a rozhovorů. Zpracování dat proběhlo v průběhu měsíců ledna a února 2012.

3.2 Charakteristika výzkumného vzorku

K získání dat pro kvalitativní výzkum bylo vybráno 80 respondentů, kteří reprezentují vzorek odsouzených ve Věznici Kynšperk. Data byla získána metodou dotazníkového šetření, vzhledem k možnosti anonymity respondentů a tím zajištění větší objektivity. Náhodně byli vybráni odsouzení bez rozdílu věku, druhu trestné činnosti a účastnili se jej jak odsouzení prvotrestaní tak recidivisté. Dotazníky byly rozdány na všech oddílech Věznice Kynšperk za asistence vychovatelky Věznice Kynšperk na jednotlivých oddílech a záviselo na ochotě účastnit se tohoto šetření každého odsouzeného. Odsouzení vyplňovali dotazníky na kulturních místnostech po předchozí instruktaži, kde byli seznámeni s tím, pro jaký účel budou jejich odpovědi sloužit a byli požádáni, aby odpovídali pravdivě bez spolupráce s ostatními respondenty. Dotazníky vyplňovali anonymně, bez nutnosti uvedení jména a příjmení. Doba vyplňování nepřesáhla dvacet minut a dotazníky po vyplnění odsouzení vhazovali do připravené urny, aby měli zajištěnu anonymitu. Z celkového počtu rozdaných dotazníků bylo dle instrukcí vyplněno a odevzdáno 54.

Dalšími respondenty byly vychovatelé oddělení výkonu trestu Věznice Kynšperk. Šetření se účastnilo 16 vychovatelů a data byla získána prostřednictvím rozhovorů. Vychovatelé byli dotazováni na svých pracovištích a opět záleželo na jejich ochotě účastnit se šetření. Doba rozhovoru s každým respondentem nepřesáhla deset minut.

Poskytnuté informace byly následně zpracovány a vyhodnoceny.

3.3 Popis terénu šetření - Věznice Kynšperk nad Ohří jako instituce podílející se na resocializaci odsouzených

Věznice Kynšperk je z pohledu historie Vězeňské služby ČR poměrně mladá věznice. Byla zřízena v roce 1995 jako součást Věznice Horní Slavkov. Areál ve kterém se věznice nachází, byl původně vojenským útvarem a po jeho zrušení byl převeden do majetku Vězeňské služby ČR. Areál byl postupně přizpůsobován potřebám Vězeňské služby a v roce 1996 v něm bylo umístěno prvních 240 odsouzených, kteří se většinou podíleli na dalších opravách.

Postupně byly v letech 2000 – 2010 upraveny zbývající ubytovny tak, aby odpovídaly bezpečnostním i hygienickým požadavkům. V současné době jsou ve věznici čtyři ubytovny s celkovou kapacitou 862 odsouzených. K 31. lednu 2011 se zde nacházelo 1022 odsouzených mužů zařazených do věznice s dozorem.

3.4 Vyhodnocení empirického šetření

3.4.1 Vyhodnocení cíle č. 3 - Zhodnocení personálního zabezpečení výchovnými pracovníky ve Věznici Kynšperk nad Ohří

Na realizaci programu zacházení ve Věznici Kynšperk se k 31.12.2011 podílel tento počet zaměstnanců:

Funkce	Počet zaměstnanců	Počet odsouzených připadající na jednoho zaměstnance
Vychovatel	29	35
Speciální pedagog	6	170
Sociální pracovníce	4	256
Psycholog	3	340

Tab. č. 3 Počty odsouzených připadající na jednoho odborného zaměstnance Věznice Kynšperk

Jak bylo již uvedeno, úspěšnost resocializace je mimo jiné závislá na dostatečném počtu kvalifikovaných výchovných pracovníků. Jak bylo zjištěno, většina pedagogických pracovníků má vysokoškolské vzdělání, pouze tři vychovatelé a jeden sociální pracovník mají pouze úplné středoškolské vzdělání. Ti, kteří nemají specializaci v pedagogice, si toto mohli doplnit ve vzdělávacím programu „Doplňkové pedagogické studium“, které realizuje vzdělávací středisko ve Stráži pod Ralskem ve spolupráci s Technickou univerzitou v Liberci. V současné době splňují ve věznici, kromě sociální pracovnice, všichni požadované vzdělání.

Ve Věznici Kynšperk připadá na jednoho vychovatele průměrně 35 odsouzených. Tento počet odsouzených však neukazuje reálný stav. Vychovatelé pracují ve dvousměnném provozu, kdy ranní směna vykonává práci od 06:30 do 15:00 a odpolední od 12:30 do 21:00. V době nepřítomnosti kolegů z protisměny musí zabezpečovat chod oddílu a realizovat činnosti i za nepřítomného vychovatele, a tak není výjimkou, že vychovatel má v danou chvíli ve své péči i více než stovku odsouzených. Jak uvádí (Kopřiva, 1997, str. 20) „Uspěchaný člověk se soustřeďuje na úkony a na pomocné práce a pod časových tlakem nemůže vnímat nitro lidí. Může jim sloužit a zároveň se vyhýbat kontaktu.“ Realizace aktivit programu zacházení je v těchto případech dost problematická, protože přednost před aktivitami má plynulý chod oddílu.

Na soubor otázek týkající se času, jaký věnují vychovatelé jednotlivým činnostem, odpovědělo šestnáct vychovatelů. Na jednotlivé otázky pak odpovídali takto:

„Věnujete ve své práci nejvíce času administrativě, přímé výchovné činnosti s odsouzenými nebo kontrolní činnosti?“

Vychovatelé ve všech případech uvedli, že nejvíce času věnují administrativě.

„Jakou činnost byste zařadil podle času, který jí věnujete, na druhé místo?“

Na druhé místo zařadili v dvanácti případech přímou činnost s odsouzenými a ve čtyřech případech kontrolní činnost.

„Které činnosti věnujete ve své každodenní práci nejméně času?“

Na třetí místo pak zařadili ve čtyřech případech přímou činnost s odsouzenými a ve dvanácti případech kontrolní činnost.

	Nejvíce času	Méně času	Nejméně času
Administrativa	16	0	0
Přímá činnost s odsouzenými	0	12	4
Kontrolní činnost	0	4	12

Tab. č. 4 Časová náročnost jednotlivých pracovních činností vychovatelů

Z tohoto šetření vyplývá, že ačkoliv vychovatelé jako pedagogičtí pracovníci mají ve svém popisu práce jako prioritu přímou pedagogickou činnost, v reálu je to však administrativa. Při rozhovorech s nimi vyplynulo, že se jedná především o kontrolu a evidenci korespondence, administrativa spojená s kázeňským řízením, návštěvami, vyhodnocováním programů zacházení a v neposlední řadě vypracováváním hodnocení pro instituce konající úkony v trestném řízení jakými jsou soudy a Policie ČR. Kontrolní činnost pak vykonávají při všech hromadných akcích, kam patří výdej stravy, sčítání početního stavu odsouzených, výměna prádla, výdej balíků a kontrola na ubytovnách a v zaměstnání. Do přímé činnosti s odsouzenými pak řadí individuální pohovory a činnost na aktivitách programu zacházení. Mnozí z nich uváděli, že činnost vychovatele nemá s pedagogickou činností mnoho společného, jako důvod pak vidí v nízkém počtu vychovatelů, kdy na pedagogickou činnost nezbývá tolik času, kolik by jí i rádi věnovali.

Na otázku „**Chápete svou výchovnou činnost s odsouzenými jako službu státu, jako pomoc odsouzeným, nebo obojí?**“ odpovídali vychovatelé takto:

	Počet vychovatelů
Službu státu	2
Pomoc odsouzeným, kteří se ocitli v těžké životní situaci	3
Obojí	10

Tab. č. 5 Chápání práce vychovatelů jako pomoc odsouzeným

Z nabízených alternativ si vybralo z šestnácti patnáct vychovatelů. Jeden vychovatel si z nabízených alternativ nevybral a uvedl „mám v současné době zaměstnání“. Za pozitivní považují, že pouze dva z dotázaných vychovatelů vnímají svou pedagogickou činnost jako pomoc státu. U těchto vychovatelů pak nepředpokládám vysokou angažovanost ve vztahu k odsouzeným a ani ze strany odsouzených k důvěře v takového vychovatele. Pokud by však jako pomoc státu chápali, že po propuštění odsouzeného z výkonu trestu vrátí do společnosti resocializovaného, je jejich vnímání své práce podle mého názoru v pořádku. Většina vychovatelů pak uvedla, že své zaměstnání vnímá zároveň jako pomoc státu tak pomoc odsouzeným. Tento výběr považují za logický především z těchto důvodů:

- vychovatelé jsou zaměstnanci státu a za svou práci pro něj zodpovídají,
- výchovná činnost se bez zájmu o odsouzeného nedá vykonávat tak, aby měla pozitivní výsledky a to si uvědomují i sami vychovatelé

Závěry šetření k cíli č. 3

Z šetření o personálním zabezpečení Věznice Kynšperk nad Ohří vychovateli je zřejmé, že věznice disponuje kvalifikovanými zaměstnanci, kdy kromě tří vychovatelů, z celkového počtu dvacet devět nemá dostatečné vzdělání. Také jejich přístup ke své práci hodnotím jako pozitivní, kdy většina z nich vnímá svou práci jako pomoc odsouzeným, kteří se ocitli v těžké životní situaci. Na druhou stranu však jejich množství neodpovídá potřebám věznice tak, aby mohli být realizovány veškeré aktivity programu zacházení v množství a kvalitě jaké by bylo potřeba vykonávat. Toto však bohužel závisí na finančních prostředcích celé Vězeňské služby ČR.

3.4.2 Vyhodnocení cíle č. 1 a 2 – Vyhodnocení aktivit programu zacházení z hlediska sociálně pedagogického a jejich reflexe očima odsouzených

Vyhodnocení pracovních aktivit ve Věznici Kynšperk

Zaměstnávání odsouzených je ve Věznici Kynšperk jednou z hlavních priorit při realizování programu zacházení. Ačkoliv věznice disponuje dostatečnými prostory, kde by bylo možno odsouzené zaměstnávat, stále se nedaří přesvědčit soukromé subjekty, aby svou

výrobní činnost realizovali práce zde. Jedním z důvodů je obava z nekvalitně odvedené práce, špatné pracovní morálky odsouzených a nutnosti podrobovat se přísným bezpečnostním opatřením ze strany věznice. V posledních letech se však podařilo zajistit zaměstnání téměř stovce odsouzených mimo areál věznice, kde svou práci nevykonávají pod dohledem zaměstnanců věznice a jsou pouze zaměstnanci náhodně kontrolováni. Pracovně zařazeno bylo k 31.12.2011 ve Věznici Kynšperk 36,4% odsouzených.

**Zaměstnanost odsouzených na jednotlivých pracovištích Věznice Kynšperk
k 31.12.2011**

Pracoviště	Počet zařazených odsouzených	% z celkového počtu 1022 odsouzených
Vnitřní pracoviště	97	9,5%
Vnější pracoviště	82	8%
Pracoviště vnitřního provozu	98	9,6%
Brigádně zařazení odsouzení	95	9,5%
Celkem	372	36,4%

Tab. č. 6 Pracovní zařazení odsouzených ve Věznici Kynšperk

Pracoviště uvnitřní areálu věznice, kam patří například středisko Propagace, jejíž výrobní činností je kompletace propagačních materiálů. Jedná se o nenáročnou práci, která je však stereotypní, s vysokými normami a která je málo honorovaná, proto o ni není mezi odsouzenými velký zájem. Věznice se snaží, aby právě na tomto pracovišti získali odsouzení, kteří nikdy nepracovali, první pracovní návyky. V případě, že odsouzení se na tomto pracovišti osvědčí a jsou z něj kladně hodnoceni, mohou být přeřazeni na pracoviště více lukrativní, vyžadující větší samostatnost, zodpovědnost a kreativitu. K 31.12.2011 bylo na tomto pracovišti zaměstnáno 97 odsouzených.

Vnější pracoviště

Zařazování odsouzených na pracoviště mimo areál věznice podléhá přísným kritériím. Tito odsouzení jsou vybíráni na základě psychologického posouzení, doporučení vychovatele a schválení ředitelem věznice. Jedná se o odsouzené, u kterých je předpoklad, že svobodu, kterou v rámci pracovního zařazení nabudou, nezneužijí. Ve Věznici Kynšperk jsou takto vybraní odsouzení zařazováni na práci v lese, pomáhají při rekultivacích krajiny po výstavbě dálnice nedaleko věznice, vykonávají úklidové práce a drobné opravy v nedalekém domově pro seniory a v zimních měsících se účastní úklidu sněhu ve městě Kynšperk. K 31.12.2011 bylo na těchto pracovištích zařazeno 82 osob.

Pracoviště vnitřního provozu

Odsouzení, kteří jsou zařazováni na těchto pracovištích, se svou prací podílejí na bezproblémovém chodu věznice. Jedná se především o pracoviště Kuchyně, kde odsouzení vykonávají pomocné práce, jakými jsou mytí nádobí, opracování surovin, podílejí se na výdeji stravy odsouzených apod. Dalším pracoviště vnitřního provozu je pracoviště Dílny, zde jsou zaměstnáni odsouzení, kteří zabezpečují údržbu objektů a vybavení budov patřících Věznici Kynšperk. Neméně důležitým pracovištěm, kde jsou v rámci věznice zaměstnáváni odsouzení je Výstrojný sklad, který zabezpečuje údržbu, evidenci a výměnu ošacení a ostatního textilu pro odsouzené.

Mimo výše uvedená pracoviště jsou odsouzení ještě zařazováni na brigády, které se řadí mezi práce prospěšné pro věznici a nejsou finančně honorovány, kdy provádí úklid venkovních prostor věznice, podílejí se na terénních úpravách a na zvelebování ubytoven odsouzených.

Na oblast pracovních aktivit byly v dotazníkovém šetření položeny odsouzeným tyto otázky:

1. Označte odpověď, která vyjadřuje skutečnost před nástupem do VTOS.

- a) Měl jsem trvalý pracovní poměr
- b) Pracoval jsem brigádně
- c) Byl jsem v evidenci úřadu práce jako uchazeč o zaměstnání
- d) Byl jsem v evidenci úřadu práce jako uchazeč o zaměstnání a pracoval jsem brigádně
- e) Nebyl jsem v evidenci úřadu práce ani jsem nepracoval

Graf č. 1 Pracovní zařazení odsouzených před nástupem do VTOS

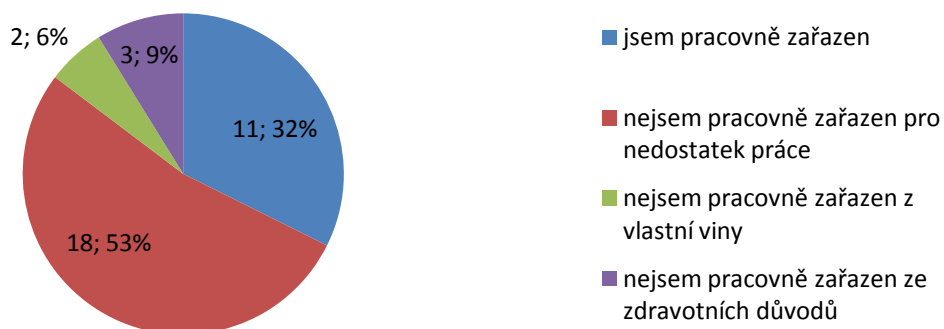
Trvalý pracovní poměr mělo před nástupem do výkonu trestu odnětí svobody 41% respondentů. Toto potvrzuje fakt, že většina odsouzených, kteří přicházejí do výkonu trestu, nemá získané pracovní návyky. Snahou věznic by tak mělo být najít uplatnění jak pro odsouzené s pracovními návyky, aby u nich nedocházelo k jejich ztrátě a naopak i zaměstnat odsouzené bez pracovních návyků tak, aby u nich došlo k rozvoji dovedností, schopností a uvědomování si potřeby pracovat.

Při vyhodnocování další otázky bych chtěla od sebe oddělit respondenty, kteří před nástupem do výkonu trestu byli pracovně zařazení od těch, kteří nepracovali, nebo pracovali pouze brigádně.

2. Během výkonu trestu odnětí svobody ve Věznici Kynšperk

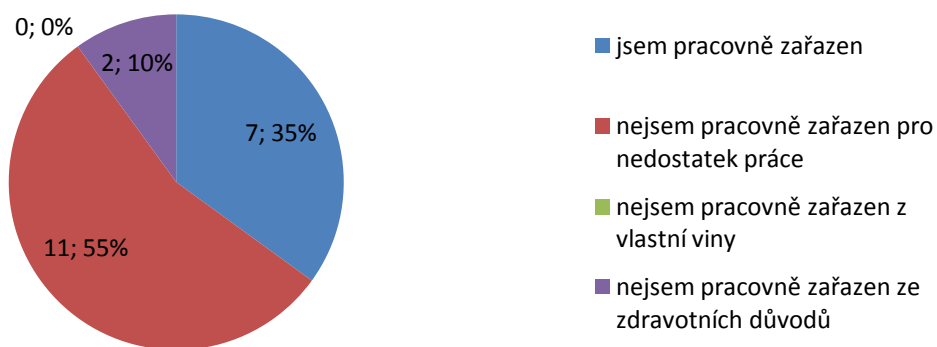
- a) Jsem pracovně zařazen
- b) Nejsem pracovně zařazen z nedostatku práce (ještě jsem zde nepracoval)
- c) Nejsem pracovně zařazen z důvodu vyřazení pro nízké plnění nebo z vlastní viny
- d) Nejsem pracovně zařazen ze zdravotních důvodů

Pracovní zařazení ve výkonu trestu odsouzených, kteří před nástupem do VT trvale nepracovali

Graf č. 2 Pracovní zařazení ve VTOS odsouzených, kteří před nástupem do VTOS trvale nepracovali

Pracovní zařazení ve výkonu trestu odsouzených, kteří před nástupem do VT trvale pracovali

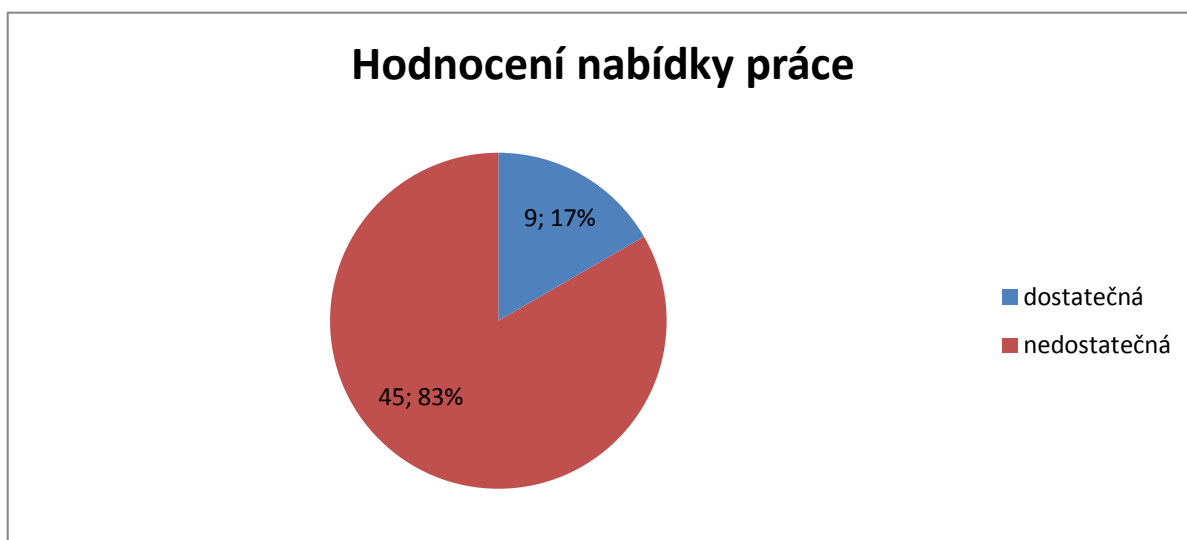
Graf č. 3 Pracovní zařazení ve VTOS odsouzených, kteří před nástupem do VTOS trvale pracovali

Rozdíl mezi odsouzenými, kteří před nástupem do výkonu trestu pracovali a mezi odsouzenými, kteří nepracovali, není v získání zaměstnání ve výkonu trestu patrný. Obě skupiny jsou zaměstnání téměř ve stejném poměru. Jen u odsouzených, kteří před výkonem trestu nepracovali, se objevili dva, kteří byli z práce vyřazeni z vlastní viny, což je z důvodu

nízkého plnění, porušení pracovní kázně apod. Znamená to tedy, že pracovní uplatnění mají obě skupiny stejné. Většina odsouzených ve věznici projevuje zájem o zaměstnání, a proto se jim nabídka práce ve Věznici Kynšperk zdá nedostatečná, tak jak vyplynulo z vyhodnocení otázky č. 3.

3. Nabídka práce ve Věznici Kynšperk se Vám jeví jako

- a) Dostatečná
- b) Nedostatečná

Graf č. 4 Hodnocení nabídky práce

Činnost výchovných pracovníků při realizaci pracovních aktivit programu zacházení je především v hledání co nejvhodnějšího pracovního zařazení pro každého odsouzeného podle jeho schopností a možností. Při zařazení odsouzených se vychovatelé pravidelně účastní kontrol na pracovištích, kde mají umístěné svěřené odsouzené. Při těchto kontrolách zjišťují pracovní morálku, plnění a vztahy na pracovištích. Tato zjištění jsou poté zapracována do hodnocení odsouzeného a případně využita ke kázeňskému řízení.

Vzhledem k faktu, že více než polovina odsouzených tráví většinu dne na ubytovnách v těsné blízkosti s ostatními spoluodsouzenými, je o to větší potřeba zaměstnat odsouzené jinou vhodnou činností, která bude mít na odsouzené pozitivní vliv. Mělo by se jednat především o vzdělávací aktivity, které zabezpečují výchovní pracovníci výkonu trestu.

Ke skutečnosti, že ke dni šetření bylo pracovníě zařazeno pouze 36,4% odsouzených lze stanovit, že pracovní příležitosti po odsouzené jsou nedostatečné. Tuto situaci vnímá

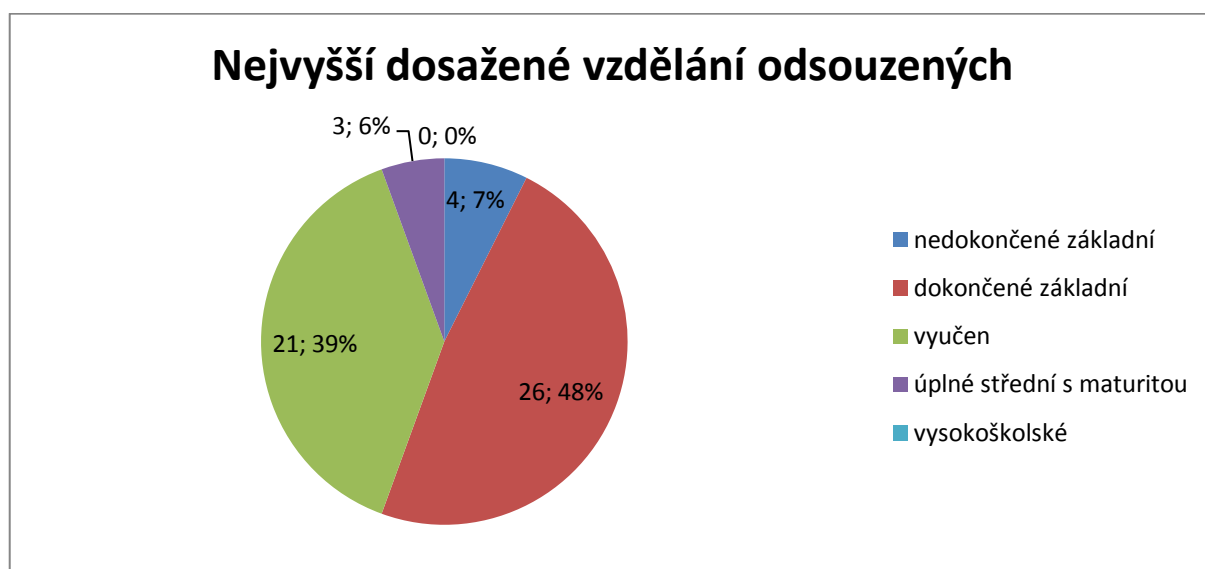
negativně nejenom vedení věznice, ale i odsouzení, jak ukázaly odpovědi na otázku č. 4, kdy 84% dotázaných odsouzených je nespokojeno s nabídkou zaměstnání ve věznici.

Vyhodnocení realizovaných vzdělávacích aktivit ve Věznici Kynšperk

Potřeba vzdělávání odsouzených je již uvedena v kapitole 4.1.2. I Věznice Kynšperk si uvědomuje potřebu vzdělávat odsouzené a klade na tyto aktivity velký důraz a to především z toho důvodu, že většina odsouzených nemá žádné vzdělání. V dotazníkovém šetření, v otázce vzdělání, byla odsouzením položena tato otázka.

4. Moje dosažené nejvyšší vzdělání před nástupem do výkonu trestu

- a) Nedokončené základní
- b) Dokončené základní
- c) Vyučen
- d) Úplné střední odborné s maturitou
- e) Vysokoškolské

Graf č. 5 Nejvyšší dosažené vzdělání odsouzených

Toto šetření opět potvrzuje, že více než polovina dotazovaných odsouzených má pouze základní vzdělání. Nutnost vzdělávání je tak o to potřebnější.

Věznice dbá na to, aby vzdělávací aktivity byly zaměřeny především na jejich praktickou využitelnost po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. Na jejich realizaci se podílejí nejen výchovní pracovníci výkonu trestu, ale i autorizované civilní subjekty. V roce 2011 probíhaly ve Věznici Kynšperk následující vzdělávací kurzy, které byly ukončeny zkouškou a odsouzení získali o jejich absolvování osvědčení:

Název	Počet účastníků kurzu	Počet absolventů
Kurz práce na PC	25	25
Motivační kurz	25	25
Kurz číšnické práce	15	14
Celkem	65	64

Tab. č. 7 Vzdělávací aktivity realizované ve Věznici Kynšperk v roce 2011

Kromě výše uvedených kurzů probíhaly v roce 2011 ve Věznici Kynšperk i další vzdělávací aktivity, které byly realizovány výchovnými pracovníky OVT. Mezi ty patří například Kurz českého jazyka, který je nabízen především uvězněným cizincům, Kurz právního minima, který vede odsouzené k orientaci v trestním, občanském a rodinném právu a Kurz výpočetní techniky, o tuto vzdělávací aktivitu je ze strany odsouzených velký zájem, jeho realizace však naráží na omezenou kapacitu kroužku. Dalšími vzdělávacími aktivitami je pak kroužek Autoškola nanečisto a Kurz první pomoci.

Jak sami odsouzení hodnotí možnost účasti ve vzdělávacích aktivitách ve Věznici Kynšperk, bylo zjišťováno otázkou č. 5.

5. Měl byste zájem o absolvování nějakého z rekvalifikačních kurzů?

- a) Ano
- b) Ne, nemám zájem

Zájem odsouzených o rekvalifikační kurzy

Graf č. 6 Zájem odsouzených o rekvalifikační kurzy

Podobně jako u pracovních aktivit i v oblasti vzdělávání vidí odsouzení nedostatky v nabídce vzdělávacích aktivit. Přes 80% dotázaných by ráda absolvovala některý z rekvalifikačních kurzů. Možnosti jsou však omezené v závislosti na přidělených finančních prostředcích. Pozitivní se jeví, že v současné době probíhá jednání mezi Věznicí Kynšperk a SOU v Kynšperku nad Ohří o možnosti zvyšování kvalifikace odsouzených ve věznici a to nejen formou rekvalifikačních kurzů, ale i nižšího středního odborného vzdělání, po jehož absolvování by odsouzení získali výuční list. Na této výuce by se mohli podílet i zaměstnanci věznice s potřebným vzděláním.

Zhodnocení realizovaných speciálně výchovných aktivit ve Věznici Kynšperk

Speciálně výchovné aktivity programu zacházení ve Věznici Kynšperk realizují především speciální pedagogové, sociální pracovníci a psychologové.

Sociální pracovníci zajišťují *sociálně právní poradenství* především formou individuálních pohovorů na základě žádostí odsouzených, jedná se především o řešení rodinných problémů, vyřizování občasných průkazů, vyplňování žádostí o důchod apod.. Skupinově pracují s odsouzenými v rámci výstupního oddělení, kde připravují odsouzené na plynulý přechod na svobody. Seznamují je s činnostmi a kompetencemi jednotlivých úřadů a provádí nácvik modelových situací (vyplňování nejrůznějších tiskopisů, orientace v nabídkách úřadu práce apod.)

Speciálně výchovné aktivity jsou dále vykonávány na oddíle Bezdrogová zóna. Na tomto oddíle je v současné době 80 odsouzených, kteří absolvují intenzivní program zacházení, který je zaměřen na zdravý životní styl, životní harmonii a relaxaci. Psychologové se v rámci svých psychoterapeutických sezení s odsouzenými snaží o snižování tenzí a frustrací, včetně analyzování spouštěcích mechanismů. Speciální pedagog v rámci komunitního setkání vyhodnocuje plnění stanovených úkolů, podílí se na řešení aktuálních problémů, projednává připomínky k činnosti bezdrogové zóny apod.

Další sociálně výchovnou aktivitou, která ve věznici probíhá již šestým rokem, je Motivační program „Získej zaměstnání“ v rámci projektu „Život po vězení“ a je veden lektorkami ze Sdružení pro probaci a mediaci v justici. Při využití principů kognitivně-behaviorální terapie lektorky Sdružení pro probaci a mediaci v Justici ve spolupráci se sociálními pracovníky OVT vedou odsouzené k tomu, aby si uvědomili důsledky svého jednání a převzali odpovědnosti za své jednání a současně je podporují ve změně a integraci do společnosti. Prostřednictvím modelových situací je připravují na situace, které budou pravděpodobně po propuštění muset řešit.

Rovněž motivačním programem, který ve Věznici Kynšperk probíhá již od roku 2010 je kurz „Zastav se, zamysli se, změň se“. Pro realizaci těchto kurzů byli speciálně vyškoleni čtyři zaměstnanci věznice, kteří ve dvou běžích tento kurz v roce 2011 realizovali. Tento program má za cíl, jak je jich v názvu uvedeno, pokusit se o náhled nad příčinami a spouštěcími mechanismy, které vedli ke spáchání trestné činnosti a prostřednictvím jedenácti terapeutických sezení změnit postoje, naučit odsouzené korigovat své jednání a využívat nové dovednosti, které se prostřednictvím terapií naučí.

Do sociálně výchovných aktivit by se dala zařadit i duchovní péče. Ve věznici byl v loňském roce zřízen oddíl věřících odsouzených, odsouzených, kteří cestu k víře hledají společně s odsouzenými, kteří byli zařazeni do skupiny odsouzených s nižší mentální úrovní a výrazně nižší tělesnou hmotností a vzhledem ke svým rozumových a tělesným dispozicím byli zařazeni jako možné oběti násilného jednání ze strany jiných odsouzených. Takto vybraní odsouzení jsou společně umístěni na jednom patře.

Pod dohledem vězeňského kaplana, který dochází do věznice vždy dvakrát týdně, zde probíhají společné motlitby, studium Bible a rozpravy.

Tento oddíl je pozitivně hodnocen nejen ze strany odsouzených, kteří zde našli větší klid a mohou sdílet svůj zájem s ostatními spolubydlícími, ale i ze strany vedení věznice, kdy

na tomto oddíle nedochází prakticky k žádnému poškozování majetku věznice a odsouzení se naopak snaží o jeho zvelebování. Také kázeňské přestupky jsou zde evidovány v nižší míře, než jak je běžné u ostatních oddílů.

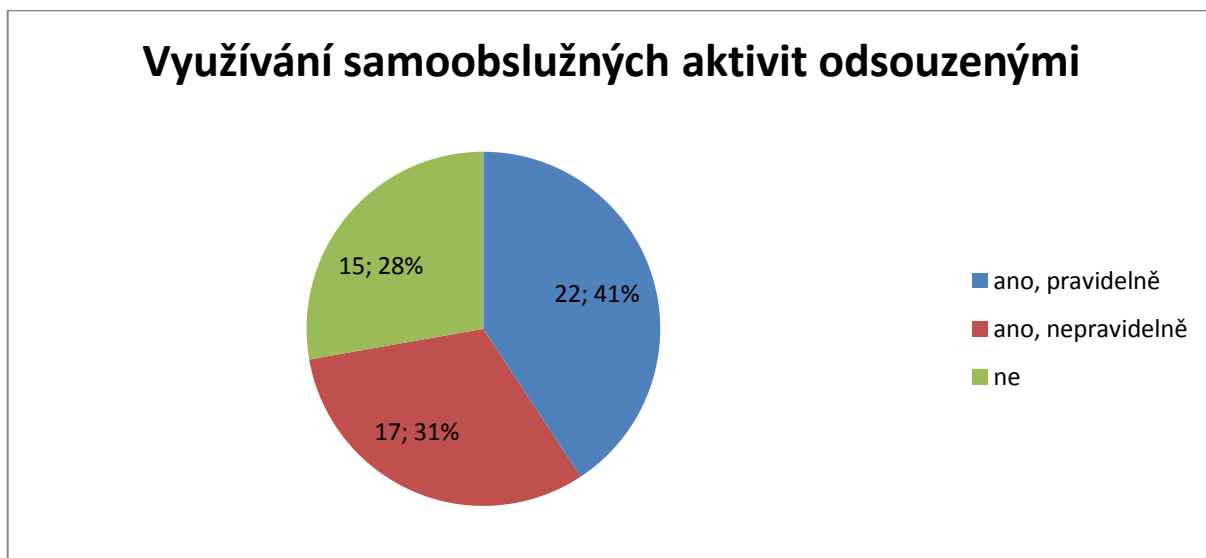
Mezi speciálně výchovné aktivity také patří sebeobslužné aktivity (domácí práce), které mají za cíl naučit odsouzené postarat se o sebe a o své nejbližší. Jedná se o činnosti, které navozují reálný život mimo věznici. Při těchto aktivitách odsouzení využívají možnost praní, žehlení, oprava oděvů apod. Všechny oddíly ve věznici jsou vybaveny potřebnými přístroji, které odsouzení mohou za dodržování bezpečnostních opatření využívat.

Největší zájem pak mají odsouzení o možnost vaření. Většina oddílů má vlastní kuchyňku, které jsou poměrně dobře materiálně vybaveny a odsouzení si tak mohou z vlastních zdrojů, získaných ve vězeňské kantýně nebo z balíků od rodiny, vařit vlastní pokrmy. Zájem je zvýšen především v době vánočních svátků, kde odsouzení s velkou oblibou pečou vánoční cukroví a tak si alespoň z části přivést atmosféru vánočních svátků.

Otázkou č. 6 byla zjišťována spokojenost a zájem odsouzených o samoobslužné aktivity.

6. Využíváte ve Věznici Kynšperk možnost samoobslužných aktivit, jakými jsou možnost praní, žehlení, vaření?

- a) Ano, pravidelně
- b) Ano, nepravidelně
- c) Ne

Graf č. 7 Využívání možnosti samoobslužných aktivit odsouzenými

Téměř dvě třetiny z dotázaných uvedlo, že využívají možnosti, které jim věznice nabízí v rámci samoobslužných aktivit. Tyto aktivity nejsou povinné, ale mnozí odsouzení jsou rádi, když si mohou sami například vyprat a vyžehlit, ačkoliv si musí sami zajistit prací prostředky z vlastních prostředků, případně od rodiny. Na druhou stranu existují odsouzení, kteří veškeré činnosti nechávají na zajištění věznice.

Vyhodnocení realizovaných zájmových aktivit ve Věznici Kynšperk

Realizaci volnočasových aktivit do roku 2011 celodenně vykonávali pedagogové volného času společně s vychovateli. Od roku 2011 byla funkce pedagoga volného času zrušena a veškeré volnočasové aktivity jsou realizovány vychovateli a speciálními pedagogy.

Úroveň realizovaných aktivit závisí na znalostech, dovednostech a osobní angažovanosti každého vedoucího aktivity a proto i výběr se snaží vedení věznice nechat na samotných vedoucích. Veškeré aktivity však musí být realizovány s ohledem na potřebu osobního rozvoje odsouzených, materiálních možnostech věznice a bezpečnostních opatření. Zájmové aktivity probíhají ve věznici dle plánu a jsou rozloženy do celého týdne. Každý výchovný pracovník má povinnost vést dvě aktivity programu zacházení.

V roce 2011 probíhaly ve Věznici Kynšperk tyto volnočasové aktivity:

Sportovní aktivity – o tyto je ve věznici ze strany odsouzených největší zájem. Je obecně známo, že sportovní aktivity u odsouzených vzbuzují zdravou soutěživost, houževnatost a posilují fyzické i duševní zdraví. Především potlačení a vybití agresivity při sportu je pozitivem a proto je sportovním aktivitám věnována zvýšená pozornost.

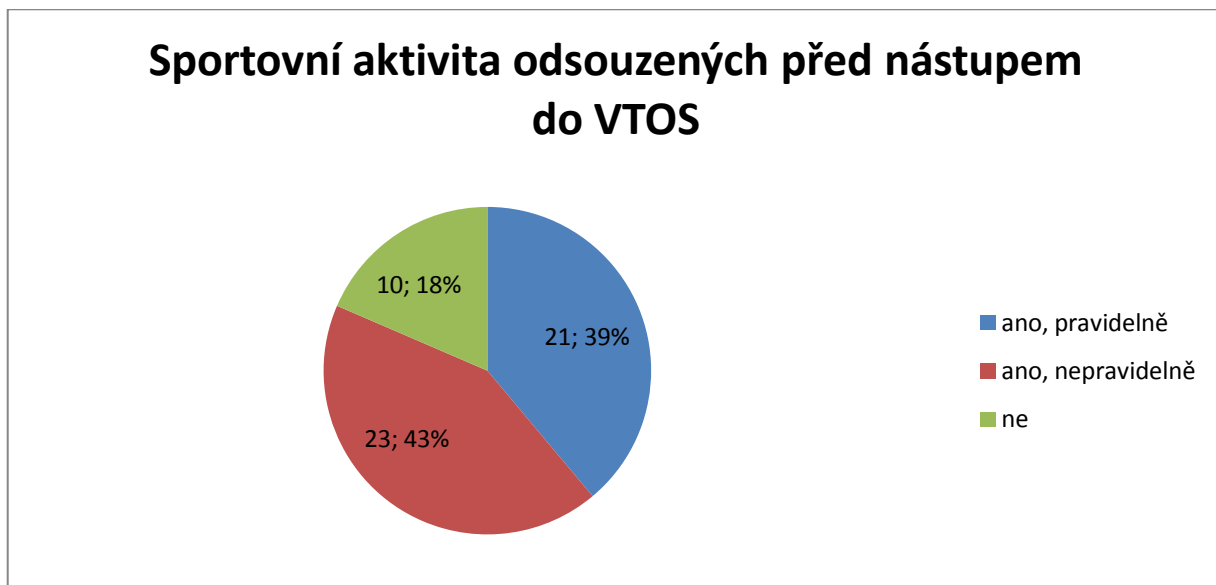
Realizace těchto aktivit je rozdílná v zimním a letním období, kdy v zimě je většina aktivit realizována v tělocvičně, která se však nachází mimo střeženou část věznice a tak se těchto aktivit může účastnit pouze omezená skupina odsouzených. Na ubytovnách jsou pak zřízeny posilovny a na každém oddíle je možnost hry Ping-pong.

Při příznivém počasí jsou pak téměř celodenně využívána dvě sportovní hřiště, kde odsouzení hrají fotbal, nohejbal, volejbal.

Jak sami odsouzení hodnotí možnost sportovního vyžití ve věznici, jsem bylo zjišťováno pomocí otázek č. 7 – 9.

7. Sportoval jste před nástupem do VTOS?

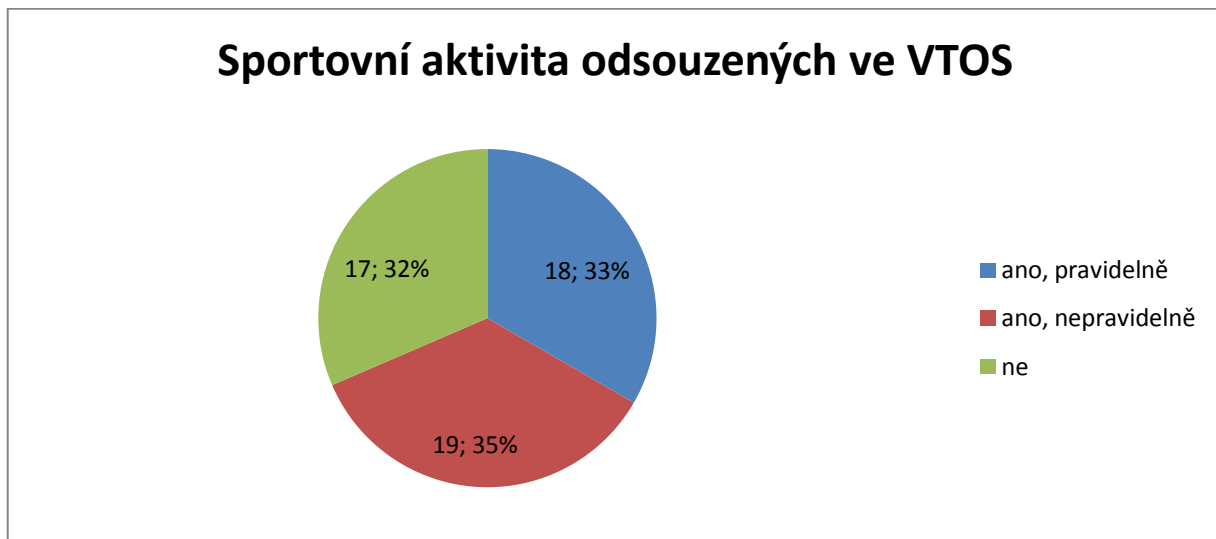
- a) Ano, pravidelně
- b) Ano, nepravidelně
- c) Ne

Graf č. 8 Sportovní aktivita odsouzených před nástupem do VTOS

8. Využíváte možnost účastnit se sportovních aktivit ve Věznici Kynšperk?

- a) Ano, pravidelně
- b) Ano, nepravidelně
- c) Ne

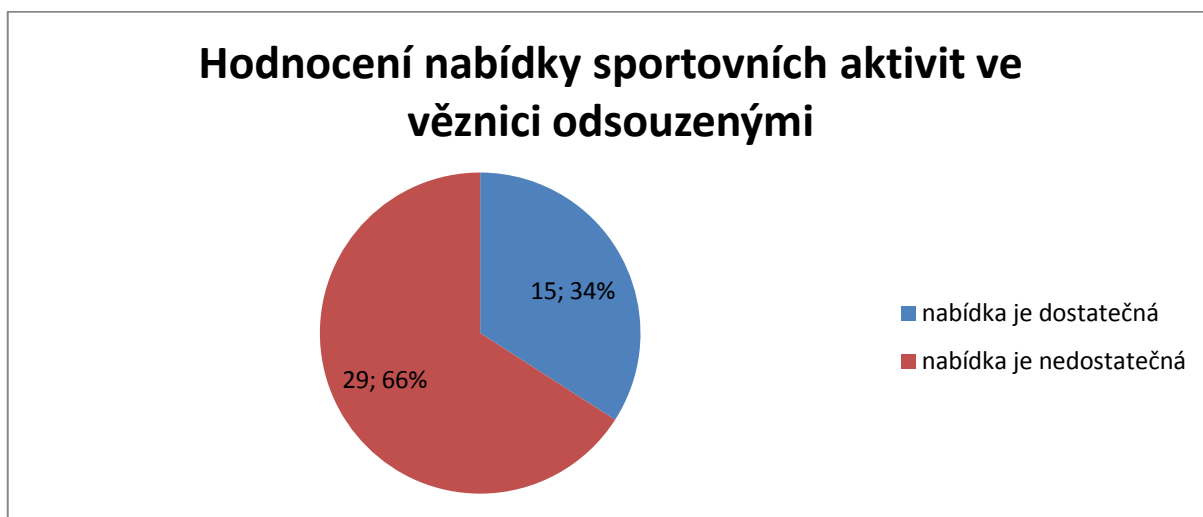

Graf č. 9 Sportovní aktivita odsouzených ve VTOS

Z šetření vyplynulo, že téměř 80% dotazovaných odsouzených se před nástupem do výkonu trestu odnětí svobody věnovalo sportu. Ve věznici pak sportuje 73% dotazovaných odsouzených. Sami odsouzení pak hodnotí nabídku a možnost sportování ve věznici v 66% jako nedostatečnou, jak vyplynulo z vyhodnocení otázky č. 9.

9. Jeví se Vám možnost sportování ve Věznici Kynšperk dostatečná?

- a) Ano
- b) Ne

Graf č. 10 Hodnocení nabídky sportovních aktivit ve věznici odsouzenými

Volnočasové aktivity, které jsou ve Věznici Kynšperk dále realizovány jsou:

Keramický kroužek. Cílem tohoto kroužku je u odsouzených podporovat kreativitu a manuální zručnost. Na činnosti se podílejí sami odsouzení pod dohledem odborného zaměstnance, který na odsouzené dohlíží, podporuje je a poskytuje odborné rady.

Akvaristický kroužek. Cílem akvaristického kroužku je získávání nových znalostí a dovedností a především zvyšuje u odsouzených zodpovědnost.

Základy pěstování rostlin. Tento kroužek, ačkoliv se může zdát pro odsouzené muže neatraktivní, má stále více příznivců. Kromě pokojových rostlin, které si odsouzení pěstují na oddílech a tím se podílejí na estetizaci věznice, mají účastníci kroužku možnost pěstovat ve třech k tomu určených sklenících a několik záhonech v areálu věznice zeleninu. Tato zeleninu pak slouží k vylepšení jejich jídelníčku, což je pro odsouzené příjemná změna. Účast na tomto kroužku odsouzené opět motivuje k zodpovědnosti.

Dalšími zájmovými aktivitami jsou pak:

Šachový kroužek

Kroužek pletení košíků

Kroužek šipek

Výtvarný kroužek

Hudební kroužek

Modelářský kroužek

Kroužek náročného diváka

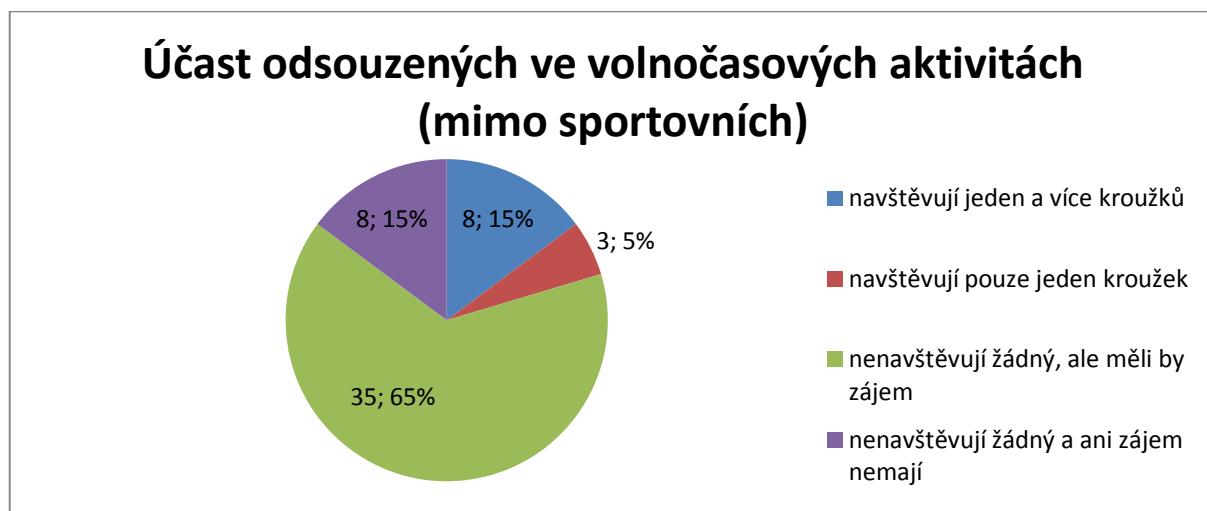
Kroužek vaření

Nabídka zájmových aktivit vychází z požadavků odsouzených. Někteří odsouzení sami přicházejí s náměty, a pokud jsou v rámci věznice možnosti na realizování takových aktivit snaží se odborní zaměstnanci vyhovět. V některých případech jsou odsouzení daleko lepšími odborníky na danou aktivitu, než sami výchovní pracovníci a lze je využít jako vedoucího aktivity. Vždy se tak ale děje pod dohledem odborného zaměstnance.

Z otázek č. 10 – 11 jsem u odsouzených zjišťovala jejich účast na volnočasových aktivitách (mimo sportovních) a jak hodnotí nabídku zájmových aktivit ve Věznici Kynšperk.

10. Navštěvujete některý z kroužků (mimo sportovních) nabízených v rámci programu zacházení?

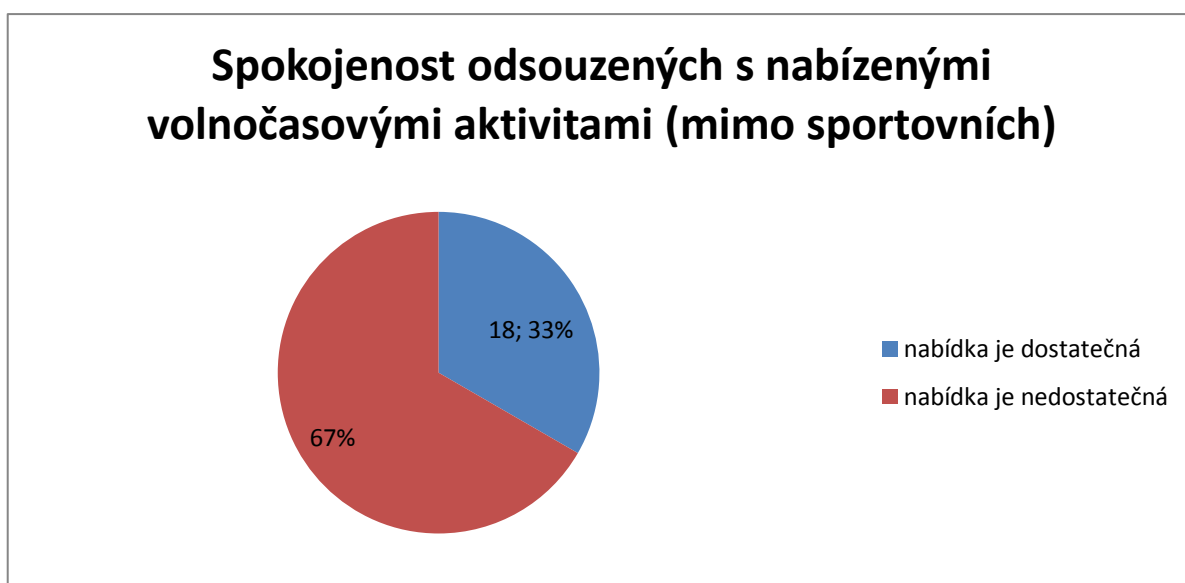
- a) Ano, více než jeden
- b) Ano, pouze jeden
- c) Ne, ale měl bych zájem
- d) Ne, nemám zájem

Graf č. 11 Účast odsouzených ve volnočasových aktivitách (mimo sportovních)

11. Myslíte si, že nabídka nabízených volnočasových aktivit programu zacházení je dostatečná?

- a) Ano
- b) Ne

Graf č. 12 Hodnocení nabídky volnočasových aktivit (mimo sportovních) ve věznicí odsouzenými

Opět 67% odsouzených hodnotí nabídku volnočasových aktivit (mimo sportovních) jako nedostatečnou. Šetření týkající se volnočasových aktivit není pro věznicí nijak příznivé. Bylo zjištěno, že každý vychovatel vede dvě volnočasové aktivity průměrně o deseti odsouzených. Při počtu 29ti vychovatelů je to 58 kroužků a 580 odsouzených. To znamená, že účast na aktivitách je zajištěna pro 57% odsouzených z celkového počtu 1022 odsouzených a to za předpokladu, že každý odsouzený navštěvuje pouze jednu takovou aktivitu. Většinu kroužků realizují vychovatelé 1x týdně po dobu dvou hodin. Četnost aktivit závisí na prostorovém zabezpečení věznice, kroužkové místnosti jsou využívány různými vychovateli na různé aktivity a musí dojít k jejich prostřídání.

Za šťastné nepovažují zrušení funkce pedagogů volného času, kdy jejich činnost přešla pod vychovatele a ti se v současné době potýkají s nedostatkem času na realizaci těchto aktivit. Tento stav ani sami vychovatelé nepovažují za uspokojivý, řešení vidí v navýšeném počtu tabulkových míst vychovatelů a v redukci administrativního zatížení.

Činnost Věznice Kynšperk v oblasti utváření vnějších vztahů

Právo na udržování kontaktu s rodinou a přáteli mají odsouzení ze zákona. Návštěvy jsou ve Věznici Kynšperk realizovány během celého týdne. Plánování a realizování návštěv provádí ve spolupráci s oddělením vězeňské a justiční stráže kmenový vychovatel odsouzených. Odsouzený má během kalendářního měsíce nárok na 3 hodiny návštěv. V rámci kázeňské pravomoci může být odsouzenému udělena kázeňská odměna Mimořádné zvýšení doby trvání návštěv až po dobu pěti hodin v měsíci. O tento druh kázeňské odměny je z řad odsouzených velký zájem.

Dalším pro odsouzené motivačním činitelem mající vliv na plnění programu zacházení jsou možnosti návštěv bez zrakové a sluchové kontroly, které lze ve Věznici Kynšperk jako jedné z mála realizovat. Tyto návštěvy probíhají bez přítomnosti zaměstnanců věznice v místnostech, za tímto účelem zřízených, a připomínají domácí prostředí. Realizování této návštěvy povoluje ředitel věznice pouze odsouzeným, kteří jsou dlouhodobě kladně hodnoceni a mají pozitivní přístup k plnění programu zacházení.

V případě, že odsouzený nemá dlouhodobě kontakt s rodinou nebo nelze realizovat návštěvy, může mu být povoleno použití telefonu ke kontaktu s rodinou. V posledních letech se tento trend zvyšuje a je pozitivně vnímám jak odsouzenými, tak vězeňskou službou, kdy došlo k úbytku nelegálně držených mobilních telefonů odsouzenými.

Na oblast utváření vnějších vztahů se podílejí i samotní výchovní pracovníci, kteří s odsouzenými realizují extramurální aktivity. Jedná se o všechny činnosti odsouzených, které se realizují mimo věznici. Jejím cílem je upevnění rodinných vazeb, přivykání na prostředí mimo věznici a získávání dovedností při řešení obvyklých situací v občanském životě. Mají za cíl bezproblémové začlenění odsouzených po propuštění na svobodu. Za doprovodu zaměstnanců věznice může jít například o vycházku v přírodě, návštěvu kina, bazénu, sportovního utkání apod.

Bez doprovodu zaměstnanců je to pak umožnění opuštění věznice v souvislosti s návštěvou a jako nejvyšší druh kázeňské odměny pak přerušení výkonu trestu. Potřebu těchto aktivit si v posledních letech uvědomuje Vězeňská služba ČR stále silněji a tak i ve Věznici Kynšperk nad Ohří došlo v posledních letech k velkému zvýšení takto udělených opuštění věznice.

Počty udělených povolení opuštění věznice v souvislosti s návštěvou a přerušení výkonu trestu ve Věznici Kynšperk v letech 2009 – 2011

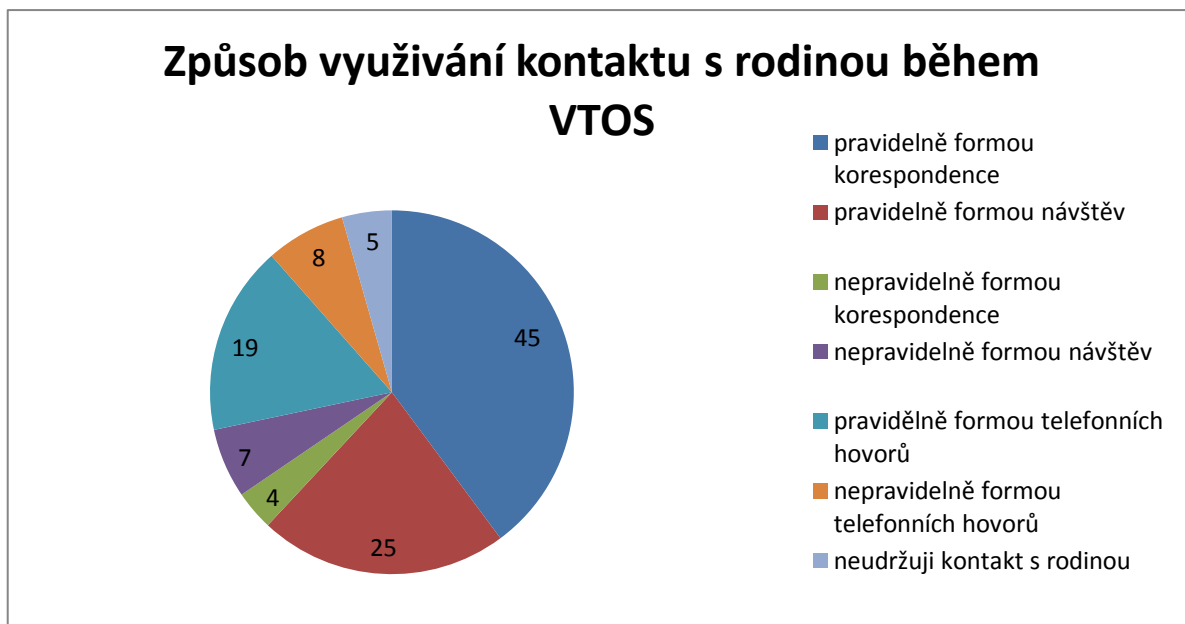
	2009	2010	2011
Počet odsouzených k 31.12.	762	822	1022
Opuštění věznice v souvislosti s návštěvou	31	30	65
Přerušení výkonu trestu	50	95	135

Tab. č. 8 Počty extramurálních aktivit ve Věznici Kynšperk v letech 2009-2011

K poměru odsouzených, kteří se ve Věznici Kynšperk nacházeli je patrný zvyšující se trend v udělování povolení opuštění věznice jak v souvislosti s návštěvou, tak přerušení výkonu trestu odnětí svobody. Toto je pozitivní především pro bezproblémový návrat odsouzených po výkonu trestu do civilního života.

Na otázky 12-13 týkající se kontaktu odsouzených s rodinou odpovídali odsouzení takto:

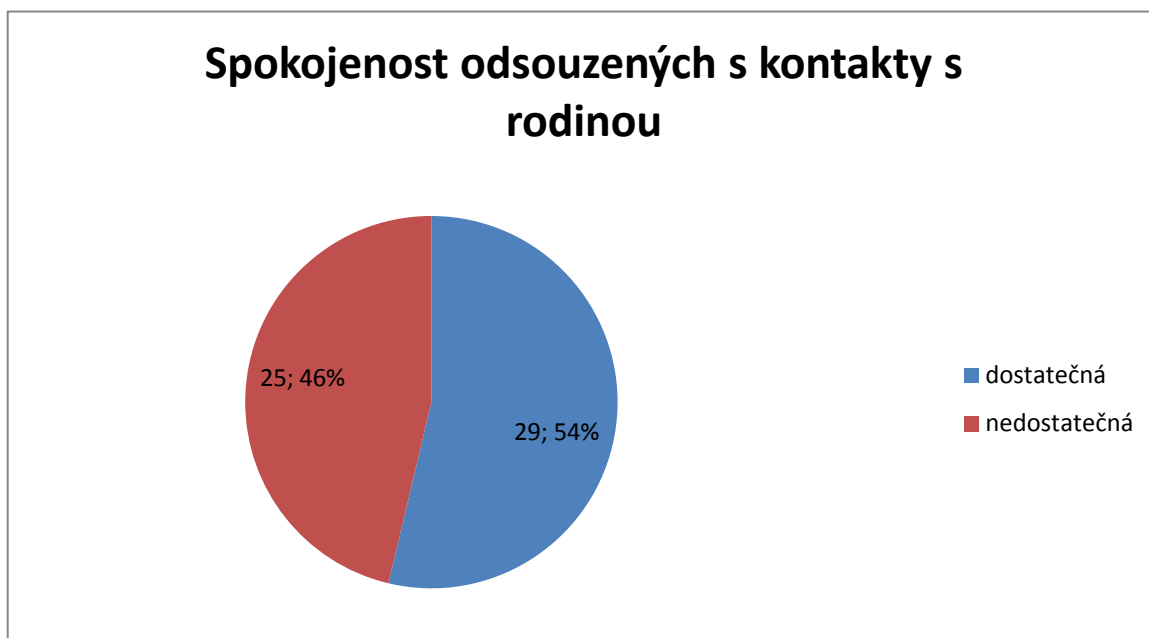
- 12. Udržujete během VTOS kontakt se svou rodinou? (Můžete uvést i více odpovědí)**
- a) Pravidelně formou korespondence
 - b) Pravidelně formou návštěv
 - c) Nepravidelně formou korespondence
 - d) Nepravidelně formou návštěv
 - e) Pravidelně formou telefonních hovorů
 - f) Nepravidelně formou telefonních hovorů
 - g) Neudržuji kontakt s rodinou

Graf č. 13 Využívání kontaktu odsouzenými s rodinou během VTOS

13. Jeví se Vám možnost kontaktu s rodinou jako

- a) Dostatečná
- b) Nedostatečná

Graf č. 14 Spokojenost odsouzených s kontakty s rodinou

Z šetření vyplynulo, že většina dotazovaných odsouzených jako hlavní kontakt využívá formu korespondence, na druhém místě návštěvy a poté telefonní hovory. Pět z dotazovaných odsouzených uvedlo, že kontakt neudržuje s nikým. Je to téměř 10%

z respondentů a není zanedbatelný. Těmto odsouzeným by se měla věnovat péče především ze stran sociálních pracovníků, vzhledem k tomu, že u těchto odsouzených hrozí bezdomovectví a tím riziko opakované recidivy. Počty odsouzených, kteří hodnotili možnost kontaktu s rodinou, jsou téměř vyrovnané. Nespokojeni s kontaktem s rodinou jsou především odsouzení, kteří mají rodinu ve velké vzdálenosti od věznice. Tito jako doplnění uváděli, že pro rodiny dojíždět každý měsíc za odsouzenými na návštěvy je časově a finančně náročné.

3.4.3 Závěry šetření k cíli č. 1

Cílem šetření č. 1 bylo analyzovat nabídky aktivit programu zacházení ve Věznici Kynšperk nad Ohří. Z tohoto šetření vyplynulo, že ve Věznici Kynšperk nad Ohří se realizují veškeré aktivity v souladu s penologickými požadavky.

V **oblasti pracovních aktivit** bylo zjištěno, že Věznice Kynšperk zaměstnávala k 31.12.2011 36,4% odsouzených. Tato skutečnost není z pohledu úspěšné resocializace příznivá. Práce, jak již bylo uvedeno, má významný výchovný účinek a její nedostatek vede odsouzené k prizonizaci, nudě a ztrátě získaných pracovních dovedností z doby na svobodě. Pozitivní se jeví neustálá snaha vedení věznice o získávání nových pracovních míst pro odsouzené, ať již uvnitř areálu, tak i mimo její areál. Dalším pozitivním zjištěním bylo, že odsouzení jsou zaměstnáváni bez rozdílu předchozí pracovní zkušenosti a pracovní jsou zařazováni jak odsouzení, kteří před nástupem do výkonu trestu pracovali, tak i ti, kteří byli bez pracovních návyků.

V **oblasti vzdělávacích aktivit** věznice odsouzeným nabízí jak vzdělávací aktivity realizované samotnými výchovnými pracovníky, tak rekvalifikační kurzy realizované ve spolupráci s autorizovanými civilními subjekty. Na vzdělávání odsouzených se ve věznici zaměřují především speciální pedagogové, kteří mají dostatečné vzdělání a pod jejichž vedením je výuka vedena podle pedagogických metod a zásad. I v této oblasti se jeví pozitivem probíhající jednání ze strany vedení věznice a SOU v Kynšperku nad Ohří o možnosti výuky nejen rekvalifikačních kurzů, ale i nižšího středního odborného vzdělání. Vzhledem k tomu, že téměř 50% odsouzených má pouze ukončené základní vzdělání, bylo by to velmi přínosné. Nejen, že by odsouzení získali nové vědomosti a dovednosti, ale snížily by

se tak i negativní vlivy v důsledku uvěznění a čas strávený ve věznici by se stal smysluplnějším.

Speciálně výchovné aktivity realizované ve Věznici Kynšperk nad Ohří mají za úkol bezproblémový návrat odsouzených do civilního života, změnu chování a uvědomění si nebezpečnosti chování odsouzených. Množství a charakter vykonávaných činností s odsouzenými, podle mého názoru, odpovídá potřebám odsouzených.

Rovněž **volnočasovým aktivitám** je ze strany výchovných pracovníků, a to především vychovatelů, věnována pozornost. Ve věznici se realizují nejrůznější volnočasové aktivity. Kromě sportovních aktivit, které využívá, ať již pravidelně či nepravidelně, téměř 70% odsouzených, jsou ve věznici realizovány i nejrůznější rukodělné, pěstitelské, chovatelské a kulturní aktivity. Bohužel však jejich množství a četnost konání neodpovídá potřebám odsouzených ani samotných pedagogických pracovníků. Důvodem je nedostatek finančních prostředků na pomůcky a materiál, prostorové zabezpečení rovněž není dostatečné a především nedostatek času výchovných pracovníků, kteří jak sami uvedli, věnují nejvíce času administrativě.

I v **oblasti utváření vnějších vztahů** Věznice Kynšperk nad Ohří postupuje dle nejnovějších penologických poznatků. Potřeba pozitivní vazby s vnějším světem je pro odsouzené pro jejich bezproblémový přechod velice důležitá a to si uvědomují i pracovníci vězeňské služby. Jedná se o umožňování odsouzeným telefonického kontaktu s rodinou v případě potřeby, čtenější opouštění věznice za doprovodu věznic k nejrůznějším kulturním, sportovním i speciálně výchovným aktivitám. Dále jak z šetření vyplynulo, zvýšil se v posledních dvou letech tj. v roce 2010 a 2011 i počet ředitelem věznice udělených kázeňských odměn a to opouštění věznice v souvislosti s návštěvou a přerušení výkonu trestu.

3.4.4 Závěry šetření k cíli č. 2

Cílem šetření č. 2 bylo zjistit, jak hodnotí nabízené aktivity samotní odsouzení umístěný ve Věznici Kynšperk nad Ohří.

V oblasti **pracovních aktivit** bylo zjištěno, že odsouzení možnost zaměstnání ve věznici vnímají jako nedostatečnou. Téměř 83% respondentů uvedlo, že se jim nabídka pracovních aktivit jeví jako nedostatečná. V neprospěch věznice odpovídali jak odsouzení,

kteří byli v době šetření pracovně zařazeni, tak i odsouzení, kteří jsou ve věznici zařazeni jako nepracující. Z dalšího šetření dále vyplývá, že ačkoliv pouze 41% odsouzených před nástupem do výkonu trestu trvale pracovalo, nedostatek nabízené práce vnímá 83% dotázaných. Potřeba práce ze strany odsouzených se tak může jevit jako pozitivní změna.

V **oblasti vzdělávacích aktivit** bylo ze stran odsouzených zjištěno, že téměř 81% odsouzených by ve věznici rádo absolvovalo některý z rekvalifikačních kurzů, které jsou v současné době nabízeny. Kapacita v důsledku finančních možností věznice je však omezena a tak větší část odsouzených nemůže být v této oblasti uspokojena. I z tohoto šetření pak vyplývá, že odsouzení vnímají potřebu smysluplně vyplnit čas ve věznici k osobnímu rozvoji a získání nových pozitivní znalostí a dovedností.

V oblasti **speciálně výchovných aktivit** jsem se zaměřila především na zjištění využívání možnosti samoobslužných aktivit. V této oblasti bylo zjištěno, že 72% odsouzených využívá možnosti, které jim věznice nabízí a vítají možnost praní, žehlení, vaření a dalších samoobslužných aktivit.

Volnočasové aktivity realizované ve věznici pak odsouzení hodnotili ve dvou oblastech. První otázky se týkaly sportovních aktivit, kdy z tohoto šetření vyplynulo, že 82% dotazovaných před nástupem sportovalo, ať již pravidelně či nepravidelně, ve věznici pak došlo k poklesu a sportovním aktivitám se věnuje 73% odsouzených. Jako dostatečnou pak hodnotili nabídku sportovních aktivit odsouzení v 34% a 66% jako nedostatečnou. Na otázky týkající se ostatních volnočasových aktivit odsouzení rovněž odpovídali v neprospěch věznice, kdy 66% dotázaných hodnotí volnočasové aktivity jako nedostatečné.

V **oblasti utváření vnějších vztahů** odsouzení hodnotili možnost kontaktu s rodinou. Šetřením bylo zjištěno, že 54% respondentů se možnost kontaktu s rodinou jeví jako dostatečná. Většina z dotazovaných využívá ke kontaktu s rodinou korespondenci a návštěvy ve věznici, nezanedbatelné je i využívání telefonních hovorů. V průběhu šetření pak 10% uvedlo, že kontakt s rodinou neudržují žádný.

3.4.5 Doporučení pro zkvalitnění výchovné praxe ve Věznici Kynšperk nad Ohří

Věznice Kynšperk nad Ohří disponuje kvalifikovaným personálem, který svou práci vnímá jako narovnání vztahů mezi klienty a společností. Především počet vychovatelů však neodpovídá potřebám věznice tak, aby byly realizovány veškeré aktivity v množství a četnosti,

kteřé by byly pro úspěšný resocializační proces potřeba s odsouzenými vykonávat. Nízký počet vychovatelů má za následek jejich administrativní přetíženosť na úkor přímé výchovné činnosti s odsouzenými. Počet vychovatelů, tak aby byly zajištěny veškeré aktivity podle potřeb, by měl odpovídat ustanovení § 2 ods. 2 Vyhlášky 345/ 1999, kterou se vydává řád výkonu tretu odnětí svobody, kde je stanoveno, že „ Jednomu vychovateli je svěřeno do péče zpravidla nejvýše 20 odsouzených.“

Dalším nedostatkem ve věznicí je nedostatek pracovních příležitostí pro odsouzené. Tento stav je však společný pro všechny věznice v České republice. Nabídka volných prostor k realizaci podnikatelské činnosti, a tím možnost zaměstnání vězněných osob, prostřednictvím regionálních novin a internetových stránek věznice, které věznice využívají, sice přinesla nová pracovní místa pro odsouzené, ale stále je nedostatečná. Aktivní inzerování s nabídkou volných prostor a poměrně levné pracovní síly jsou tak stále aktuální. Odsouzené, kteří nejsou zaměstnání pak zaměstnat smysluplnou činností a to například v rámci brigádnické činnosti formou prací pro věznici, jakými je úklid a estetizace areálu věznice a ubytoven, vzdělávacími aktivitami, které přispějí k rozvoji jejich osobnosti a volnočasovými aktivitami.

V poslední řadě bych pak chtěla upozornit na nedostatek kroužkových místností k realizaci vzdělávacích a volnočasových aktivit. Pokud dojde ke snížení počtu umístěných odsouzených a uvolnění ubytovacích prostor, vyčlenit tento prostor právě na místnosti k realizování výše uvedených aktivit.

4. Závěr

Cílem této práce bylo zjistit, zda Věznice Kynšperk nad Ohří realizuje dostatečné množství aktivit programu zacházení tak, aby byly v souladu s výchovnými požadavky směřujícími k resocializaci odsouzených a vyhovovaly svým rozsahem samotným odsouzeným za dostatečného počtu kvalifikovaného výchovného personálu.

Aby se tohoto cíle dosáhlo, bylo nejprve potřeba popsat a objasnit teoretická východiska související s problematikou resocializace odsouzených. Teoretická část diplomové práce se skládá ze šesti kapitol. První kapitola se v krátkosti věnuje vývoji pojetí trestu a trestání, druhá kapitola pak důležitým zákonným opatřením, na jejichž základě je výkon trestu uskutečňován. Třetí kapitola pojednává o potřebě znalosti osobnosti pachatelů trestných činů, kdy na základě jejich poznatků výchovní pracovníci přizpůsobují svou práci tak, aby proces resocializace byl co nejúčinnější. Čtvrtá kapitola se zabývá výchovnému procesu ve věznicích, jeho fázemi a specifickými. V páté kapitole je popsán program zacházení jako speciální metody zacházení s odsouzenými, kdy komplexem pracovních, vzdělávacích, zájmových, speciálně výchovných aktivit a oblasti utváření vnějších vztahů by mělo u odsouzených dojít k pozitivní změně v chování a následnému bezproblémovému přechodu do civilního života. Šestá kapitola se věnuje práci výchovných pracovníků, jejich kompetencemi a popisem jednotlivých profesí, podílejících se na resocializaci odsouzených.

Na základě těchto teoretických východisek pak bylo ve Věznici Kynšperk nad Ohří provedeno šetření s výše uvedeným cílem. Dílčími cíli bylo analyzovat nabídky aktivit programu zacházení ve Věznici Kynšperk nad Ohří, získat hodnocení nabízených aktivit samotnými odsouzenými umístěnými ve Věznici Kynšperk nad Ohří a zhodnotit personální zabezpečení výchovnými pracovníky Věznice Kynšperk nad Ohří. Všech těchto cílů bylo dosaženo. Z šetření vyplynulo, že ve Věznici Kynšperk nad Ohří jsou realizovány veškeré aktivity v souladu s penologickými poznatky, jejich množství však neodpovídá potřebám jak z pohledu penologického, tak z pohledu odsouzených.

Především v oblasti pracovních aktivit se nedaří zajistit zaměstnání většině odsouzeným, kdy k datu šetření bylo zaměstnáno pouze 36,4% odsouzených. Tuto skutečnost pak negativně vnímají i dotazovaní odsouzení, kteří hodnotili nabídku pracovních aktivit v 83% jako nedostatečnou.

V oblasti vzdělávacích aktivit pak bylo zjištěno, že téměř 50% respondentů má ukončené pouze základní vzdělání a možnost dalšího vzdělávání by uvítalo 81% dotazovaných. Nabízené vzdělávací aktivity tak neodpovídají potřebám, přestože se ve Věznici Kynšperk nad Ohří realizují pravidelně rekvalifikační kurzy. Kapacita a četnost rekvalifikačních kurzů však závisí na přidělených finančních prostředcích a těch je stále nedostatek. Pozitivem se jeví probíhající jednání mezi Vězeňskou službou ČR a SOU v Kynšperku nad Ohří o možnosti výuky nižšího středního odborného vzdělání.

Realizované volnočasové aktivity rovněž neodpovídají ve svém množství potřebám jak z pohledu penologického, tak z pohledu odsouzených. Bylo zjištěno, že kromě sportovních aktivit, kterých se účastní 73% odsouzených, jsou volnočasové aktivity zajištěny pouze pro 50% odsouzených a to pouze v trvání dvou hodin 1x týdně. Tento stav je dán nejen nedostatkem finančních prostředků na materiál a nedostatkem prostoru k realizaci aktivit, ale především nedostatkem vychovatelů, kteří tuto činnosti s odsouzenými zpravidla vykonávají.

Zbývající aktivity programu zacházení, kterými jsou speciálně výchovné aktivity a oblast utváření vnějších vztahů, jsou hodnocena kladně. Zejména v oblasti utváření vnějších vztahů došlo v posledních dvou letech ve Věznici Kynšperk nad Ohří k výraznému zvýšení kázeňských institutů, jakými jsou povolení opuštění věznice v souvislosti s návštěvou a přerušování výkonu.

Dále bylo zjištěno, že Věznice Kynšperk nad Ohří disponuje kvalifikovanými výchovnými pracovníky, kteří svou činnost vnímají jako pomoc odsouzeným, přesto však jejich počet neodpovídá kapacitě umístěných odsouzených a hlavní jejich činností je administrativa na úkor přímé výchovné činnosti.

Ze závěrů dílčích cílů tak vyplývá, že Věznice Kynšperk nad Ohří nerealizuje dostatečné množství aktivit programu zacházení v souladu s výchovnými požadavky na úspěšnou resocializaci především v oblasti pracovních, vzdělávacích a volnočasových. Dostatečné množství pak realizuje v oblasti utváření vnějších vztahů a v sociálně pedagogických aktivitách. Svým rozsahem pak nevyhovují ani odsouzeným, kteří nedostatky vidí rovněž v oblasti pracovních, vzdělávacích a volnočasových aktivitách. Zároveň množství vychovatelů neodpovídá požadavkům na přímou výchovnou činnost.

Na základě těchto skutečností, bylo Věznici Kynšperk nad Ohří doporučeno především zvýšení počtu vychovatelů, kteří se na přímé činnosti s odsouzenými podílí tak, aby mohli většinu času věnovat přímé pedagogické činnosti s odsouzenými a to

prostřednictvím vzdělávacích a volnočasových aktivit. A dále se pokusit o zajištění práce pro většinu odsouzených.

Jak je již uvedeno v úvodu této diplomové práce. Po přečtení této diplomové práce by měl čtenář získat alespoň základní přehled o aktivitách, pedagogických metodách a postupech, které pedagogičtí pracovníci uplatňují vůči lidem, kteří svým jednáním a chováním překračují zákonné normy. Zjištěné poznatky z provedeného šetření by měli pomoci pedagogickým pracovníkům, a to nejen ve Věznici Kynšperk nad Ohří, ale v rámci celé Vězeňské služby České republiky.

Seznam použitých zdrojů

- ČERNÍKOVÁ, Vratislava, et al. *Sociální ochrana. Terciální prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk s.r.o., 2008. 244 s. ISBN 978-80-7380-138-0
- ČERNÍKOVÁ, Vratislava; SEDÁČEK, Vojtěch. *Základy penologie pro policisty*. Praha : Policejní akademie České republiky, 2002. 147 s.
- ČÍRTKOVÁ, Ludmila., *Forenzní psychologie*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk s.r.o, 2004. 431 s. ISBN 80-86473-86-4
- FISCHER, Slavomil; ŠKODA, Jiří. *Sociální patologie. Analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů*. Praha: Grada Publishing, a.s. 2009. s. 224. ISBN 978-80-247-2781-3
- FISCHER, Slavomil; ŠKODA, Jiří. *Speciální pedagogika*. Praha: Nakladatelství TRITOR, 2008. 205 s. ISBN 978-80-7387-014-0
- HÁLA, Jaroslav. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2005. 183 s. ISBN 80-86708-05-05
- HAVRDOVÁ, Zuzana. *Kompetence v praxi sociální práce*. Praha: Osmium, 1999. 195 s. ISBN 80-902081-8-5
- HENDRYCH, Igor. *Vybrané kapitoly z penologie*. Opava: Slezská univerzita v Opavě, 2010. 71s. ISBN 978-80-7248-574-1
- HRADEČNÁ, Marie a kolektiv. *Vybrané problémy sociální pedagogiky*. Praha: Karolinum, 1995. 89 s. ISBN 80-7184-015-7
- KOPŘIVA, Karel. *Lidský vztah jako součást profese: psychoterapeutické kapitoly pro sociální, pedagogické a zdravotnické profese*. Praha: Portál, 1997. 152 s. ISBN 80-7178-150-9
- KRAUS, Bohuslav. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008. 216 s. ISBN 978-80-7367-383-3

- KRAUS, Bohuslav, POLÁČKOVÁ, Věra., et al. *Člověk-prostředí-výchova. K otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido-edice pedagogické literatury, 2001. 199 s. ISBN 80-7315-004-2
- MATOUŠEK, Oldřich., a kol. *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál, 2003. 384 s. ISBN 80-7178-548-2
- MATOUŠEK, Oldřich.; KROFTOVÁ, Andrea. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 2003. 344s. ISBN80-7178-771-X
- NETÍK, Karel; NETÍKOVÁ, Daria; HÁJEK, Stanislav. *Psychologie v právu. Úvod do forenzní psychologie*. 1. vydání. Praha : C.H.Beck, 1997. 140 s. ISBN 80-7179-177-6
- NOVOTNÝ, Oto; ZAPLETAL, Josef; a kol.. *Kriminologie*. Praha: ASPI, 2004. ISBN 80-7357-026-2
- PÁVKOVÁ, Jiřina; a kol.. *Pedagogika volného času : teorie, praxe a perspektivy výchovy mimo vyučování a zařízení volného času*. Praha: ortál, 2008. 224 s. ISBN 978-80-7367-423-6
- PELIKÁN, Jiří. *Základy empirického výzkumu pedagogických jevů* . Praha : Karolinum, 2007. 270 s. ISBN 978-80-7184-569-0
- PRŮCHA, Jan. *Přehled pedagogiky: úvod do studia oboru*. Praha: Portál, 2000. 272 s. ISBN 80-7178-399-4
- PRŮCHA, Jan; WALTEROVÁ, Eliška; MAREŠ, Jiří. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 1995. 292 s. ISBN 80-7178-029-4
- SLOMEK, Zdeněk. *Speciální pedagogika - etopedie*. České Budějovice: Zdravotně sociální fakulta Jihočeské univerzity v Č. Budějovicích, 2006. 43 s.
- STANKOWSKI, Adam. *Etopedie. Úvod do resocializační pedagogiky*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě. Pedagogická fakulta, 2003. 57 s. ISBN 80-7042-257-2
- ŠTĚRBA, Vladislav. *Penologie*. Praha: ARMEX PUBLISHING s.r.o., 2007. 110 s. ISBN 978-80-86795-48-5

ÚLEHLA, Ivan. *Umění pomáhat. Učebnice metod sociální praxe*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1996. 128 s. ISBN 80-85850-69-9

VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese: variabilita a patologie lidské psychiky*. Praha: Portál, 2002. 444 s. ISBN 80-7178-678-0

ZEHR, H. (2003). *Úvod do restorativní justice*. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2003. 48 s., ISBN 80-902998-1-4

Internetové zdroje

<http://www.vscr.cz/veznice-kynsperk-nad-ohri78/vykon-vezenstvi-1029/co-ceka-odsouzeneho-po-nastupu-5999>

Ostatní zdroje

České vězeňství, 2/2011

Kriminalistika, 3/2004

Vězeňská služba ČR, Evropská vězeňská pravidla

Vězeňská služba ČR, Koncepce rozvoje českého vězeňství do roku 2015

Vězeňská služba ČR, Nařízení generálního ředitele č. 16/1999

Vyhláška ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších změn

Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody

Použité zkratky:

VTOS – výkon trestu odnětí svobody

VS ČR – Vězeňská služba České republiky

Seznam tabulek a grafů

Tab. č. 1 Vzdělanost odsouzených

Tab. č. 2 Počty odsouzených vzdělávajících se v roce 2011 ve SOU VS ČR

Tab. č. 3 Počty odsouzených připadající na jednoho odborného zaměstnance

Tab. č. 4 Časová náročnost jednotlivých pracovních činností vychovatelů

Tab. č. 5 Chápání práce vychovatelů jako pomoc odsouzeným

Tab. č. 6 Pracovní zařazení odsouzených ve Věznici Kynšperk

Tab. č. 7 Vzdělávací aktivity realizované ve Věznici Kynšperk v roce 2011

Tab. č. 8 Počty extramurálních aktivit ve Věznici Kynšperk v letech 2009-2011

Graf č. 1 Pracovní zařazení odsouzených před nástupem do VTOS

Graf č. 2 Pracovní zařazení ve VTOS odsouzených, kteří před nástupem do VTOS trvale nepracovali

Graf č. 3 Pracovní zařazení ve VTOS odsouzených, kteří před nástupem do VTOS trvale pracovali

Graf č. 4 Hodnocení nabídky práce

Graf č. 5 Nejvyšší dosažené vzdělání odsouzených

Graf č. 6 Zájem odsouzených o rekvalifikační kurzy

Graf č. 7 Využívání možnosti samoobslužných aktivit odsouzenými

Graf č. 8 Sportovní aktivita odsouzených před nástupem do VTOS

Graf č. 9 Sportovní aktivita odsouzených ve VTOS

Graf č. 10 Hodnocení nabídky sportovních aktivit ve věznici odsouzenými

Graf č. 11 Účast odsouzených ve volnočasových aktivitách (mimo sportovních)

Graf č. 12 Hodnocení nabídky volnočasových aktivit (mimo sportovních) ve věznici odsouzenými

Graf č. 13 Využívání kontaktu odsouzenými s rodinou během VTOS

Graf č. 14 Spokojenost odsouzených s kontakty s rodinou

Seznam příloh

Příloha č. I – Činnost Probační a mediační služby

Příloha č. II – Úkoly Vězeňské služby České republiky

Příloha č. III – Ukázka komplexní zprávy o odsouzeném

Příloha č. IV – Dotazník pro odsouzené

Příloha č. V – Schéma strukturovaného rozhovoru

Činnost Probační a mediační služby

Probační a mediační služba vykonává dle § 4 z.č. 257/2000 Sb. mimo jiné tyto činnosti:

- vytváří předpoklady k tomu, aby věc mohla být ve vhodných případech projednána v některém ze zvláštních druhů trestního řízení, nebo mohl být uložen a vykonán trest nespojený s odnětím svobody, anebo vazba byla nahrazena jiným opatřením. Za tím účelem poskytuje obviněnému odborné vedení a pomoc, sleduje a kontroluje jeho chování a spolupracuje s rodinným a sociálním prostředím, ve kterém žije a pracuje, s cílem, aby v budoucnu vedl řádný život. A to zejména tím, že:

- obstarává podklady k osobě obviněného a jeho rodinnému i sociálnímu zázemí,
- vytváří podmínky pro rozhodnutí o podmíněném zastavení trestního stíhání, nebo pro schválení narovnání, zejména projednání a uzavření dohody mezi obviněným a poškozeným o náhradě škody nebo o vydání bezdůvodného obohacení, nebo dohody o narovnání, případně podmínek pro další takové procesní postupy či tresty nespojené s odnětím svobody,
- vykonává dohled nad chováním obviněného v případech, kdy bylo rozhodnuto o nahrazení vazby probačním dohledem,
- vykonává dohled nad chováním obviněného v případech, kdy byl dohled uložen, ve sledování a kontrole obviněného v průběhu zkušební doby, v kontrole výkonu dalších trestů nespojených s odnětím svobody, včetně trestu obecně prospěšných prací, ve sledování výkonu ochranných opatření,
- sleduje a kontroluje chování odsouzeného v průběhu zkušební doby v případech, kdy bylo rozhodnuto o podmíněném propuštění odsouzeného z výkonu trestu odnětí svobody.
- pomáhá při odstraňování následků trestného činu poškozeným a dalším osobám dotčeným trestným činem.
- věnuje zvláštní péči mladistvým obviněným a obviněným ve věku blízkém věku mladistvých, přispívá k ochraně práv osob poškozených trestnou činností a ke koordinaci sociálních a terapeutických programů práce s obviněnými, zejména jde-li o mladistvé a uživatele omamných a psychotropních látek.
- podílí se na prevenci trestné činnosti

Úkoly Vězeňské služby České republiky

Vězeňská služba v rámci své činnosti plní tyto úkoly:

- spravuje a střeží vazební věznice, věznice a ústav pro výkon zabezpečovací detence a odpovídá za dodržování zákonem stanovených podmínek výkonu vazby a výkonu trestu odnětí svobody a výkonu zabezpečovací detence,

- střeží, předvádí a eskortuje osoby ve výkonu vazby, ve výkonu trestu odnětí svobody a ve výkonu zabezpečovací detence,

- prostřednictvím programů zacházení soustavně působí na osoby ve výkonu trestu odnětí svobody a obdobně i na některé skupiny osob ve výkonu vazby s cílem vytvořit předpoklady pro jejich řádný způsob života po propuštění,

- provádí výzkum v oboru penologie a využívá jeho výsledky a vědecké poznatky při výkonu vazby a při výkonu trestu odnětí svobody,

- zajišťuje pořádek a bezpečnost v budovách soudů, státních zastupitelství a ministerstva spravedlnosti a v jiných místech jejich činnosti a v rozsahu stanoveném tímto zákonem zajišťuje pořádek a bezpečnost při výkonu pravomoci soudů a státních zastupitelství,

- vytváří podmínky pro pracovní a jinou účelnou činnost osob ve výkonu vazby, ve výkonu trestu odnětí svobody a ve výkonu zabezpečovací detence,

- provozuje hospodářskou činnost za účelem zaměstnávání osob ve výkonu trestu odnětí svobody, případně i osob ve výkonu vazby,

- vede evidenci osob ve výkonu vazby, ve výkonu trestu odnětí svobody a ve výkonu zabezpečovací detence na území České republiky,

- plní úkoly, které pro ni vyplývají z vyhlášených mezinárodních smluv, k jejichž ratifikaci dal Parlament České republiky souhlas a jimiž je Česká republika vázána,

- zabezpečuje vzdělávání příslušníků a zaměstnanců Vězeňské služby, které provádí Institut vzdělávání a vzdělávání osob ve výkonu vazby a ve výkonu trestu odnětí svobody, které provádí Střední odborné učiliště Vězeňské služby,

- poskytuje zdravotní péči osobám ve výkonu vazby, ve výkonu trestu odnětí svobody, ve výkonu zabezpečovací detence a příslušníkům a zaměstnancům Vězeňské služby; v případě potřeby zabezpečuje specializovanou zdravotní péči v mimovězeňských zdravotnických zařízeních,

- prošetřuje vlastními pověřenými orgány trestnou činnost příslušníků Vězeňské služby; ve spolupráci s Policií České republiky se podílí na předcházení a odhalování trestné činnosti osob ve výkonu vazby, ve výkonu trestu odnětí svobody a ve výkonu zabezpečovací detence,

- plní další úkoly podle zvláštních předpisů (ZVTOS,1999)

Komplexní zpráva o odsouzeném

Psychologické posouzení odsouzeného

Použité metody : TIP; Baum t. Hand t.; pozorování; rozhovor; studium spisové dokumentace

Psychologická klasifikace: psychologická diagnóza

Popis situace

- *relevantní poznatky z pozorování,*
- *významná anamnestická data a jejich souvislosti s trestnou činností,*
- *popis osobnosti orientovaný na intelektové schopnosti, emoční stabilitu, hodnotovou orientaci, motivační činitele chování aj. – a jejich souvislost s trestnou činností,*
- *analýza postoje k trestné činnosti, přijetí viny.*

Odsouzený je svobodný, má vyživovací povinnost k šestiletému synovi. Fakticky žil s přítelkyní, syna má z dřívějšího vztahu. Do sedmi let vyrůstal u matky, poté byl předán otci, kde docházelo k neshodám s nevlastní matkou. Navazovala ústavní péče v dětském domově a následně do sedmnácti let v diagnostickém ústavu. Odsouzený utekl do zahraničí. Otec zemřel, s matkou bez kontaktů, nemá sourozence. Po osmém ročníku ZŠ se snažil vyučit v SOU stavebního zaměření, učiliště však nedokončil. Od 18-ti let je víkendovým, údajně nepravidelným, uživatelem pervitinu žilou, pije alkohol, kouří. Psychickou zátěž neguje, sebepoškozovací sklony také. Nikdo z rodiny nebyl ve VTOS. Jmenovaný byl šestkrát soudně trestán a vykonává první VTOS.

Z psychodiagnostických výstupů:

V testové situaci skupinového vyšetření spolupracující, rychlý, křehčího fysis při menším vzrůstu, schopen soustředění. Zadaním rozuměl a instrukcím se podřídil bez výhrad. Píše tiskací formou, písmo tvarově málo konzistentní, rukopis nevyzrálý. Základní zkouška mentální schopnosti názorově celostního myšlení aktuálně naznačuje pásmo vyššího průměru v rychlém tempu. I vystupování jmenovaného naznačuje jeho poměrně solidní mentální úroveň. Je komunikativní, myšlení sourodé, orientovaný, spolehlivě uvažující. Má oční vadu od narození, subjektivně netrpí s tím souvisejícími častými obtížemi, připouští ale, že by měl být pod dohledem lékařů. Ve formálním vztahu je s to korigovat své chování, vystupuje optimisticky. Osobnostně se jeví jako typ méně zralý s projevy nespolehlivosti, rozvolněnosti vůči povinnostem dle vlastní sebereflexe bez vazby na důsledky. Sám tyto skutečnosti připouští, ztotožňuje se s označením „zamrzlé puberty“. Potýká se nyní, mimo jiné, s následky týkajícími se potomka z nezralého partnerského vztahu z období rané zletilosti. Jeho dosavadní životní scénář byl modifikován skutečností rozpojení jeho rodinných primárních vazeb.

Celkově osobnost nezralá, přesto mentálně relativně zdatná, i když výchovně a vzdělanostně zanedbaná. I fyzicky působí mladším dojmem, náleží k subtilnějším typům.

Vinu a trest akceptuje, nezpochybňuje odsouzení. Obává se pouze o nárůst alimentárního dluhu, není s to se situací vypořádat sám, nyní ve VTOS o to hůře. Uvědomuje si reálnou hrozbu navýšení trestu o přeměnu podmíněných trestů. Zachovává si racionální náhled.

Motivace k řešení (je si svých problémů vědom, vnímá je správně, chce je řešit, umí je řešit, celková míra odhodlání řešit situaci).

Budoucnost vnímá nejistě, nemá vybudované pevnější zázemí ve vztazích, nemá se kam vrátet, na podporu druhých se nemůže spoléhat. Jedinou kontaktní osobou mu je přítelkyně. Chtěl by se vrátit do výrobního družstva, kde pracoval před VTOS.

Zhodnocení možných rizik a potřeb; doporučení (k Programu zacházení, potřebě speciálního zacházení, pracovnímu zařazení, upozornění na nebezpečnost jednání odsouzeného atd.).

Jedná se nadále o sociálně zvýšeně ohroženého jedince bez solidnějších psychosociálních vazeb. Riziko bezdomoveckého života je víceméně reálnou hrozbou. Disponuje přesto dostačující rozumovou výbavou pro uplatnění se na trhu práce, bude však potřebná odborná asistence v zapojování se do života po VTOS. Zdánlivě se uměl o sebe postarat v zahraničí...

Doporučení k programu zacházení a event. potřebě speciálního zacházení (zařazení do speciálně výchovných aktivit či specializovaného oddělení):

Ubytovat mezi pruvěžněné, podal žádost do BZ.

Standardní zacházení, tlak na disciplinovanost, podřizování se autoritě, respektování norem, zpevňování sebenáhledu, učit řešit zátěže, podpořit rozvoj osobnostních kompetencí a sebenáhledu. Pracovně zařadit - možné vnější pracoviště.

Pedagogické posouzení odsouzeného

Použité metody: pozorování, dotazník, rozhovor

Kriminální anamnéza

Odsouzený byl dosud 6x odsouzen (krádeže v hypermarketu, neplacení výživného, krádeže, porušování domovní svobody)

Motivace k řešení

Trest odnětí svobody přijímá. Problém vidí umístěním do výkonu trestu v neschopnosti placení výživného, ačkoliv za to byl již odsouzen. Rád by z toho důvodu pracoval. Také má obavu o vztah s přítelkyní, zda vydrží a bude se mít po výkonu trestu kam vrátit. V opačném případě bude nucen řešit situaci se sociální pracovníci.

Perspektiva s náhledem

Naznačeny neurotické tendence. Vylučuje možnost nevhodného řešení situace. Byl umístěn ve výchovném ústavu pro mládež. Nyní již kompenzován, bez zjevných úmyslů se poškodit, patrný stesk po domově, osobnost introvertní, má radši menší kolektiv, v zátěžové

situaci patrně labilní projevy a neschopnost konflikt řešit adekvátním způsobem, lehce ovlivnitelný, v jednání s personálem opatrný, tr. činnost popírá, ale lehce bagatelizuje.

Aktuálně : Ods.s vyšší úrovní soc.styku. Z počátku odmítá spolupracovat, později je spolupráce bez zájmu. Uvádí obtíže s adaptací na aktuální situaci, abstinenci obtíže neuvádí. Kontakty hodlá udržovat s přítelkyní. Zvyká si, režim mu nebude činit problémy, dokáže se s lidma domluvit, nemá potíže se s lidma domluvit,

Predikce Pracovního zařazení

před VT dělal na motáží asi 1 m, parkrát u ochr. služby jako ochranka u brány v pivovaru (hlídal kamiony s pivem), dělal i na kase v hypernově, bude žádat přemístění, ale až o delší době, pracovat uvnitř věznice, z aktivit projevils zájem o sport, četba knih, má zájem o práci na PC - chce se naučit, částečně umí ŠpJ (rok a půl pobyt ve Španělsku), chce se zdokonalit. Písemný kontakt bude udržovat s přítelkyní, na návštěvy bude žádat : přítelkyni

Predikce resocializace

po VT se bude vracet k přítelkyni, bude v práci pokračovat ve firmě- montážní družstvo - autodily do aut, jako před VT

Zhodnocení rizik a potřeb

jedinec s asociálními rysy, bez adaptačních mechanismů, kriminálně nezkušený, se zájmem vykonat trest co nejlidněji, očekávám aktivnější přístup, předpoklad drobných excesů v plnění věz.řádu v počátcích adaptačního procesu, v jednání se spoluodsouzenými lehce ovlivnitelný, ale umí si prosadit svůj názor. Má zájem o pracovní zařazení, s ohledem na tr.činnost patrně zaměstnant uvnitř věznice, vzhledem k délce trestu krátkodobý rekvalifikační kurz doporučuji i vzhledem k tomu že ods. je nedoučen. doporučuji častější pohovory s psychologem a duchovním věznice, splňuje podmínky k umístění na BZ.

Sociální posouzení odsouzeného

Použité metody: studium spisové dokumentace; rozhovor; pozorování

Sociální posouzení obsahuje zejména

Popis situace

- relevantní poznatky z pozorování,
- způsobilost k právním úkonům, případné vyjádření orgánů sociálního zabezpečení,
- popis aktuální sociální situace (rod. stav, rodinné zázemí, ostatní sociální zázemí, nezaopatřené děti a jejich současné zajištění, finanční zajištění, stav pohledávek),
- kontakty s orgány státní správy (koordinátorem péče o osoby společensky nepřizpůsobené, orgány sociálně-právní ochrany dětí apod.)
- popis zajištění situace po VTOS (ubytování, zaměstnání),
- potřeba vykonání sociálních úkonů (zajištění dokladů, důchodu, informace k absolvování povinné školní docházky u mladistvých apod.).

Motivace k řešení:

je si svých problémů vědom, vnímá je správně, chce je řešit, umí je řešit, celková míra odhodlání řešit situaci).

Relevantní poznatky z pozorování: Spolupracoval .

Způsobnost k právním úkonům, případné vyjádření orgánů sociálního zabezpečení:

k právním úkonům formálně způsobilý, vyjádření orgánů soc. zabezpečení není k dispozici.

Popis aktuální sociální situace (rod. stav, rodinné zázemí, ostatní sociální zázemí, nezaopatřené děti a jejich současné zajištění, finanční zajištění, stav pohledávek):

Od narození žil se svou matkou do 7 mi let. Z důvodu zanedbání péče, byl dán do péče údajně vlastnímu otci, což se pak ukázalo, že není pravda, nebyl to jeho otec. Odsouzený u něj žil a měl problémy se svou macechou, tak utíkal a následně byl umístěn do dětského domova, pak byl za útěky umístěn do výchovného ústavu, kde byl do 17 ti let, pak utekl do zahraničí, kde byl do dospělosti. Matka -14 let bez kontaktu. Otec -zemřel. Nemá sourozence. Rodiče už nikdy neviděl.

Děti : syn (4 roky) u bývalé přítelkyně, má výživné 2000,-.

Přítelkyně: vztah trvá 14 měsíců.

Vzdělání: 8 tř. ZŠ, SOU - st. výroba nedokončeno. Před nástupem výkonu trestu byl zaměstnán, pracoval jako dělník, pracoval na dohodu, která již byla ukončena.

Po výkonu trestu se bude vracet k přítelkyni . Písemný kontakt bude udržovat s přítelkyní , na návštěvy bude žádat : přítelkyni

Drogy: od 18 ti let 2x měsíčně zneužívá Pervitin nitrožilně

Psychická zátěž: neuvádí

Alkohol pije příležitostně, Kuřák - 15 denně. Sebeпоškození neuvádí. Je nevěřící.

Důchod nepobírá. O práci projevil zájem.

Odsouzený seznámen s funkcí Úřadu práce a možností využití služeb sociálního kurátora.

Dále byl informován o funkci a činnosti PMS dle zákona č. 257/2000 Sb..

Pohledávky:zdravotní pojištění,dopravní odnik a výživné - celkovou výši nezná.

Kontakty s orgány státní správy (koordinátorem péče o osoby společensky nepřizpůsobené, orgány sociálně-právní ochrany dětí apod.): - s koordinátorem -nespolupracoval
- s PMS-spolupracoval ohledně OPP

Popis zajištění situace po VTOS (ubytování, zaměstnání):

Po výkonu trestu odnětí svobody se bude vracet na adresu k přítelkyni a bude se hlásit na ÚP jako žadatel o zaměstnání.

Potřeba vykonání sociálních úkonů (zajištění dokladů, důchodu, informace k absolvování povinné školní docházky u mladistvých apod.): Občanský průkaz v úschově

Motivace k řešení (je si svých problémů vědom, vnímá je správně, chce je řešit, umí je řešit, celková míra odhodlání řešit situaci):

Problémy sociálního charakteru nevedl, poučen o možnosti jejich řešení se soc. pracovníci věznice.

Zhodnocení možných rizik a potřeb., doporučení (k PZ, potřebě speciálního zacházení, pracovního zařazení, upozornění na nebezpečnost jednání odsouzeného atd.):

- zapojit se do prací prospěšných pro věznic
- dle možností pracovním zařadit
- využívat sociálně právní poradenství
- případné problémy řešit se sociální pracovníci

STANOVENÝ PROGRAM ZACHÁZENÍ

Cíl programu:

Upevnit pracovní návyky, pochopit smysl práce jako nezbytné životní potřeby. Naučit se respektu k cizímu majetku, jeho nedotknutelnosti. Formovat sebekázeň, osobní odpovědnost a rozvážnost při volbě přiměřených prostředků k uspokojování svých potřeb a zájmů.

1. Pracovní aktivity:

Pracovní zařazení mimo areál věznice - pracoviště s volným pohybem

2. Vzdělávací aktivity:

Nestanoveny

3. Speciální aktivity:

Sociálně právní poradenství dle individuální potřeby (sociální pracovník, speciální pedagog, psycholog).

4. Zájmové aktivity:

Individuální - četba časopisů, stolní tenis, individuálně ŠJ

Osobní relaxace - sledování videoprogramů *-plnil*

Skupinové - sledování TV zpravodajské pořady.

Sebeobslužné činnosti - posilovat a rozvíjet dovednosti pro každodenní civilní život.

Prostřednictvím zájmových aktivit se naučit využívat svůj volný čas.

5. Oblast utváření vnějších vztahů

Udržení stabilních sociálních kontaktů, posilování vztahu k blízkým osobám (přítečkyně), udržení korespondenčního i návštěvního kontaktu, vytváření si podmínek pro snadnou adaptaci v civilním životě.

Dotazník pro odsouzené

- 1. Označte odpověď, která vyjadřuje skutečnost před nástupem do VTOS.**
 - a) Měl jsem trvalý pracovní poměr
 - b) Pracoval jsem brigádně
 - c) Byl jsem v evidenci úřadu práce jako uchazeč o zaměstnání
 - d) Byl jsem v evidenci úřadu práce jako uchazeč o zaměstnání a pracoval jsem brigádně
 - e) Nebyl jsem v evidenci úřadu práce ani jsem nepracoval

- 2. Během výkonu trestu odnětí svobody ve Věznici Kynšperk**
 - a) Jsem pracovníčně zařazen
 - b) Nejsem pracovníčně zařazen z nedostatku práce (ještě jsem zde nepracoval)
 - c) Nejsem pracovníčně zařazen z důvodu vyřazení pro nízké plnění nebo z vlastní viny
 - d) Nejsem pracovníčně zařazen ze zdravotních důvodů

- 3. Nabídka práce ve Věznici Kynšperk se Vám jeví jako**
 - a) Dostatečná
 - b) Nedostatečná

- 4. Moje dosažené nejvyšší vzdělání před nástupem do výkonu trestu**
 - a) Nedokončené základní
 - b) Dokončené základní
 - c) Vyučen
 - d) Úplné střední odborné s maturitou
 - e) Vysokoškolské

- 5. Měl byste zájem o absolvování nějakého z rekvalifikačních kurzů?**
 - a) Ano
 - b) Ne, nemám zájem

- 6. Využíváte ve Věznici Kynšperk možnost samoobslužných aktivit, jakými jsou možnost praní, žehlení, vaření?**
 - a) Ano, pravidelně
 - b) Ano, nepravidelně
 - c) Ne

- 7. Sportoval jste před nástupem do VTOS?**
 - a) Ano, pravidelně
 - b) Ano, nepravidelně
 - c) Ne

- 8. Využíváte možnost účastnit se sportovních aktivit ve Věznici Kynšperk?**
 - a) Ano, pravidelně
 - b) Ano, nepravidelně
 - c) Ne

- 9. Jeví se Vám možnost sportování ve Věznici Kynšperk dostatečná?**
- a) Ano
 - b) Ne
- 10. Navštěvujete některý z kroužků (mimo sportovních) nabízených v rámci programu zacházení?**
- a) Ano, více než jeden
 - b) Ano, pouze jeden
 - c) Ne, ale měl bych zájem
 - d) Ne, nemám zájem
- 11. Myslíte si, že nabídka nabízených volnočasových aktivit programu zacházení je dostatečná?**
- a) Ano
 - b) Ne
- 12. Udržujete během VTOS kontakt se svou rodinou? (Můžete uvést i více odpovědí)**
- a) Pravidelně formou korespondence
 - b) Pravidelně formou návštěv
 - c) Nepravidelně formou korespondence
 - d) Nepravidelně formou návštěv
 - e) Pravidelně formou telefonních hovorů
 - f) Nepravidelně formou telefonních hovorů
 - g) Neudržuji kontakt s rodinou
- 13. Jeví se Vám možnost kontaktu s rodinou jako**
- a) Dostatečná
 - b) Nedostatečná

Schéma strukturovaného rozhovoru

Kolik času věnují výchovní pracovníci administrativě, kontrolní činnosti a přímé pedagogické činnosti?

Věnuje ve své práci nejvíce času administrativě, přímé činnosti s odsouzenými nebo kontrolní činnosti?

Jakou činnost byste zařadil, podle času, který jí věnujete, na druhé místo?

Které z uvedených činností věnujete ve své každodenní práci nejméně času?

Kolik aktivit programu zacházení jednotlivý vychovatelé vedou a kolik jí věnují týdně času.

Kolik aktivit programu zacházení vedete?

Kolik hodin týdně se věnujete aktivitám programu zacházení?

Myslíte si, že čas, který věnujete aktivitám programu zacházení je dostatečný?

Jakým způsobem chápou výchovní činnost s odsouzenými?

Chápete svou výchovnou činnost s odsouzenými jako službu státu, jako pomoc odsouzeným, nebo obojí?

Souhlasím s tím, aby moje diplomová práce byla půjčována ke studijním účelům. Žádám, aby citace byly uváděny způsobem užívaným ve vědeckých pracích a aby se vypůjčovatelé řádně zapsali do přiloženého seznamu.

V Praze dne 28.03.2012

Podpis

Pořadové číslo	Jméno čtenáře	č. ISIC karty	Bydliště	Datum
----------------	---------------	---------------	----------	-------